

Nr 84**Kungl. Maj:ts proposition angående gymnasieskolans kompetensvärde m. m.; given Stockholms slott den 24 mars 1972.**

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över utbildningsärenden, föreslå riksdagen att bifalla det förslag om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF

INGVAR CARLSSON

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen redovisas, på grundval av kompetensutredningens huvudbetänkande (SOU 1970: 21) Vägar till högre utbildning I, riktlinjer för en reformering av kompetensreglerna för tillträde till högre utbildning. Ett fortsatt utrednings- och planeringsarbete är nödvändigt på vissa punkter. Som en grund för detta arbete bör ligga ett ställningstagande från statsmakternas sida till de grundläggande principerna för behörighet och urval. I propositionen framhålls också att utformningen av kompetensreglerna har ett samband med det arbete som pågår inom 1968 års utbildningsutredning. Efter det fortsatta utredningsarbetet kommer de återstående frågorna att redovisas för riksdagen.

En reform av kompetensreglerna bör utgå från principen att studerande från varje linje i gymnasieskolan bör ha rimliga möjligheter att bygga på sin utbildning med fortsatta studier. Samtidigt måste reformen tillgodose samhällets krav på att de som går till högre utbildning skall ha rimliga förutsättningar att genomföra studierna på denna nivå. I propositionen förutsätts, liksom i direktiven till kompetensutredningen, att utgångsnivån för universitets- och högskolestudier skall vara oförändrad.

I propositionen förordas att avslutad, minst tvåårig utbildning i gymnasieskolan — under förutsättning av kunskaper motsvarande två års studier i svenska och engelska — skall ge s. k. allmän behörighet för högre utbildning. För tillträde till enskilda utbildningsvägar skall därutöver kunna ställas krav på förkunskaper i vissa specificerade ämnen (s. k. särskild behörighet). Ytterligare arbete är nödvändigt för att i det

nya läget precisera dessa krav för de olika studievägarna inom högskolan.

Möjligheterna för studerande som fyllt 25 år och varit yrkesverksamma minst fem år att studera vissa ämnesområden inom filosofisk fakultet bör kvarstå och utvidgas till att gälla studier för fullständig examen. En försöksverksamhet med s. k. orienteringskurser för vuxna inom ramen för den kommunala vuxenutbildningen — avsedda att tjäna som introduktion till högskolestudier — föreslås.

Med hänsyn bl. a. till arbetet inom 1968 års utbildningsutredning redovisas beträffande regler för urval endast vissa principiella ställningstaganden. En viktig utgångspunkt för det fortsatta arbetet bör vara att undvika att grunda urvalet endast på betyg från underliggande skolstadium. I propositionen förordas att ett studielämplighetsprov införs för alla som vill söka till högre utbildning. I det fortsatta arbetet bör undersökas om detta prov kan användas som en grund för fördelning av tillgängliga utbildningsplatser mellan olika grupper av sökande. Erfarenhet från arbetslivet bör ingå i meritvärderingsunderlaget.

Det bör enligt propositionen vara möjligt att låta nya behörighets- och urvalsregler träda i kraft omkring mitten av 1970-talet.

**Utdrag av protokollet över utbildningsärenden, hållet inför
Hans Maj:ts Konungen i statsrådet på Stockholms slott
den 24 mars 1972.**

Närvarande: statsministern PALME, ministern för utrikes ärendena WICKMAN, statsråden STRÄNG, JOHANSSON, HOLMQVIST, ASPLING, NILSSON, LUNDKVIST, GEIJER, MYRDAL, ODHNOFF, MOBERG, BENGTSSON, NORLING, LÖFBERG, LIDBOM, CARLSSON.

Chefen för utbildningsdepartementet, statsrådet Carlsson, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *gymnasieskolans kompetensvärde m. m.* och anför.

1 Inledning

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 8 oktober 1965 tillkallade chefen för dåvarande ecklesiastikdepartementet den 12 november samma år nio sakkunniga¹ för att utreda frågan om gymnasie- och fackskolutbildningens kompetensvärde m. m. (direktiv se 1966 års riksdagsberättelse s. 290 ff.). De sakkunniga antog benämningen *kompetensutredningen*. Utredningen har lagt fram ett betänkande i två delar, den 11 juni 1970 del I (SOU 1970: 21) Vägar till högre utbildning, behörighet och urval samt den 25 augusti 1970 del II (SOU 1970: 55) Vägar till högre utbildning, organisation och information. Efter remiss har yttranden över betänkandet avgetts av rikspolisstyrelsen, kriminalvårdsstyrelsen, överbefälhavaren — efter hörande av cheferna för armén, marinen, flygvapnet och värnpliktsverket —, försvarets civilförvaltning, försvarets skolnämnd, socialstyrelsen, postverket, televerket, statens järnvägar, statens vägverk, Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut, sjöfartsverket, luftfartsverket, statskontoret, generaltullstyrelsen, statistiska centralbyrån (SCB), statens brandskola, riksrevisionsverket (RRV), statens personalutbildningsnämnd, universitetskanslersämbetet (UKÄ) — som bifogat yttranden från berörda universitets- och högskolemyndigheter —, skolöverstyrelsen (SÖ) — som bifogat yttranden

¹ Vid tiden för avlämnande av SOU 1970: 21 och 55 generaldirektören Jonas Orring, ordförande, byråchefen Håkan Berg, riksdagsledamöterna Bengt Gustavsson, Anna-Lisa Lewén-Eliasson, Lennart Mattsson och Ingemar Mundebo, byråchefen Gunnar Olderin, förhandlingsdirektören Birger Sandberg och f. d. riksdagsledamoten Gunnar Wallmark.

från lärarhögskolorna, ett antal länskolnämnder och skolstyrelser samt vissa andra lärarutbildningsanstalter —, arbetsmarknadsstyrelsen (AMS), lantmäteristyrelsen, statens vattenfallsverk, styrelsen för gymnastik- och idrotthögskolorna, samarbetsnämnden för journalishögskolorna, samarbetsnämnden för socialhögskolorna (numera nämnden för socionomutbildning), centrala studiehjälpsnämnden, styrelsen för skogshögskolan, styrelsen för lantbrukshögskolan, styrelsen för veterinärhögskolan, 1968 års utbildningsutredning (U 68), lärarutbildningskommittén, kommittén för television och radio i utbildningen (TRU), konstnärsutbildningssakkunniga, kommittén för studiestöd åt vuxna (SVUX), invandrarutredningen, statens invandrarverk, Svenska kommunförbundet, Svenska landstingsförbundet, Svenska arbetsgivareföreningen (SAF), Sveriges industriförbund (SIF), Exportföreningen, Handelns arbetsgivarorganisation, Svenska bankföreningen, Landsorganisationen i Sverige (LO), Sveriges lantbruksförbund (numera Lantbrukarnas riksförbund), Sveriges redareförening, direktionen för Handelshögskolan i Stockholm, Institutet för högre kommunikations- och reklamutbildning, Grafiska institutet, Statstjänstemännens riksförbund (SR), Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Sveriges akademikers centralorganisation (SACO), Sveriges förenade studentkårer (SFS), Svensk yrkesvalsläraryförening, Svensk yrkesvägledarförening, Sveriges folkhögskoleelevers förbund, Riksförbundet Hem och Skola, Sveriges elevers centralorganisation (SECO), Elevförbundet TLE (numera Elevförbundet), Folkbildningsförbundet, Vuxenstuderandes riksorganisation, Riksförbundet landsbygdens folk (numera Lantbrukarnas riksförbund), Moderata ungdomsförbundet, Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund (SSU), Värnpliktiga underofficerars riksförbund, Reservofficerarnas centralorganisation, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, Svenska teknologföreningen och Fria moderata studentförbundet.

I det följande lämnas en redogörelse för betänkandet samt avgivna yttranden. För en mera detaljerad beskrivning av rådande kompetensförhållanden hänvisas till betänkandet.

I fråga om många av förslagen fordras inte beslut av riksdagen. För överblickens och sammanhangets skull berörs dock vissa sådana förslag.

2 Nuvarande förhållanden

2.1 Nuvarande behörighetsbestämmelser

2.1.1 Behörighet till universitet och vissa högskolor

F. n. regleras villkoren för behörighet till högre utbildning i första hand av kungörelsen (1967: 450) med provisoriska bestämmelser om

tillträde till högre utbildning (omtryckt 1971: 262). Kungörelsen, i fortsättningen kallad behörighetskungörelsen, baserar sig på de förslag komptensutredningen lade fram i betänkandet Tillträde till postgymnasiala studier — förslag till provisoriska bestämmelser. Med högre utbildning förstås i behörighetskungörelsen sådan utbildning vid vilken högre skolunderbyggnad än grundskola krävs för tillträde. Kungörelsen reglerar tillträdet till universiteten och vissa fackhögskolor, nämligen till juridisk, teologisk, humanistisk, samhällsvetenskaplig, matematisk-naturvetenskaplig, medicinsk, odontologisk, farmaceutisk och teknisk fakultet samt till lantbrukshögskolan, skogshögskolan och veterinärhögskolan.

Avgångsbetyg från årskurs 3 på treårig eller fyraårig linje i gymnasieskolan ger enligt kungörelsen *allmän behörighet* till någon av de nämnda fakulteterna och högskolorna om betyget omfattar fullständig studiekurs och medelvärdet av slutbetyget uppgår till 2,3.

Även följande slag av utbildningar ger behörighet:

Slutbetyg från årskurs 3 i gymnasiet.

Studentexamen eller handelsgymnasieexamen (efter treårig lärokurs).

Ingenjörsexamen (treårig lärokurs vid tekniskt gymnasium).

Folkskolläraryexamen.

Småskolläraryexamen (treårig lärokurs).

Examen från Hvilans specialgymnasium.

Begränsad studentexamen vid försvarets läroverk.

Distriktsåklagarexamen.

Socionomexamen (efter inträde vid socialinstitut/socialhögskola tidigast höstterminen 1946).

Diakonexamen eller social examen vid svenska diakonskolan (efter inträde tidigast höstterminen 1948).

Studentexamen i Danmark, Finland, Island och Norge.

För de flesta av dessa s. k. likställighetsgrupper finns i behörighetskungörelsen särskilda villkor förbundna med den allmänna behörigheten till alla eller till vissa av de nämnda utbildningsvägarna. Dessa villkor för den allmänna behörigheten skall inte förväxlas med de krav på kunskaper i vissa ämnen som uppställs som villkor för *särskild behörighet* för tillträde till viss utbildning och som krävs av alla, oavsett på vilken väg de vunnit den allmänna behörigheten.

Beträffande dessa särskilda behörighetsvillkor förordnar, enligt behörighetskungörelsen, Kungl. Maj:t eller myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer. Myndigheten har därvid, enligt kungörelsen, att iakttaga att samtliga behörighetsvillkor skall kunna uppfyllas av den som genomgått årskurserna 1—3 på treårig eller fyraårig linje i gymnasieskolan med fullständig studiekurs och som i alla årskurserna tillhört samma linje. Motsvarande gäller krav på betyg från gymnasiet eller i studentexamen.

De särskilda förkunskapskraven vid juridisk, teologisk och filosofisk fakultet bestäms av UKÄ, medan förkunskapskraven till övriga i behörighetskungörelsen uppräknade fakulteter och högskolor regleras i kun-

görelsen. Förkunskapskraven är härvid formulerade som krav på lägst betyget 2 på en lärokurs, som antingen omfattar ett bestämt antal årskurser på treårig eller fyraårig linje i gymnasieskolan eller i gymnasiet, eller som krav på motsvarande kunskaper enligt fordringarna för studentexamen eller lägre årskurs i det tidigare gymnasiet. Godkända betyg i matematik, fysik och kemi i ingenjörsexamen enligt fordringarna för treårig heltidskurs vid tekniskt gymnasium godtas som förkunskaper i dessa ämnen vid de fakulteter för vilka förkunskapskraven anges i behörighetskungörelsen. En förutsättning härför är dock att den sökande avlagt fullständig sådan ingenjörsexamen. Något annat sätt att uppfylla förkunskapskraven i enskilda ämnen, dvs. ett generellt motsvarandebegrepp, finns inte angivet i behörighetskungörelsen.

Behörighetskungörelsen ger möjlighet för antagningsmyndigheten att anta personer som på annan grund kan antagas äga förutsättningar att tillgodogöra sig undervisningen vid fakulteten eller högskolan. Vid universiteten handläggs sådana *dispensansökningar* avseende ospärrade ämnen och utbildningsvägar av resp. konsistorium, medan för spärrad utbildning inom UKÄ:s område dispensärenden prövas och avgörs av UKÄ. För konsistoriets prövning utfärdar UKÄ allmänna föreskrifter.

Grundvillkor för dispens är, enligt de föreskrifter UKÄ utfärdat den 28 februari 1968 med viss komplettering 1969, i princip minst två års väl vitsordad gymnasial utbildning samt kunskaper motsvarande vissa angivna krav i fem ämnen enligt gymnasiets läroplan. Avkall på fordringarna kan göras om ansökan endast avser enstaka ämne eller ämnen. Dispensansökan kan avslås eller bifallas med eller utan villkor. Bifall utan villkor innebär att den sökande får inskrivas för avsedd utbildning enbart på grundval av den förutbildning han har vid ansökningstillfället. Bifall med villkor innebär att vissa av antagningsmyndigheten föreskrivna kompletteringar av den sökandes förutbildning måste fullgöras innan inskrivning får ske.

För de tekniska fakulteterna finns i behörighetskungörelsen en särskild bestämmelse som innebär att även den är behörig som visat sig genom *praktisk verksamhet under minst två år* ha framstående anlag för något av de yrken för vilka teknisk fakultet ger utbildning och som har vissa specificerade gymnasiekunskaper i svenska och två främmande språk.

2.1.2 Bestämmelser om vidgat tillträde till vissa universitetsstudier

Efter förslag av kompetensutredningen utfärdade Kungl. Maj:t kungörelsen (1969: 68) om försöksverksamhet med vidgat tillträde till högre utbildning. Enligt denna kungörelse har personer som fyller 25 år senast under det kalenderår inskrivning sker och som varit yrkesverksamma under minst fem år eller som på annat sätt förvärvat motsvarande erfa-

renhet, allmän behörighet att skrivas in vid universitet för studier inom vissa ämnesområden vid filosofisk fakultet. Enligt särskilt beslut skall bestämmelserna omfatta även sökande till s. k. yrkesinriktade studiekurser vid universiteten. Behörigheten enligt kungörelsen är begränsad till studier för sammanlagt 60 poäng fördelade på högst tre ämnesområden. Högst 40 poäng får avse samma ämnesområde. Under avsnitt 2.3 lämnas en redogörelse för hittillsvarande erfarenheter av försöksverksamheten.

2.1.3 Behörighet till decentraliserad universitetsutbildning m. m.

UKÄ får utanför universitetsorterna anordna sådan grundläggande utbildning som avses i kungörelsen (1969: 50) om utbildning vid de filosofiska fakulteterna (omtryckt 1969: 327, ändrad senast 1971: 690). För tillträde till sådan utbildning gäller, att den som deltar i utbildning avseende grundkurs om högst 20 poäng endast behöver uppfylla de eventuellt erforderliga särskilda förkunskapskraven för grundkursen ifråga. För tillträde till grundkurs omfattande 40 poäng gäller däremot villkoren i behörighetskungörelsen eller i kungörelsen om vidgat tillträde till högre utbildning.

2.1.4 Behörighet till annan högre utbildning

Behörighetskungörelsen reglerar i detalj endast tillträdet till universiteten och vissa fackhögskolor. Beträffande annan högre utbildning stadgas i behörighetskungörelsen att Kungl. Maj:t eller myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer skall förordna om villkor för behörighet.

Variationen i fråga om behörighetsvillkoren inom detta område är tämligen stor, vilket bl. a. följande översikt visar.

Den formella behörigheten för tillträde till *socialhögskola* regleras i stadgan för socialhögskolorna (1964: 538, omtryckt senast 1971: 343). De allmänna behörighetsvillkoren är desamma som föreskrivs i behörighetskungörelsen. Därtill äger den behörighet som har kunskaper motsvarande treårig linje i gymnasieskola i ämnena svenska, historia, samhällskunskap och matematik (i detta ämne fordras dock endast kunskaper motsvarande en årskurs på treårig linje). Enligt Kungl. Maj:ts beslut den 27 maj 1970 pågår sedan antagningen för läsåret 1970/71 försöksverksamhet med vidgat tillträde till socialhögskola enligt samma bestämmelser som gäller för motsvarande försöksverksamhet vid filosofisk fakultet (se punkt 2.1.2).

För utbildningen av *klasslärare*, som startade höstterminen 1968, regleras kompetenskraven i Kungl. Maj:ts skrivelse den 16 februari 1968 till skolöverstyrelsen med provisoriska bestämmelser för inträde. Allmän behörighet till utbildningen ger bl. a. slutförd lärokurs på tvåårig ekonomisk, social och teknisk linje i gymnasieskolan samt viss folkhögskoloutbildning. Även treårig linje i gymnasieskola ger självfallet be-

hörighet. Antalet särskilda behörighetsvillkor är, på grund av utbildningens karaktär, tämligen stort, sammanlagt elva ämnen, vilka alla kan uppfyllas på tvåårig social linje i gymnasieskolan.

Den formella behörigheten för tillträde till *journalisthögskola* regleras i stadgan (1967: 236) för *journalisthögskolorna* (ändrad senast 1971: 264). De allmänna villkoren för behörighet överensstämmer i stort med klassläraryr utbildningens. Antalet särskilda förkunskapskrav är emellertid betydligt lägre.

För behörighet till *Grafiska institutets* tvååriga kurs och till *Institutet för högre kommunikations- och reklamutbildning* gäller bestämmelser som utfärdas av resp. styrelse. Bl. a. krävs viss praktik inom något för utbildningen väsentligt område.

För vissa högre *specialkurser i gymnasieskolan* bl. a. ADB-utbildningen och viss sekreteraryr utbildning, gäller allmänna behörighetsvillkor som i stort överensstämmer med exempelvis klassläraryr utbildningens.

Gemensamt för många av utbildningsvägarna inom denna del av den högre utbildningen är att »motsvarande» utbildning resp. förkunskaper i enskilda ämnen godtas, i motsats till vad som generellt gäller för universitet och fackhögskolor.

2.1.5 Behörighetsbestämmelser på grundskolans kompetensområde

Det allmänna kompetensvärdet av grundskoloutbildning regleras i kungörelsen (1966: 24) om grundskolans kompetensvärde (ändrad senast 1970: 605). Liksom behörighetskungörelsen har denna kungörelse karaktären av rambestämmelser och äger tillämpning på all statligt reglerad utbildning. Det ankommer på tillsynsmyndigheten att utfärda tillämpningsföreskrifter.

Grundskolans kompetensområde definieras så, att den som genomgått grundskolans årskurs 9 eller äger motsvarande kunskaper har allmän behörighet till alla utbildningsvägar, där krav på högre skolunderbyggnad ej uppställts. Vilka skolutbildningar som skall anses motsvara grundskoloutbildningen regleras i kungörelsen.

För många utbildningsvägar inom grundskolans kompetensområde förekommer även andra villkor i form av åldersbestämmelser, förpraktikkrav, krav på vissa anlag och färdigheter, i första hand inom den konstnärliga sektorn, samt i vissa fall även krav på genomgången yrkesutbildning av något slag.

2.2 Nuvarande urvalsbestämmelser

2.2.1 Urval till högre utbildning

Det nuvarande förfarandet vid urvalet av sökande till högre utbildning baserar sig på bestämmelser i behörighetskungörelsen, som även

i detta fall utgör en rambestämmelse för hela den högre utbildningen och mer i detalj reglerar endast de spärrade utbildningarna inom universitets- och högskolområdet. För läsåret 1972/73 finns särskilda bestämmelser enligt kungörelsen (1972: 21) om antagning av elever.

2.2.2 Urval till spärrad utbildning vid universitet och vissa högskolor

Det gällande urvalssystemet tar hänsyn till att man har två stora, sinsemellan ej omedelbart jämförbara, grupper sökande med treårig gymnasieutbildning. Man har dels personer med slutbetyg från det nya gymnasiet vilka fått sifferbetyg enligt en femgradig skala, dels personer med studentexamen, handelsgymnasieexamen, teknisk gymnasieexamen, folkskolläroexamen m. fl., vilka fått bokstavs-betyg enligt en sexgradig skala. Till dessa båda huvudgrupper kommer en grupp sökande som dokumenterar sin behörighet med betyg enligt helt andra system, t. ex. socionomer och utländska sökande, samt sådana som erhållit dispens från de formella behörighetskraven eller är berättigade till antagning enligt bestämmelserna om vidgat tillträde till vissa universitetsstudier. De båda huvudgrupperna får studieplatser genom s. k. proportionell kvotering, dvs. antalet antagna inom varje grupp står i direkt proportion till antalet sökande inom gruppen. Den mindre gruppen, med avvikande dokumentation av behörigheten, antas inom en särskild kvot, vars maximistorlek är från början bestämd, den s. k. fria kvoten.

Beträffande meritvärderingen av betygen gäller olika bestämmelser för de båda huvudgrupperna. Sökande med avgångsbetyg från gymnasieskolan eller slutbetyg från det nya gymnasiet *grupp 1* rangordnas efter ett i stort sett oviktat medelbetyg, där betyg i ämnen som avslutats i årskurs 1 och 2, frivilliga ämnen och ämnet gymnastik medtas i beräkningsunderlaget endast i den mån de överstiger medelvärdet av betygen i de obligatoriska ämnena i årskurs 3. Betyg som kompletterats för behörighet skall medräknas, dock högst till medelvärdet av övriga betyg.

För *grupp 2*, dvs. sökande med bokstavs-betyg, sker meritvärderingen enligt de normer som gällt tidigare. I de flesta fall framräknas en oviktad betygs- eller poängsumma. Betyg i ämnen som behörighetskompletterats ingår ej i denna poängsumma. Vid några utbildningsvägar ges tilläggspoäng för militärtjänst och praktik. Någon sådan möjlighet att er-hålla tilläggsmeriter finns inte för sökande från gymnasieskolan.

Inom den *fria kvoten* sker en individuell helhetsbedömning av de sökandes alla meriter. Någon formaliserad poängberäkning tillämpas således inte här. Förutom de sökandegrupper, som enligt behörighetskungörelsen direkt skall placeras inom den fria kvoten, kan i denna även antas behörig sökande som primärt tillhör *grupp 1* eller *2* och som

på grund av »civil eller militär utbildning, praktisk erfarenhet eller annan omständighet» bör erhålla företräde framför sökande som skulle ha antagits enligt huvudregeln.

2.2.3 Urval till annan högre utbildning

Beträffande urvalet till annan högre utbildning föreskriver behörighetskungörelsen att bestämmelser meddelas av Kungl. Maj:t, eller myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer. Med stöd av denna föreskrift har bestämmelser utfärdats för urvalet till bl. a. socialhögskola, lärarhögskolornas klasslärarlinjer och journalishögskola.

Bestämmelserna om urvalet till *socialhögskola* och till *lärarhögskolornas klasslärarlinjer* överensstämmer i stort med vad som gäller för universitet och fakhögskolor. Sålunda tillämpas proportionell kvotering mellan olika sökandegrupper. De personer som vunnit behörighet till socialhögskola på grund av särskild prövning i vissa ämnen, bedöms och antas inom den fria kvoten.

Detsamma gäller sökande som vunnit behörighet inom försöksverksamheten med vidgat tillträde.

På grundval av ett förslag från utredningen utfärdade Kungl. Maj:t den 27 maj 1970 bestämmelser om försöksverksamhet med tillgodoräkning av arbetslivserfarenhet för behöriga sökande till socionombildning. Försöksverksamheten inleddes läsåret 1970/71 och skall pågå t. o. m. antagningen för vårterminen 1976. Även dessa sökande antas inom den fria kvotens ram.

Urvalet bland behöriga sökande till *journalishögskola* baseras på en urvalsprövning i två steg. Samtliga behöriga sökande kallas till genomgång av ett psykotekniskt prov, som bl. a. innehåller psykologisk test, nutidsorientering och arbetsprov. Med ledning av provresultatet väljer man ut dubbelt så många som slutligen skall antas. Dessa kallas till urvalsprocedurens andra steg, som består av arbetsprov och intervju utförd av psykolog och journalist. De enligt denna bedömning bäst lämpade antas därefter till utbildningen.

Urvalet till *Grafiska institutets tvååriga kurs* grundas på en meritpoäng som består av en grundpoäng för slutbetyget jämte tilläggs-poäng för varje betyg över en viss nivå. Till detta kommer poäng för annan genomgången utbildning samt för praktik.

Vid *Institutet för högre kommunikations- och reklamutbildning* beräknas urvalspoängen inte på slutbetyget som helhet utan endast på betyg i ett fåtal ämnen om dessa överstiger viss nivå. Därtill kommer poäng för annan genomgången utbildning samt för praktik.

Vid urvalet till sådana *specialkurser i gymnasieskolan* vilka förutsätter förkunskaper inhämtade på viss linje i gymnasieskolan, tillämpas olika principer. Kvotering mellan sökande från gymnasium och fack-

skola är vanlig. Vid vissa utbildningsvägar förekommer viktning av vissa betyg samt tillgodoräkning av poäng för praktik.

2.2.4 Urval inom grundskolans kompetensområde

Urvalet inom grundskolans kompetensområde regleras i kungörelsen (1966: 24) om grundskolans kompetensvärde (ändrad senast 1970: 605). Huvudprinciperna är desamma som för den högre utbildningen. Således tillämpas proportionell kvotering och rangordning efter ett oviktat medelbetyg. Även här finns en fri kvot för annorlunda behöriga och vissa grupper av sökande.

Skillnaderna i urvalssystemet mellan den högre utbildningen och grundskolans kompetensområde är i första hand betingade av det betydligt större antal sökandegrupper, som förekommer inom grundskolans kompetensområde. Dessa grupper företer sinsemellan stora olikheter såväl vad beträffar den underliggande utbildningstidens längd som det betygssystem som de bedöms efter. Systemet innehåller även en huvudgrupp som består av personer med grundskolekompetens (motsvarande) samt dessutom minst sex månaders praktik utöver ett eventuellt obligatoriskt praktikkrav. Härigenom får man inte mindre än elva möjliga sökandegrupper, vilka alla skall tilldelas studieplatser i proportion till antalet sökande inom resp. grupp.

2.3 Försöksverksamhet med vidgat tillträde till utbildning — utvärdering

2.3.1 Beskrivning av försöksverksamheten

Den försöksverksamhet med vidgat tillträde till högre utbildning som omnämns i avsnittet 2.1.2 inleddes på höstterminen 1969. För att få studera enligt bestämmelserna om vidgat tillträde krävs att man fyllt 25 år, varit yrkesverksam under minst fem år, uppfyller de särskilda förkunskapskrav som anges i normalstudieplanen för den studiekurs man vill läsa samt att man har de övriga förkunskaper som krävs för att man skall kunna tillgodogöra sig undervisningen. UKÄ har i särskilda anvisningar angett vad som får räknas in i begreppet »yrkesverksam under minst fem år». Dit får t. ex. räknas upp till ett års studier på gymnasial nivå, vård av egna barn under 16 år, vård av föräldrar eller jämförlig sysselsättning samt kvalificerad värnpliktstjänstgöring. Något krav på speciell typ av yrkesverksamhet har inte uppställts. Den som fått tillträde till högre utbildning enligt dessa bestämmelser får läsa högst 60 poäng varav högst 40 poäng inom ett och samma ämnesområde. Höstterminen 1971 ingick följande ämnen i försöksverksamheten: psykologi, pedagogik, engelska, informationsbehandling, kemi, matematik, företagsekonomi, nationalekonomi, samhällskunskap, sociologi, statistik,

statskunskap, ekonomisk och juridisk översiktscurs, vissa yrkesinriktade kurser och s. k. kombinationsutbildningar samt socialhögskola.

2.3.2 Studier av försöksverksamheten

Utvärdering av försöksverksamheten med vidgat tillträde har ägt rum bl. a. vid UKÄ, utbildningsbyrån vid Lunds universitet samt de pedagogiska institutionerna vid Lunds och Göteborgs universitet. Samarbetsnämnden för socialhögskolorna (numera nämnden för socionomutbildning) har sammanställt en del bakgrundsdata beträffande de studerande som antogs vid socialhögskolorna vårterminen 1971.

Den kvantitativt mest omfattande studien av försöksverksamheten har gjorts av UKÄ som redovisar data beträffande de totalt 3 505 studerande som under tiden den 1 juli 1969—den 31 december 1970 inskrivits vid filosofisk fakultet enligt kungörelsen om vidgat tillträde till högre utbildning. 996 av dem skrevs in under höstterminen 1969, 814 under vårterminen 1970 samt 1 695 under höstterminen 1970. Av undersökningarna framgår att ca 60 % av dem som fått tillstånd att bedriva studier vid filosofisk fakultet senare registrerat sig för studier vid någon institution. Omkring 70 % av dessa har sedermera tagit mer än två poäng inom ifrågasvarande ämne. De kan därför anses som åtminstone tidvis aktiva studerande. Nästan hälften har valt att läsa vid Stockholms universitet. Av de inskrivna var omkring 60 % män. Hälften av de studerande var i åldern 25—30 år. Populäraste ämnesområdet var pedagogik, företagsekonomi, psykologi och sociologi. De övriga studier av försöksverksamheten som gjorts avser mindre grupper. På pedagogiska institutionen vid Lunds universitet har i samband med ett trebetygsarbete gjorts en undersökning beträffande 145 studerande som skrivits in vid filosofiska fakulteten i Lund mellan den 1 juli 1969 och den 31 mars 1970 enligt bestämmelserna om vidgad behörighet. Förutom av registermaterial och tentamenslistor har man använt sig av intervjuer med de studerande. 105 av de studerande uppgav att de bedrivit aktiva studier. Endast fem av dessa hade enbart förgymnasial utbildning. Denna siffra kan jämföras med det faktum att åtta studerande klarat vissa akademiska studier redan innan de skrevs in. 77 % av de aktiva var under 35 år. En dryg tredjedel av de totalt 145 inskrivna var kontorsanställda inom affärliv och förvaltning. Endast ca 13 % av hela gruppen klassificerades som »arbetare». 77 av de 105 aktiva var heltidsstuderande.

På den pedagogiska institutionen vid Göteborgs universitet har två undersökningar gjorts beträffande studerande som skrivits in enligt bestämmelserna om vidgat tillträde. Den ena är en kartläggning av de 145 studerande som skrevs in vid Göteborgs universitet under höstterminen 1969. 97 av dem var i åldern 25—34 år och endast 17 var

över 45 år. De flesta hade normalskolekompetens eller högre grundutbildning. De beteendevetenskapliga ämnena var mest frekventerade och därefter kom engelska, informationsbehandling, företagsekonomi och samhällskunskap.

Den andra göteborgsundersökningen gäller 317 personer som under höstterminen 1969 och vårterminen 1970 läst den s. k. A:1-kursen i pedagogik vid något av landets universitet. Denna grupp är intressant så till vida som bara 13 % studerade på heltid. Nästan halva gruppen var självförsörjande under studierna. Genomsnittsåldern för dessa studerande låg mellan 30 och 34 år. Bara 4 % av kvinnorna och 14 % av männen hade enbart folkskola som grund. 35 % av kvinnorna och 40 % av männen hade gymnasiestudier i någon form bakom sig. Ca två tredjedelar av gruppen hade dessutom en teoretisk yrkesutbildning som innehåller en hel del av de ämnen som förekommer i gymnasieskolan. Majoriteten av undersökningspersonerna hade yrken som kräver minst realexamen, manuella yrken med kvalificerad yrkesutbildning eller var egna företagare. Bara 6 % hade yrken utan egentlig yrkesutbildning.

Nämnden för socionomutbildning har sammanställt data beträffande de 48 studerande som antogs enligt bestämmelserna om vidgat tillträde till vårterminen 1971. Medelåldern bland de antagna var 34,7 år, men 21 av de 48 var under 30 år. Något över hälften var kvinnor. Åtta av de antagna hade erfarenhet av socionomarbete, dvs. socialt och ekonomiskt arbete. Kontorsarbete var den vanligaste yrkesbakgrunden, men 19 personer hade arbetat med transport och kommunikation samt tillverkning.

Det allmänna intrycket av dessa undersökningsresultat är, att den grupp som valt att studera enligt bestämmelserna om vidgat tillträde består av relativt välutbildade personer. De flesta är inte äldre än 35 år. Deras förutbildning är sådan att de flesta även tidigare skulle ha fått dispens för universitetsstudier. Gruppen har i stor utsträckning rekryterats från tjänstemanna- och läraryrken. Kroppsliga arbetare är ovanliga: i den undersökning som utförts vid pedagogiska institutionen i Lund utgör de t. ex. bara 13 % av hela gruppen. Könsfördelningen är ganska jämn: vid filosofiska fakulteterna var 60 % män, men vid socialhögskolorna var något över hälften kvinnor.

Det är vanskligt att bedöma de studieresultat som uppnåtts inom ramen för försöksverksamheten i förhållande till studieresultat för »normalstuderande». Dels är försöksperioden ännu alltför kort, dels är studerandegrupperna på de olika orterna och i olika ämnen för små för att ge ett godtagbart statistiskt underlag för mer generella slutsatser. Resultaten redovisas därför endast mycket översiktligt. Av UKÄ:s undersökningar framgår att ca 56 % av de aktivt studerande under höstterminen 1969 och vårterminen 1970 nått ett studieresultat av lägst

20 poäng per den 1 november 1970. Undersökningen vid Lunds universitets pedagogiska institution visar att av de 105 aktivt studerande undersökningspersonerna har 49 fullständigt klarat av sitt studieprogram på en termin, oavsett om de studerat på heltid eller deltid. Studieresultatet för de 145 studerande som under hösten 1969 skrevs in vid Göteborgs universitet enligt bestämmelserna om vidgat tillträde samlades in i början av år 1971. 56 % av svarsgruppen hade då klarat av sina studier i första ämnet. I göteborgsundersökningen av pedagogikstuderande i hela landet har försöksgruppen jämförts med de »normalstuderande» som läste pedagogik i Göteborg under samma tidsperiod. Studieresultatet insamlades i januari månad 1971. Av undersökningsgruppens 317 studerande, som skrev in sig under höstterminen 1969 och vårterminen 1970, hade 68 % klarat av 20 poäng i pedagogik vid undersökningstillfället. I jämförelsegruppen var 65 % klara med 20-poängskursen. Denna siffra kan emellertid vara något missvisande, eftersom man här inte har sorterat ut dem som avbrutit studierna på ett tidigt stadium. Utbildningsbyrån vid Lunds universitet har undersökt studieresultatet för 124 studerande som skrev in sig mellan den 1 maj och den 30 september 1970, och som sedan också registrerade sig vid någon institution. Undersökningen grundar sig helt på register och tentamenslistor. Man har alltså inte intervjuat de studerande. Det innebär att enda kriteriet på aktivt studerande är företagna tentamensförsök.

Av de 124 som registrerats har 105 gjort något försök att tentera under terminen. Endast för dessa 105 är det meningsfullt att undersöka studieresultat. 43 av dem, eller 41 %, klarade mellan 16 och 20 poäng under höstterminen, medan 26 av de 105 inte tog någon poäng under terminen.

Endast i en undersökning har man således försökt jämföra studieresultatet mellan de olika behörighetsgrupperna: de som skrivits in enligt kungörelsen om vidgat tillträde och de som skrivits in enligt behörighetskungörelsen, dvs. har gymnasiekompetens eller motsvarande. För de andra undersökningarna saknas helt sådant jämförelsematerial. Även om man hade ett sådant skulle det emellertid vara svårt att jämföra de olika behörighetsgruppernas studieresultat. Den uppdelning på ämnesområden och studieorter som skulle behöva göras skulle innebära en indelning av undersökningsmaterialet i så små undergrupper, att det vore omöjligt att dra några mera långtgående slutsatser av en jämförelse mellan dessa och jämförbara grupper av »normalstuderande».

3 Utredningen

3.1 Allmänna problemställningar och utgångspunkter

3.1.1 Det nya gymnasiala skolsystemet

Enligt utredningens direktiv är en av dess huvuduppgifter att överväga hur den högre utbildningen skall anknytas till det gymnasiala skolstadiet. I första hand nämns i direktiven de dåvarande skolformerna gymnasium och fackskola, men med hänsyn till den föreslagna reformeringen av yrkesutbildningen skall även denna del av utbildningsväsendet beaktas. Hela det gymnasiala skolsystemet får således, säger utredningen, betydelse för behörighets- och urvalsreglernas utformning. I ett vidare perspektiv är hela utbildningsstrukturen i samhället av betydelse för eller beroende av hur reglerna för tillträde till den högre utbildningen utformas.

En faktor av betydelse för anknytningen mellan gymnasial och eftergymnasial utbildning är hur stor andel av en årskull som genomgår sammanhängande utbildning t. o. m. gymnasial nivå. Denna andel är i sin tur beroende av hur utbildningen på stadiet under det gymnasiala är uppbyggt och hur anknytningen mellan dessa båda stadier är reglerad.

Utredningen menar att i en översikt av den strukturella utvecklingen av skolväsendet under de senaste 20 åren kan följande tre situationer tjäna som jämförelsepunkter nämligen

1. tiden före enhetsskolans genomförande 1949,
2. tiden omedelbart före gymnasieskolans genomförande 1971,
3. tiden efter gymnasieskolans genomförande.

I skolsystemet före 1949 gick vägen till högre utbildning via folkskolan över realskola (flickskola) och gymnasium. Det första och i sak avgörande valet av högre utbildning gjordes då antingen i elvaårsåldern (övergång till femårig realskola) eller i trettonårsåldern (övergång till fyraårig realskola). Vid denna tidiga ålder låg således det viktigaste vägskälet på vägen till högre utbildning.

Rekryteringsbasen till den högre utbildningen utgjorde endast en liten del av årskullen, nämligen de individer som var resultatet av ett urval först från folkskolan till realskolan sedan från realskolan till gymnasiet. Urvalet skedde således successivt. Vad möjligheten till fortsatt utbildning beträffar utgjorde en del skolformer återvändsgränder, t. ex. viss fackutbildning.

Vid nästa jämförelsepunkt, dvs. tiden omedelbart före gymnasieskolans genomförande, omfattar det egentliga gymnasiala stadiet gymnasium och fackskola, vilka under läsåret 1969/70 bredde plats åt ca 48 % av årskullen. Alltjämt gick den bredaste vägen till högre utbildning genom gymnasiet. Endast i begränsad utsträckning ledde fackskola dit. Yrkeskolan var från kompetenssynpunkt en återvändsgränd.

Den avgörande punkten ligger vid övergången från grundskola till gymnasial utbildning, dvs. alltså vid övergång från obligatorisk till frivillig utbildning. För de elever som gått grundskola har vägskälet flyttats upp till 16 års ålder.

Den sista jämförelsepunkten utgörs av den år 1971 införda nya gymnasieskolan. I fortsättningen kommer alltså eleverna att tas in i gymnasieskolan, inte i gymnasium, fackskola eller yrkesskola. Nya kompetensregler måste ta hänsyn till den nya skolans förhållandevis enhetliga struktur som beror på den enhetliga utbildningsbakgrunden (grundskola) och en viss gemenskap i fråga om utbildningens innehåll. Man måste vidare ta hänsyn till att i det närmaste hela årskullen ungdomar kommer att gå vidare till den frivilliga gymnasieskolan.

Med införandet av gymnasieskolan har en helhetssyn lagts på det gymnasiala stadiets utformning. Utredningen menar, att detta synsätt måste vara utgångspunkten för utformningen av skolformens kompetensvärde. Valet av studieväg i en integrerad gymnasieskola, som har karaktären av en skola för alla, bör inte få ha avgörande betydelse för möjligheterna till ett fritt studieval senare i livet.

3.1.2 Rekryteringsunderlagets bredd

Kompetensreglerna ger utgångspunkten för ett svar på frågan bland hur många personer studerande till högre utbildning kan rekryteras. Villkoren för allmän behörighet, som omfattar de generella krav som måste vara uppfyllda för att en studerande skall vara berättigad till utbildning på viss nivå, drar upp gränserna för den del av befolkningen som över huvud taget kan komma ifråga för högre utbildning. De särskilda förkunskapskraven, som omfattar de krav som kan ställas upp som villkor för tillträde till viss utbildningslinje, ger ramen för rekryteringen till varje enskild utbildning. Konkurrensläget och reglerna för urval till spärrad utbildning spelar roll för den faktiska rekryteringen till spärrade utbildningslinjer.

Utredningen diskuterar olika motiv för att ett större antal personer än nu skall kunna komma ifråga för antagning till högre utbildning. Härvid nämns sådana motiv som det sociala värdet av att en stor andel av medborgarna har tillgång till högre utbildning samt den ekonomiska betydelsen av att arbetsmarknaden tillförs personer med kvalificerad utbildning. Sett från den mottagande utbildningens håll kan en stor bredd på rekryteringsunderlaget motiveras med de ökade möjligheter detta ger till urval av studerande.

Större variation i rekryteringen till de yrkesgrupper som genomgått högre utbildning kan vara ett samhällsintresse; hittills har högre utbildning endast i jämförelsevis ringa omfattning rekryterats från den lägsta socialgruppen. Med ökad bredd i rekryteringen menar utredningen således inte enbart ett ökat antal individer som får behörighet till högre

utbildning utan också reell möjlighet till sådan utbildning för grupper i samhället, som tidigare i realiteten endast i ringa utsträckning haft tillgång till utbildning på denna nivå.

De särskilda behörighetsvillkoren har en inskränkande effekt på rekryteringsunderlaget till varje särskild utbildningslinje. Denna effekt framträder särskilt i de fall förkunskapskraven kan uppfyllas endast på en enda linje i gymnasieskolan. En ändring av detta förhållande skulle väsentligt öka antalet potentiellt behöriga sökande.

Utredningen framhåller också att en breddning av rekryteringsunderlaget till spärrad utbildning, utan att antalet studieplatser ökas, ytterligare kan skärpa konkurrensen och upplevas som en försämring av grupper eller enskilda sökande, som tidigare ensamma hade behörighet till utbildningen ifråga.

3.1.3 Anknytningen mellan högre utbildning och underliggande nivåer

Utredningen menar att den högre utbildningen måste baseras på de förutsättningar som den underliggande utbildningen tillhandahåller. Detta innebär bl.a. att man inte kan uppställa behörighetsvillkor som ligger utanför den ram som bildas av gymnasieskolans läroplaner. I anpassningsproceduren måste man balansera mot varandra hänsynen till skolan och de studerande samt de krav som den högre utbildningen ställer. Den princip som, enligt utredningens uppfattning, bör vara vägledande för anknytningen mellan gymnasial och högre utbildning är att den högre utbildningen bör anpassas till den gymnasiala skolans organisation.

3.1.4 Kvalitetsaspekten

I utredningsdirektiven framhålls att man inte får sänka kvalitetskravet inom den högre utbildningen. Utredningen har preciserat kvalitetsbegreppet som en förmåga att fullfölja studierna på rimlig tid. De krav som därvid ställs på de studerande rör begåvningsnivå och studieutrustning, allmän förkunskapsnivå, speciell förkunskapsnivå samt förkunskapsstandard.

En till nya grupper vidgad behörighet behöver enligt utredningen inte innebära risk för minskad kvalitet i form av exempelvis ett ökat antal studiemisslyckanden. Tvärtom kan den vidgade behörigheten beräknas öppna vägar till högre utbildning för många som nu är formellt obehöriga men som har goda förutsättningar att genomföra högre studier.

3.1.5 Vuxenutbildningens kompetensaspekter

Utredningen anser att behörighetsreglerna i möjligaste mån bör anpassas även till de vuxnas särskilda utbildningsförhållanden. Detta är i princip en tillämpning av utredningens enhetliga syn på gymnasie-

skolan. För att denna anpassning skall kunna ske, måste man i stor utsträckning avstå från kravet på enhetlighet i förutbildningen, något som i den konkreta tillämpningen kan vålla problem med tanke på att de vuxnas förhållanden avviker starkt från de stora ungdomsgruppernas förhållandevis enhetliga förutbildning.

Utredningen pekar på vuxenutbildningens stora roll för utjämning mellan olika grupper i samhället, inte minst mellan äldre och yngre. Om vuxenutbildningen skall vara ett effektivt instrument för utjämning, kan den högre utbildningen inte undantas från de vuxnas utbildningsmöjligheter. Det finns en tendens att de som främst tillgodogör sig utbildning av vuxenutbildning redan är förhållandevis välutbildade. Utredningen anför detta förhållande som en anledning till tvekan, om behörighetskrav genomgående kan uttryckas som krav på viss utbildning.

Naturligtvis är det i regel nödvändigt att den som skall delta i högre utbildning skaffar sig viss studieträning och förvärvar de förkunskaper som är nödvändiga för studierna. Frågan är emellertid om arten och omfattningen av dessa studier till alla delar skall regleras av behörighetskrav. Det borde i viss utsträckning vara möjligt att överlåta till den vuxne att själv bedöma om hans studieförutsättningar är tillräckliga. Härvid kan samhället ge den enskilde väsentlig hjälp genom att tillhandahålla studie- och yrkesorientering i tillräcklig omfattning.

3.1.6 Dimensioneringsproblem

Kompetensreglerna har en styrande effekt på dimensioneringen av den ospärrade högre utbildningen, dvs. sådan utbildning där antalet studieplatser i princip är obegränsat. Hittills har gymnasiets dimensionering i stort sett dragit upp gränserna för dimensioneringen av den ospärrade högre utbildningen, eftersom vägen dit huvudsakligen går genom gymnasiet. Om utredningens förslag att alla linjer i gymnasieskolan skall ge allmän behörighet till högre utbildning genomförs, kan man förutse en ökad tillströmning från denna skolform till ospärrad utbildning. Utredningen redovisar dock några faktorer som kan verka återhållande på en sådan tillströmning. I den nya gymnasieskolan är betydligt större sektorer direkt yrkesförberedande än i det tidigare gymnasiet. En breddning av behörigheten till dessa sektorer behöver därför inte medföra en motsvarande ökning av tillströmningen till de fria fakulteterna. Utredningen bedömer att en sådan utveckling i själva verket är osannolik.

Konsekvenserna av en utvidgning av behörigheten till vissa grupper av vuxna utbildningssökande är svåra att beräkna. Den vidgade behörigheten till viss utbildning inom filosofisk fakultet har hittills utnyttjats av ett relativt litet antal personer. Försöksverksamheten har dock pågått alltför kort tid för att några säkra slutsatser skall kunna dras.

För såväl studerande från ett stort antal linjer i gymnasieskolan som för de vuxna kan vidare förekomsten av ett större eller mindre antal särskilda förkunskapskrav få en begränsande effekt på tillströmningen till vissa ämnesområden.

3.1.7 Ekonomiska aspekter

Från ekonomisk synpunkt har kompetensfrågorna — om man bortser från frågor rörande inkomstfördelningen — huvudsakligen statsfinansiella och samhällsekonomiska aspekter. Eftersom utbildningskostnaden per individ vid de ospärrade fakulteterna är förhållandevis låg, skulle en ökad tillströmning till dessa medföra ganska måttliga kostnader. Utredningen framhåller att frågor av studiesocial natur ligger utanför dess arbetsområde. Nya behörighetsvillkor kan emellertid få begränsad verkan, om de inte förenas med studiesociala åtgärder.

Den samhällsekonomiska effekten av regler som ger nya grupper möjlighet till högre utbildning kan bli gynnsam. Särskilt gäller detta yrkesverksamma vuxna som höjer sin kapacitet genom högre utbildning. Å andra sidan kan många studerande komma att använda en utvidgad behörighet till utbildningskonsumtion, dvs. studier för sitt nöjes skull eller för sin personliga utvecklings skull. Ekonomiska motiv kan emellertid inte få bli avgörande för kompetensreglernas utformning och det är också svårt att dra en klar gräns mellan begreppen konsumtion av och investering i utbildning. Utredningen håller dock för troligt att en utvidgning av behörigheten till nya grupper av befolkningen i det stora hela främjar den ekonomiska utvecklingen, genom att en del av arbetskraften härigenom får en höjd utbildningsnivå.

3.1.8 Ett socialt perspektiv på kompetensfrågorna

Med stöd i pedagogisk och sociologisk forskning konstaterar utredningen att den sociala bakgrunden har inflytande på individens val av utbildning, faktiska utbildningsmöjligheter m. m. De sociala faktorerna är således styrande för fördelningen av en årskull ungdomar på olika utbildningsvägar eller på utbildning och förvärvsarbete. Utredningen pekar på att de av samhället avsiktligt använda styrinstrumenten i form av kompetensregler får oavsiktliga biverkningar, som yttrar sig exempelvis i att studerande från högre socialgrupper dominerar bland de studerande i högre utbildning i förhållande till sin andel av befolkningen. Särskilt påtagliga är dessa effekter inom den spärrade högre utbildningen.

Utredningen redovisar en rad undersökningar som på olika sätt belyser dessa komplicerade frågeställningar och sammanfattar resultaten i ett konstaterande att selektionen till högre utbildning inte är en händelse som äger rum vid antagningen till högre utbildning. Genom en

fortgående process har långt dessförinnan stora grupper avskilts från dem som kan ställa upp i konkurrensen. En icke oväsentlig roll spelar också individens önskemål om olika slags utbildning och dessa önskemål torde ofta vara kopplade till sociala faktorer.

Utredningen drar bl. a. den slutsatsen för sitt arbete att de sociala faktorernas inverkan på utbildningsvalet väsentligt måste påverka konstruktionen av ett nytt kompetenssystem. Kompetensfrågorna kan således inte lösas enbart som tekniska problem. Genom att kompetensreglerna styr övergången från den ena utbildningsnivån till den andra har de — liksom utbildningsväsendet självt — en social funktion. De tekniska problemen måste hanteras med hänsyn till de bieffekter kompetensreglerna kan ha. I varje fall på kort sikt torde det dock finnas begränsade möjligheter att helt kunna undvika sådana bieffekter.

En annan slutsats för utredningens arbete är att den ålder vid vilken det avgörande utbildningsvalet görs har stor betydelse. En tidig differntiering på behörighetsgivande och icke behörighetsgivande utbildningsvägar ger stort utrymme åt sociala faktorers inverkan.

För stora grupper vuxna har den socialt betingade selektionen redan ägt rum. Dessa vuxna har behov av kompetensregler som i viss mening kompenserar dem för att de tidigare inte haft möjlighet att gå igenom behörighetsgivande utbildning. Utredningen menar att man — genom att ge större grupper än i dag möjlighet till högre utbildning — kan verksamt bidra till en ökad social rörlighet. Kompetensreglerna kan bryta ner sådana hinder som — utan att vara sakligt grundade — står i vägen för grupper och enskilda i deras strävan att förbättra sin utbildning.

Ledamoten Wallmark anför i ett *särskilt yttrande* att de åtgärder som skall utjämna de sociala faktorernas — och då närmast hemförhållandenas — inflytande på den enskildes motivation och faktiska studielämplighet, måste sättas in på ett tidigt stadium, om de av utredningen redovisade negativa följderna skall kunna undvikas. Det bör i allt väsentligt vara skolan — och då i första hand grundskolan — som svarar för dessa insatser.

3.2 Avgränsningen av den högre utbildningen

Avgränsningen av den högre utbildningen är en fråga om vilka utbildningsvägar som skall inordnas under det system för allmän behörighet till högre utbildning som utredningen föreslår. Utredningen förutsätter att de föreslagna kompetensreglerna skall gälla för alla de utbildningsvägar som före gymnasieskolans införande krävde slutbetyg från gymnasium eller fackskola för allmän behörighet. Utredningen föreslår vidare att reglerna skall gälla även för följande utbildningsvägar som i dag tillhör grundskolans kompetensområde:

arbetsterapeututbildning,
ekonomiföreståndarutbildning,
förskollärover utbildning,
fritidspedagogutbildning,
hälsovårdsinspektörsutbildning,
hörselvårdsassistentutbildning,
utbildning av medicinsk-tekniska assistenter (dialys-, oftalmolog-, operations-, radioterapi- och röntgenassistent),
sjukgymnastutbildning,
sjuksköterskeutbildning (grundutbildning om fem terminer),
socialpedagogutbildning vid sociala barna- och ungdomsvårdsseminariet samt
ålderdomshemsföreståndarutbildning.

Utredningen grundar detta förslag på en bedömning av dels den inre strukturen i de enskilda utbildningsvägarna, dvs. sådana faktorer som utbildningens innehåll, arbetsformer och utbildningsresultat, dels yttre strukturella förhållanden av skolorganisatorisk art samt förekommande särskilda behörighetskrav utöver skolunderbyggnad och kunskaper i vissa ämnen.

Utredningen påpekar att man i sin diskussion av behörighetsnivåer lämnat åt sidan vissa utbildningsvägar, som f. n. behandlas av andra utredningar, exempelvis 1968 års lärarutbildningskommitté. Även enstaka andra utbildningsvägar kan, enligt utredningens uppfattning, komma att bli aktuella för en diskussion av behörighetsnivån. Avgränsningen mellan gymnasial och eftergymnasial utbildning, påpekar utredningen vidare, tillhör problemområdet för 1968 års utbildningsutredning. Utredningen begränsar således sitt förslag till ovan förtecknade utbildningsvägar.

Utredningen finner det väsentligt att tillsynsmyndigheten för resp. utbildning får i uppdrag att, i samband med övergången till högre förkunningsnivå, överse läroplaner m. m. i syfte att förkorta utbildningstiden eller vidta andra åtgärder för att anpassa utbildningen till de ändrade förutsättningarna.

Tillsynsmyndigheten bör vidare få i uppdrag att fastställa de särskilda förkunningskraven för berörda utbildningsvägar i enlighet med de allmänna principer för förkunningskravens utformning som utredningen föreslår skall gälla för all högre utbildning.

3.3 Behörighet till högre utbildning

3.3.1 Principerna för behörighetsvillkorens utformning

Utredningen, liksom direktiven, skiljer mellan allmän och särskild behörighet till högre utbildning. Med allmän behörighet för-

stås de generella krav, vilka måste vara uppfyllda för att en studerande över huvud taget skall vara berättigad till viss utbildning; sådana krav kan vara krav på underliggande utbildning av viss längd. Med särskild behörighet (särskilda förkunskapskrav) menas de förkunskaper i definierade ämnen, som kan ställas upp som villkor för tillträde till viss utbildningslinje utöver de allmänna behörighetsvillkoren.

Utredningen konstaterar, att det i sig inte är otänkbart att helt avskaffa den allmänna behörigheten och att som villkor för tillträde till högre utbildning endast ställa upp krav på sådana förkunskaper, som studierna inom varje enskild utbildningsväg kräver (särskilda förkunskapskrav). Enligt utredningens direktiv skall dock krav på viss allmänorientering ingå bland behörighetsvillkoren, dvs. vissa generella behörighetsvillkor bör ställas upp för att garantera att det högre utbildningsväsendet inte enbart kommer att utbilda specialister inom snävt begränsade sektorer.

Utredningen menar att behörighetsvillkoren, utöver att garantera viss allmänorientering och tillräckliga studieförutsättningar, också skall skapa sådan rättvisa i urvalet att studielämpliga personer inte utestängs. Vidare skall de bidra till att göra rekryteringen till högre studier mindre beroende av socialgrupp och de skall möjliggöra ett bättre utnyttjande av landets begåvningsresurser. Utredningen har därför betraktat det som en av sina viktigaste uppgifter att konstruera ett behörighets-system, som öppnar vägen till högre studier för studielämpliga, men nu formellt obehöriga personer.

Kvalitetskravet måste täcka de fordringar som bör ställas på de utbildningssökandes intellektuella och kunskapsmässiga förutsättningar att inom rimlig tid fullgöra ett påbörjat utbildningsprogram. Till de allmänna förutsättningarna hör förutom kravet på viss allmänorientering bl. a. kravet på viss studieträning. Till de särskilda förutsättningarna hör främst de förkunskaper i specifika ämnen, som är nödvändiga för en viss utbildningslinje. Utredningen konstaterar dock att behörighetsvillkoren aldrig kan bli så precisa, att de drar upp en oomtvistlig gräns mellan studielämpliga och icke-studielämpliga personer.

Inom svenskt utbildningsväsende har det allmänna behörighetsvillkoret vanligen formulerats som krav på viss underliggande utbildning. Den högre utbildningen har därvid av hävd anknutits till studentexamen. Först i början av 1950-talet öppnades universitet och högskolor mer allmänt för vissa andra utbildningsgrupper (folkskollärare, gymnasieingenjörer m. fl.). Dessa behörighetsregler avspeglar ett skolsystem, där differentieringen skedde tidigt och endast få utbildningsvägar gav grund för fortsatta teoretiska studier. De är också främst avpassade för ungdomen. Den som i tidig ålder valde gymnasiet hade därmed också vägen öppen till högre studier, medan andra utbildningsval i detta avseende blev återvändsgränder.

Direktivens uppfattning om lämplig utbildningsbakgrund kan enligt utredningen närmast beskrivas som »olika men likvärdig». Möjligheter måste finnas att på olika vägar meritera sig för viss utbildning eller visst yrke, dvs. behörigheten kan inte längre anknytas till enbart viss bestämd utbildning.

En lösning enligt principen »olika men likvärdig» betyder att den nuvarande relativt stora enhetligheten i utbildningsbakgrund bland universitets- och högskolestuderande skulle försvinna. Denna kunskapsbakgrund har till stor del format den allmänna uppfattningen om innebörden i begrepp som bildning och bildningsinnehåll. Direktivens synsätt avviker starkt från denna traditionella bildningsuppfattning, varför utredningen funnit det önskvärt att något belysa frågan om allmänorienteringen.

Allmänorienteringen skall skapa balans i den enskildes kunskaper och erfarenheter och fungera som den referensram, inom vilken specialutbildningen skall infogas och sättas in i sitt större sammanhang. Den kan på så sätt förhindra att värderingar och attityder formas enbart av specialutbildningen och av den miljö, i vilken utbildningen inhämtats. En fond av kunskaper och erfarenheter, som ligger utanför den specialiserade utbildningen, underlättar de öppnare kommunikationer mellan olika samhällsgrupper, utan vilka ett demokratiskt samhälle knappast kan fungera.

Utredningen konstaterar därvid att eftergymnasial utbildning vanligen är tämligen starkt specialiserad. Den som från gymnasieskolan går vidare till fortsatta studier har en motvikt till denna specialisering i de kunskaper och färdigheter han erhållit genom den gymnasiala utbildningen, som därtill ger vissa kommunikationsfärdigheter liksom viss studie- och arbetsteknisk träning. Den som gått andra vägar än gymnasieskolan har på grund av ålder och utbildning samt verksamhet i yrkes- och samhällslivet en avsevärd fond av kunskaper och erfarenheter, men dessa är svårare att definiera än skolkunskaperna. Principiellt är dock även denna bakgrund kompletterande i förhållande till den specialiserade utbildningen, även om den referensram det är fråga om har en mindre standardiserad utformning än den som anges i ett skolbetyg. Detta synsätt gör det omöjligt att göra någon egentlig specifikation av »allmänbildande» och »fackutbildande» kunskaper och säga att t. ex. historia är allmänbildande medan biologi är fackutbildande. Variationer i bakgrund, allmän utbildning och orientering är emellertid inte bara en fråga om individuella referensramar; de kan också ha positiv betydelse för den fortsatta utbildningen och den därpå byggande yrkesverksamheten, som därigenom tillförs erfarenheter från skilda områden och får en bredare anknytning till samhälls- och yrkesliv.

Utredningen menar att kravet på allmänorientering inte bör omsät-

tas i behörighetsvillkor, som ställer krav på vissa skolkunskaper i bestämda ämnen. Konkreta ämneskrav bör som regel endast avse viss utbildningsväg, i vissa fall även den yrkesverksamhet, som skall följa efter studierna. Dessa krav bör definieras från ämne till ämne.

3.3.2 Engelska som allmänt behörighetsvillkor

Utredningen har funnit det nödvändigt att i viss mening frångå den nyss antydda principen genom att i samband med diskussionen om de allmänna behörighetsvillkoren ta upp förkunskaper som visat sig vara gemensamma för flertalet utbildningsvägar, nämligen kravet på kunskaper i främmande språk. För deltagande i högre utbildning krävs som regel sådana kunskaper för att de studerande skall kunna tillgodogöra sig kurslitteraturen. För den högre undervisningen skulle det i många fall innebära en märkbar inskränkning i valet av kurslitteratur, om endast svensk eller norsk/danskspråkig litteratur kunde användas. Inom vissa högre utbildningslinjer kan visserligen alltjämt studier bedrivas utan kunskaper i främmande språk, men det är inte endast de egentliga studiekraven som talar för att kunskaper i främmande språk ställs som villkor. Inom de flesta yrkesområden är numera språkkunskaper en förutsättning för att de yrkesverksamma efter avslutad utbildning skall kunna följa utvecklingen inom resp. sektor.

Kraven på språkkunskaper tillgodoses i mycket stor utsträckning inom gymnasieskolan. Det kan därför verka onödigt att uppföra kunskaper i främmande språk som ett explicit behörighetsvillkor. Utredningen menar dock att de begränsade språkstudierna på tvåårig teknisk linje och möjligheterna att helt välja bort språk på de tvååriga yrkesinriktade linjerna inom gymnasieskolan gör det nödvändigt att genom det allmänna behörighetsvillkoret garantera nödvändiga språkkunskaper hos de studerande, som går vidare till högre utbildning. Utredningen finner det också nödvändigt att föreskriva sådana kunskaper för vuxenstuderande, som utan föregående gymnasial utbildning ges tillträde till högre studier. Kraven måste dock utformas så att de inte blir ett oöverstigligt hinder för dessa utbildningssökande.

Utredningen menar att engelska är det språk som är svårast att avvara för olika studerandegrupper. Språkkravet bör därför omfatta kunskaper i detta språk. För vissa utbildningsvägar kan kunskaper i ytterligare språk vara erforderliga, men dessa krav får tillgodoses inom ramen för de särskilda behörighetsvillkoren. Utredningen föreslår att de utbildningssökande för att vinna allmän behörighet — utöver vad som anförs i det senare — skall styrka sig ha kunskaper i engelska motsvarande två årskurser i gymnasieskolan. Övergångsvis skall läskunskaper i engelska motsvarande denna utbildningstid kunna godtas. Med hänsyn till de särskilda förhållanden som kan gälla för vissa utbild-

ningslinjer, bör den centrala tillsynsmyndigheten kunna meddela undantag från det allmänna behörighetskravet i engelska för viss, enstaka utbildningslinje.

3.3.3 Allmän behörighet grundad på gymnasial utbildning

Begreppet gymnasial utbildning täcker förutom gymnasieskolan ett antal på grundskolan byggande fackutbildningar utanför gymnasieskolan. Principiellt bör alla slag av gymnasial utbildning betraktas som lämplig grund för fortsatta studier. Det bör dock finnas en nedre gräns för den tid som utbildningen normalt skall omfatta för att anses behörighetsgivande nämligen minst två läsår.

Samtliga minst tvååriga utbildningsvägar inom gymnasieskolan skulle således komma att ge allmän behörighet för högre studier. Även andra gymnasiala utbildningar än de som ingår i gymnasieskolan skall enligt utredningens förslag ge allmän behörighet för högre studier, om de grundas på nioårig grundskola och omfattar minst två läsår. Som gymnasial utbildning bör också kunna räknas utbildning utanför den egentliga skolan, som anordnas av t. ex. enskilda arbetsgivare, verk och organisationer, om den fyller de krav som angetts ovan. I princip bör även deltidstudier som bedrivits under längre tid kunna omräknas till heltidstudier. Det bör ankomma på tillsynsmyndigheten att i osäkra fall avgöra om en sökandes utbildning skall räknas som gymnasial.

Om alla gymnasiala linjer på detta sätt ger allmän behörighet för fortsatta studier, kan skillnaden i värdering av praktisk och teoretisk utbildning komma att minska. Den enskildes frihet i valet av studieväg efter grundskolan ökar genom att inget val leder in i en utbildningsmässig återvändsgränd. Därigenom motverkas också den sociala snedrekryteringen till den högre utbildningen och de yrken den förbereder för, och vissa karriärproblem i yrkeslivet får en naturlig lösning genom att personer med gymnasial fackutbildning kan gå vidare till högre studier inom samma område. Vidareutbildning och omskolning på eftergymnasial nivå underlättas.

Om den allmänna behörigheten till högre studier utgörs av minst tvåårig gymnasial utbildning uppkommer frågan om en icke-slutförd utbildning om två årskurser av treårig gymnasieskollinje också skall vara behörighetsgivande. Denna fråga måste enligt utredningen bedömas dels från kompetenssynpunkt, dels med utgångspunkt från dess inverkan på de treåriga linjerna och gymnasieskolan i övrigt.

Två årskurser från treårig linje ger minst lika mycket av allmänna kunskaper som utbildning av motsvarande längd på tvåårig linje och skulle därför vara tillräcklig som grund för allmän behörighet. Det är dock enligt utredningens mening principiellt felaktigt att räkna utbildningstidens längd som avgörande utan att ta hänsyn till det för utbildningslinjen upplagda studieprogrammet. Flera skäl talar för att en på-

börjad utbildning regelmässigt bör avslutas och utredningen föreslår därför att utbildning i gymnasieskolan skall vara slutförd för att ge allmän behörighet till högre utbildning. Dock bör även mindre studiekurs från avslutad treårig linje ge allmän behörighet.

Utredningen gör en genomgång av gymnasieskolans linjer och konstaterar bl. a. att samtliga utgår från den nioåriga grundskolan; startnivån är således gemensam. Den största nyheten är det ökade inslaget av allmän utbildning inom de yrkesutbildande linjerna. Enligt prognoserna skall läsåret 1974/75 gymnasieskolan vara dimensionerad för 98 % av årskullen 16-åringar. Utredningen påpekar att en förändring av kompetensreglerna kan komma att leda till förändringar i den relativa efterfrågan på olika gymnasiala linjer men framhåller att det inte ingått i utredningens direktiv att behandla gymnasieskolans dimensionering.

En sida av efterfrågefördelningen på olika linjer inom gymnasieskolan är det sociala urvalet. Utredningen har låtit utföra vissa undersökningar rörande rekryteringen till fackskola och gymnasium, där sammansättningen av elevgrupperna undersöks med avseende på betyg från grundskolan, resultat på intelligenstest och socialgrupptillhörighet. En detaljerad redovisning av dessa undersökningar har getts i utredningens specialbetänkande SOU 1970: 20. Undersökningarna visar bl. a., att fackskolans elever i betyghänseende är något sämre än gymnasiet, även om skillnaderna i medeltal är mycket små, mellan $\frac{1}{2}$ och $\frac{2}{3}$ betygsenheter. Upp till 9 % av fackskolans elever har betyg som är bättre än medeltalet för gymnasiet. Enligt resultaten av intelligenstesten ligger dock ca 20 % av fackskolans elever över gymnasiet medeltal, vilket talar för att betygsättningen inte varit helt rättvisande. Socialgrupp 3 är en jämförelsevis liten grupp i gymnasiet men något bättre företrädd i fackskolan. Socialgrupp 1 är svagt företrädd i fackskolan, och eleverna därifrån har lägre betyg än övriga elever. Utredningen påpekar dock att resultaten av dessa undersökningar, både vad gäller betygs- och socialgruppfördelning, kan ha förändrats, varteftersom fackskolan och de linjer som motsvarar denna får ökad genomslagskraft hos eleverna. Utredningen pekar därvid på de senaste årens tendenser till överströmning från de treåriga linjerna till de tvååriga.

Utöver krav på viss underliggande utbildning för allmän behörighet till högre studier är det också möjligt att ställa upp krav på viss minimivå inom denna utbildning, en s. k. kompetenströskel eller »godkändgräns». F. n. krävs som villkor för allmän behörighet till universitets- och högskolestudier att den sökande har ett medelbetyg från gymnasiet på lägst 2,3. Utredningen har i samverkan med skolöverstyrelsen låtit utföra vissa undersökningar av de kvantitativa verkningarna av denna kompetenströskel. Framräknade uppgifter om betygen i årskurs 3 år 1969 visar, att andelen elever som ligger under genomsnittsvärdet 2,3 uppgår till ca 6 %, vilket är avsevärt lägre än vad gymnasieutred-

ningen en gång räknade med. Som styrfaktor vad avser övergången till högre studier har därför 2,3-gränsens betydelse avsevärt reducerats. Kompetenströskeln effekter för den högre utbildningen är i praktiken dessutom begränsade till de fria fakulteterna, där konkurrens om utbildningsplatserna inte förekommer. Vid de spärrade utbildningslinjerna har konkurrensen om platserna lett till att lägsta antagningspoäng betydligt överstiger 2,3-gränsen. Med nuvarande förhållanden krävs uppenbart inte någon kompetenströskel för att utestänga mindre studielämpliga från spärrad utbildning.

Ett alternativ till betygsmedelvärde som kompetenströskel kan vara särskilda *studielämplighetsprov*. Ett sådant prov skulle kunna användas som generell mätstock på studielämplighet för alla kategorier studerande i gymnasieskolan, och man skulle slippa svårigheterna att jämföra betyg från olika linjer.

Syftet med en behörighetsgräns, hur den än utformas, är att skapa garantier för att de utbildningssökande har tillräckliga studieförutsättningar. Ett sådant instrument kan dock inte ta hänsyn till individuella variationer i bakgrund och förutsättningar. En viss medelbetygsnivå hos en grupp studerande innebär endast att den procentuella risken för studiemisslyckanden är lägre i denna grupp än i grupper med lägre betygsmedelvärde. Däremot ger medelbetyget inget uttömmande besked om den enskildes möjligheter. Mot bakgrund av detta och med hänsyn till vad som tidigare anförts föreslår utredningen, att någon behörighetsgräns inte skall införas.

Ett styrinstrument, som kan avpassas till personliga förutsättningar och intressen, är *studievägledning och yrkesorientering*. Härvid torde ett studielämplighetstest kunna ge värdefull hjälp till rådgivningen.

Ledamoten Wallmark har i en *reservation* mot majoritetens förslag föreslagit att en bredare uppsättning kommunikationsfärdigheter (de treåriga linjernas kurser i engelska och svenska samt i flertalet fall också matematik) skall vara ett villkor för allmän behörighet till högre utbildning. Dessutom bör ett kvalifikationskrav byggas in i behörighetsvillkoren, uttryckt antingen som ett lägsta medelbetyg eller som godkänd prövning med studielämplighetsprov. Vidare föreslår Wallmark att gymnasieskolan, med hänsyn till bl. a. behovet av en rationell lösning av kompetensproblemen, omorganiseras enligt principen två års grundläggande utbildning och i princip ett års specialiserad utbildning som bl. a. skulle ge möjlighet att förvärva särskilda förkunskaper för högre utbildning.

3.3.4 Allmän behörighet för vuxenstuderande

Det finns enligt utredningens uppfattning ett behov av andra vägar till högre utbildning än via gymnasial utbildning för vuxna utbildningssökande. Många vuxna tillägnar sig både studiefärdighet och andra för-

utsättningar för kvalificerad utbildning på andra vägar. För dem innebär kravet på formaliserade kunskaper, uttryckta i gymnasieskolans termer, att avsevärd tid måste ägnas åt förberedande studier, som många gånger inte är nödvändiga. Sådan tidskrävande utbildning är dessutom ofta svårare för de något äldre att genomföra, bl. a. på grund av engagemang i yrkes- och samhällsliv. Även den starka motivation för studier liksom den klara målinriktning man ofta finner hos vuxenstudierande motiverar viss särbehandling i frågan om villkor för allmän behörighet. Som ett slags nivågaranti vid i övrigt generösa regler för allmän behörighet för vuxna kan olika typer av orienterings- och studieträningskurser anordnas.

Utredningen konstaterar att utbildningskriterier endast i begränsad omfattning är tillämpbara när man söker skapa ett generellt behörighetssystem även för något äldre vuxna studierande. Man har därför stannat för de behörighetskrav som i dag gäller för försöksverksamheten enligt kungörelsen (1969: 68) om vidgat tillträde till högre utbildning, dvs. att fem års yrkesverksamhet samt en ålder av lägst 25 år, även i fortsättningen bör gälla för vuxna studierande utan behörighetsgivande gymnasial utbildning.

För dessa vuxna bör vidare krävas genomgång av en orienteringskurs av den typ som nämnts tidigare. Utredningen har endast i stora drag övervägt hur en sådan orienteringskurs bör läggas upp. Som en riktpunkt för omfattningen anges fyra till sex veckors heltidsundervisning. Kursen bör normalt ges inom den kommunala vuxenutbildningen och vara tillgänglig även för fritidsstudier. Utbildningsorientering och studierådgivning bör förekomma liksom arbetsmarknadsinformation, studieteknik och bibliotekskunskap. Även någon form av studielämplighetsprov bör vara ett obligatoriskt inslag.

Utredningen vill emellertid inte på nuvarande stadium föreslå, att dessa krav blir reguljära behörighetsregler. I stället föreslås att man — för att vinna säker kunskap om värdet av dessa behörighetsgrunder — bibehåller karaktären av försöksverksamhet men utvidgar denna till att omfatta i princip all högre utbildning och utan den nuvarande begränsningen av studiemålet.

Försöksverksamheten enligt bestämmelserna i kungörelsen 1969: 68 ger självfallet även folkhögskolans elever rätt till partiella universitetsstudier, i den mån de uppnått 25 års ålder och varit yrkesverksamma i minst fem år. Utredningen finner emellertid, att 25-årsregeln är onödigt begränsande för den som har folkhögskolutbildning av viss omfattning. Man kan, enligt utredningens mening, förmoda att de studieförutsättningar hos folkhögskoleleverna som i dag ger dem behörighet till viss lärarutbildning och till journalishögskolan också utgör tillräckliga förutsättningar för andra högre studier. Folkhögskolestudier bör sålunda ge allmän behörighet för i princip all eftergymnasial utbildning.

Vissa kategorier yngre vuxna kan, utan att uppfylla vare sig kriterierna på gymnasial skolutbildning eller på viss ålder och yrkeserfarenhet, ha sådan bakgrund att de i behörighetshänseende måste betraktas som jämställda med studerande från gymnasieskolan. Sådan utbildningsbakgrund kan utgöras av t. ex. viss militär utbildning, inomverksutbildning eller personalutbildning inom enskild tjänst eller facklig utbildning (jfr avsnitt 3.3.3). I de fall sådan utbildning kan dokumenteras bör den anses behörighetsgrundande, särskilt i de fall den tidsmässigt motsvarar gymnasieskolan. Man bör därvid ta mer hänsyn till vid vilken ålder utbildningen påbörjades än till den grund den bygger på. Utbildning, som kan påbörjas först vid 18 års ålder eller senare bör normalt anses som gymnasial. Tillsynsmyndigheten bör ha rätt att besluta om hur sådan utbildning får tillgodoräknas i behörighetshänseende. Därutöver bör finnas bestämmelser om dispens från de generella reglerna för att möjliggöra individuell prövning i enskilda fall.

Den som visat sig kunna fullfölja decentraliserade eller externa universitetskurser bör ges behörighet för reguljära universitetsstudier när han genomgått godkänd kunskapsprövning för kurser motsvarande minst 40 poäng.

De vuxnas behörighetsfrågor skulle otvivelaktigt förenklas, om det vore möjligt att använda *studielämplighetsprov* av den typ, som försöksvis utarbetats av utredningen. Det allmänna behörighetsvillkoret skulle då kunna uttryckas som »genomgången studielämplighetsprov med godtagbart resultat». Skall studielämplighetsprov mer allmänt kunna användas måste dock ett antal tekniska och administrativa problem lösas. Konstruktion och utprovning möter också vissa svårigheter, framför allt vad gäller den långa tid som förflyter innan studieresultaten inom utprövningsgruppen föreligger i sådan omfattning att det blir möjligt att fastställa provens prognosvärde för en heterogen studerande-grupp (vuxna med skiftande erfarenhetsbakgrund). Beslut om att använda studielämplighetsprov för behörighetsprövning kan därför enligt utredningens uppfattning inte fattas förrän man bättre känner till hur provet fungerar. Detta förutsätter försöksverksamhet.

Den allmänna regeln för behörighet till sådana utbildningsvägar som utredningen föreslagit skall överföras från grundskolans kompetensområde till den eftergymnasiala nivån bör vara densamma som för annan högre utbildning. De särskilda behörighetsvillkoren torde dock i vissa fall kunna kvarligga på grundskolenivå. Genomförandet av de nya reglerna bör ske först efter en övergångstid, av hänsyn till de elever som förberett sig för uppfyllande av de hittillsvarande behörighetsreglerna.

Ledamoten Wallmark anför i sin *reservation* att försöksverksamheten med vidgad behörighet enligt 1969 års regler bör fortsätta enligt sina ursprungliga förutsättningar beträffande omfattning och studiemål samt att godkänd prövning med studielämplighetsprov skall vara behörighetsvillkor för sökande utan gymnasial förutbildning.

3.3.5 Särskild behörighet

Utredningen erinrar om att villkoren för särskild behörighet (särskilda förkunskapskrav) är avsedda att utgöra en direkt förberedelse för studier av visst slag. De är vanligen noga specificerade till innehåll och omfattning och kan, utöver kunskapskrav i olika ämnen, även omfatta t. ex. åldersvillkor, praktikkrav osv. Utredningen diskuterar emellertid endast de särskilda förkunskapskraven, vilka avser att garantera, att den sökande besitter vissa för den sökta utbildningen nödvändiga kunskaper.

Utredningen konstaterar vidare att de särskilda förkunskapskrav som f. n. gäller för tillträde till olika slag av högre utbildning i regel är utformade under den förutsättningen, att de sökande har en förhållandevis enhetlig utbildningsbakgrund, nämligen slutbetyg från treårig gymnasieskollinje eller motsvarande.

I det system för allmän behörighet som utredningen föreslår kommer de som söker sig till högre utbildning däremot att ha en mera skiftande allmän behörighetsgrund. De förkunskapskrav som f. n. gäller för olika utbildningsvägar inom den högre utbildningen kan således inte utan vidare sägas vara tillräckliga, när man inte längre kan förutsätta att alla sökande har en gemensam grund för studierna i form av en enhetlig gymnasial förutbildning.

Utredningen understryker vikten av att de särskilda förkunskapskraven endast uttrycker de kunskaper som är nödvändiga utöver den allmänna behörigheten för att den studerande skall kunna följa och tillgodogöra sig undervisningen enligt gällande studieplaner. För vissa studerandegrupper, bl. a. sådana som gått igenom tvåårig yrkesinriktad linje på gymnasieskolan samt vuxna utan formell gymnasial utbildning, kan omfattande förkunskapskrav utgöra ett allvarligt hinder på vägen till önskad utbildning.

Utredningen förordar därför att de formella förkunskapskraven begränsas så långt det är möjligt med hänsyn till de krav den högre utbildningen ställer. Förkunskapskraven får dock inte sättas så lågt eller bli så få, att de utbildningssökande inges felaktiga föreställningar om vad studierna verkligen kräver.

Utredningen har utarbetat dels förslag till riktlinjer för de särskilda behörighetskravens utformning, dels lagt fram konkreta förslag till förkunskapskrav för tillträde till vissa utbildningsvägar.

Beträffande riktlinjer för utformning av särskilda förkunskapskrav föreslår utredningen följande.

Förkunskapskraven bör i första hand uttryckas i lärokurser i gymnasieskolan. Emellertid kan ett och samma ämne förekomma på olika linjer och grenar i gymnasieskolan med växlande timtal och i olika antal årskurser. Det är därför långt ifrån alltid självklart vilken lärokurs som skall vara normalkrav eller minimifordran. Innan man fastställer

de särskilda förkunskapskraven måste man därför analysera vilka förkunskaper som har verklig relevans för studier och undervisning inom varje enskild utbildningslinje eller varje enskilt ämnesområde.

Det bör vidare ankomma på antagningsmyndigheten att undersöka om i huvudsak motsvarande kunskaper kan förvärfvas på annat sätt än genom studier i gymnasieskolan, exempelvis genom folkhögskolestudier eller yrkesverksamhet. Förkunskapskraven bör alltså, enligt utredningen, anges genom en beskrivning av kraven, relaterad exempelvis till vissa huvudmoment i gymnasieskolans lärokurs i ämnet.

Utredningen anser vidare att det alltid måste finnas en »normalväg» genom gymnasieskolan till varje linje inom den högre utbildningen. Inbördes oförenliga krav, dvs. krav på förkunskaper från två eller flera linjer i gymnasieskolan får således inte förekomma. Det är också angeläget, framhåller utredningen, att förkunskapskraven ansluter, där så är möjligt, till mer än en lärokurs i gymnasieskolan.

Vad beträffar kvalitetskravet föreskrivs i nu gällande bestämmelser, att den studerande, för att uppfylla de särskilda kraven på förkunskaper, skall ha lägst betyget 2 i vart och ett av de föreskrivna ämnena. Utredningen är principiellt tveksam mot betygsgränser av detta slag i ett relativt betygssystem men finner det — i första hand med hänsyn till den till nya grupper vidgade allmänna behörigheten — motiverat att föreslå att betyget 2 skall vara lägsta gräns för behörighet i enskilt ämne även i fortsättningen. Detta krav skall gälla vare sig betyget avser två- eller treårig linje. Utredningen har även diskuterat möjligheten att ha differentierade betygskrav i förkunskapsämnena men avvisar ett sådant system.

Utredningen har vidare lagt fram konkreta förslag till förkunskapskrav för vissa utbildningsvägar. Dessa förslag grundar sig på synpunkter som inkommit från berörda utbildningsnämnder.

För medicinsk, odontologisk och farmaceutisk fakultet samt för lantbrukshögskolan, skogshögskolan och veterinärhögskolan fann utredningen, att utbildningsnämndernas förslag icke uppvisade större olikheter än att de kunde ligga till grund för gemensamma förkunskapskrav. För studier vid teknisk fakultet fann utredningen däremot, att förkunskapskraven fick differentieras med hänsyn till studiekraven på de olika sektionerna.

Utredningens förslag utgör de minimikrav på förkunskaper i berörda ämnen, som enligt utredningens bedömning skall uppställas för att den studerande skall kunna tillgodogöra sig den sökta utbildningen. Kraven, som uttrycks i fordringar enligt dels gymnasiets läroplan (1965), dels fackskolans läroplan (1965) framgår av följande sammanställningar.

Förslag till förkunskapskrav för studier vid medicinsk, odontologisk och farmaceutisk fakultet samt vid lantbrukshögskolan, skogshögskolan och veterinärhögskolan.

Ämne	Gymnasiet	Fackskolan
matematik	åk 1—2 Na/Te eller åk 1—3 Sh/Ek	åk 1—2 Te
fysik	åk 1—3 Na/Te	åk 1—2 Te
kemi	åk 1—3 Na eller åk 1—2 Te	åk 1 TeK
biologi	åk 2—3 Na	åk 1—2 So

Förslag till förkunskapskrav för studier vid teknisk fakultet.

Sektion (linje)	Arkitektur		Övriga	
	gymnasiet	fackskolan	gymnasiet	fackskolan
matematik	åk 1—3 Sh Ek	åk 1—2 Te	åk 1—3 Na Te	—
fysik	naturkunskap åk 1—2	åk 1—2 So Na	åk 1—3 Na Te	åk 1—2 Te ¹
kemi	Sh	Ej krav	åk 1—3 Na (åk 1—2 Te)	åk 1—2 TeK

¹ Endast vid helt genomgången fackskola på teknisk linje (slutbetyg).

Förkortningar

Ek	ekonomisk linje	Te	teknisk linje
Na	naturvetenskaplig linje	TeK	teknisk linje, kemiteknisk gren
Sh	samhällsvetenskaplig linje	åk	årskurs
So	social linje		

Enligt nu gällande villkor för tillträde till medicinsk, odontologisk och farmaceutisk fakultet samt till lantbrukshögskolan, skogshögskolan och veterinärhögskolan är det endast gymnasieskolans treåriga naturvetenskapliga linje, som inom sin ram medger att samtliga förkunskapskrav uppfylls. Den punkt där utredningens förslag mest avviker från nu gällande villkor, är de föreslagna kraven i matematik, där tre årskurser enligt samhällsvetenskaplig eller ekonomisk linje eller två årskurser enligt naturvetenskaplig eller teknisk linje bedöms vara tillfyllest.

Enligt nu gällande bestämmelser för tillträde till samtliga utbildningslinjer vid teknisk fakultet uppfylls alla behörighetskrav på gymnasieskolans naturvetenskapliga eller fyraåriga tekniska linje. Utredningen föreslår en differentiering av förkunskapskraven för tillträde till studier vid teknisk fakultet. Förkunskapskraven till arkitekturlinjen ansluts till fordringarna för treårig samhällsvetenskaplig eller ekonomisk linje. Utredningen framhåller, att förslaget tillgodoser en önskan från berörda utbildningsnämnder att tillföra arkitekturlinjen fler samhälls-

vetenskapligt inriktade studerande. För övriga utbildningslinjer vid teknisk fakultet föreslår alltså utredningen gemensamma förkunskapskrav.

Beträffande förkunskapskrav för studier vid juridisk och teologisk fakultet bör det enligt utredningen ankomma på vederbörande myndighet, dvs. UKÄ, att ta slutlig ställning till erforderliga förkunskapskrav. Efter genomgång av berörda utbildningsnämnders förslag har utredningen emellertid funnit att de minimikunskaper som erfordras för att den studerande skall kunna följa undervisningen vid juridisk fakultet borde inskränka sig till i huvudsak kunskaper i svenska, nämligen ämnesdelen svenska språket i tal och skrift motsvarande fordringarna för gymnasiets årskurs 3 eller fullständig lärokurs i svenska (årskurs 1—2) enligt fackskolans läroplan. För studier vid teologisk fakultet bedömer utredningen att förkunskaper i religionskunskap, filosofi, psykologi och svenska är de mest angelägna.

Utredningen tar även upp frågan om ordningen för fastställande av förkunskapskrav. F.n. fastställs förkunskapskraven av Kungl. Maj:t eller myndighet, som Kungl. Maj:t bestämmer. Utredningen har inte funnit anledning att föreslå ändring av nuvarande fördelning mellan Kungl. Maj:t och myndigheter. För tillträde till de fria fakulteterna (juridisk, teologisk och filosofisk fakultet) anser utredningen att fastställandet av förkunskapskraven liksom nu bör ankomma på UKÄ. I övrigt bör alltså förkunskapskraven, enligt utredningens uppfattning, bestämmas av Kungl. Maj:t eller den myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer. Beträffande utbildningsvägar utanför universitetssektorn föreslår utredningen, att förkunskapskraven skall fastställas av vederbörande tillsynsmyndighet, för att säkerställa en samordning av kompetensfrågornas handläggning.

I sin *reservation* mot utredningens förslag föreslår ledamoten Wallmark, att de särskilda förkunskapskraven utformas så att de dels är gångbara för en hel sektor eller mer av den högre utbildningen, dels underlättar verksamheten i yrkeslivet.

3.4 Urval bland behöriga sökande

3.4.1 Några effekter av det nuvarande urvalssystemet

Frågan om urval bland behöriga sökande gäller bara sådan utbildning där antalet utbildningsplatser är begränsat och det förekommer ett större antal sökande än det finns tillgängliga platser. Utredningen framhåller att om man ser urvalsproblemet i stort, kan man betrakta behörighetsreglerna som det första steget i urvalsproceduren. Genom dem bestäms den möjliga sammansättningen av sökandegrupperna. Det egentliga urvalet, grundat på t. ex. meritvärdering och konkurrens bland de sökande, blir då det andra steget. Som ett tredje steg kan man betrakta det urval som sker inom den högre utbildningen i form av stu-

dieavbrott. Detta steg har i vårt land knappast använts som ett medvetet och sanktionerat urvalsinstrument.

Det förekommer också andra metoder än det formella urvalsförfarandet för urval eller rättare styrning av utbildningsvalet. Ett sådant instrument är studie- och yrkesorienteringen.

De avsiktligt använda urvalsinstrumenten kan ha konsekvenser som inte är önskvärda. De oavsiktliga urvalseffekterna i samhället är betydelsefulla i sammanhanget. Sociala och ekonomiska förhållanden fungerar som informella urvals- och styrinstrument. Spärrar och urvalsinstrument av de slag som används vid det formella urvalet kan förstärka eller försvaga de oavsiktliga urvalseffekterna. Det totala resultatet av nuvarande formella och informella urvalsprocesser är bl. a. att lägre socialgrupper är underrepresenterade inom högre utbildning i allmänhet och inom viss spärrad utbildning i synnerhet.

Till vissa spärrade utbildningslinjer rekryteras i stor utsträckning grupper som har betydligt högre betyg än antagna till högre utbildning i allmänhet. Utredningen ifrågasätter om utbildningsväsendet i sin helhet är betjänt av en sådan uppdelning av utbildningslinjerna. Genom det nuvarande utbildningssystemet sker en sträng gallring till vissa utbildningsvägar och yrkesområden som inte beror på att det av utbildnings- eller arbetsmarknadspolitiska skäl skulle vara nödvändigt att sörja särskilt noga bland dessa sökande. En annan sak är att dessa hårt spärrade utbildningslinjer efter hand har anpassat sig till ett positivt gallrat elevmaterial.

Det nuvarande urvalssystemet inverkar även på den underliggande skolutbildningen. Skolbetygens roll som urvalsinstrument får effekter på skolarbetet i form av en stark uppvärdering av betygens värde och betydelse.

Bakomliggande faktorer är bl. a. dragningskraften hos de spärrade utbildningsvägarna, som bl. a. torde bero på arbetsmarknaden och löneläget inom de yrken som de spärrade utbildningslinjerna leder till och på den allmänna värderingen av vissa yrken.

Utredningen sammanfattar vissa grunddrag i och effekter av det nuvarande urvalssystemet på följande sätt.

1. Urvalet sker efter fasta normer (skolbetyg). Den enskilde sökande kan efter hand relativt väl beräkna sina möjligheter att vinna inträde vid önskad utbildning. Grunden för intagning är som regel klar och entydig.

2. Vid urvalet gynnas den receptiva studiebegåvningen, vilken särskilt väl kommer till sin rätt i skolan och därför ger goda skolbetyg. Utrymmet för speciella intressefaktorer, motivation etc., utöver vad betygen ger uttryck åt, är litet, särskilt i det provisoriska urvalssystem som regelfästs i behörighetskungörelsen (se även punkt 5 nedan).

3. Den sociala bakgrunden slår ofta igenom i skolan på så sätt att den inverkar på studieresultat och därmed betyg. Eftersom urvalet till högre utbildning görs efter betyg, uppkommer en tendens att elever

från lägre socialgrupp, i ett system med urval baserat på enbart betyg, kommer i ett sämre läge än de övriga.

4. Urval efter skolbetyg, dvs. prestationerna i skolan, tenderar att ge ogynnsamma verkningar i skolan i form av en förskjutning av målet för skolarbetet mot betygsresultaten. Vissa utslag av stress i skolarbetet kan också hänföras till betygs avgörande roll.

5. Urvalssystemet är, med vissa undantag, ensidigt baserat på skolbetyg. Den enskildes val träffas som regel på grundval av en alltför begränsad personlig erfarenhet av arbetslivet. Betygsnivån spelar troligen en väsentlig roll för den enskildes val av utbildning.

6. Slutbetyget från skolan kan begränsa den enskildes framtida valmöjligheter i fråga om utbildning, eftersom urvalet i allmänhet sker efter medelvärdet av de olika ämnesbetygen. Urvalet baseras på en prestation den sökande gjort under en begränsad tid i ungdomsåren. En god studiemotivation under denna tid och andra gynnsamma förutsättningar krävs för att betyget skall bli tillräckligt högt. Bl. a. hemmiljön och den sociala bakgrunden är härvid av betydelse.

7. En tilltagande konkurrens (allt fler sökande till ett visst antal platser) medför, att urvalet i gränzonen mellan antagna-icke antagna måste göras efter — från praktisk synpunkt och i prognoshänseende — betydelselösa betygsskillnader. Samtidigt har nivån på de medelbetyg som krävs för antagning pressats upp.

3.4.2 Ett nytt urvalssystem

På grundval av sin analys av det nuvarande utbildningssystemet har utredningen funnit att en flerdimensionell lösning är den mest framkomliga vägen till ett nytt urvalssystem. Sådana frågor som den högre utbildningens förutsättningar och hänsyn till sociala faktorer, t. ex. urvalsinstrumentens oavsiktliga biverkningar, måste enligt utredningens mening beaktas, då ett nytt urvalssystem konstrueras. Urvalsfrågorna kan därför inte betraktas som ett uteslutande tekniskt problem.

Utredningen har visat att det är lättare att förutsäga studieframgång för grupper av studerande än för enskilda. Om man gör urvalet med hänsyn till en sådan kollektiv studieprognos får man studerandegrupper som snabbt strömmar igenom utbildningsväsendet samt har goda studieresultat och få studieavbrott. Utredningen framhåller att en kollektiv tillämpning av prognosurvalet är berättigad om begränsningen i tillträdet till vissa linjer är grundad på en begränsning av resurserna. Dessa kan då utnyttjas med högsta möjliga effektivitet. Å andra sidan kan urvalet härigenom vidmakthålla oberättigade klyftor i utbildningsväsende och samhälle i form av skilda värderingar av olika utbildningslinjer och yrken. Utredningen understryker därför vikten av att den spärrade sektorn görs så liten som möjligt och att spärren, för att kunna motivera ett prognosurval, måste vara föranledd av begränsning i utbildningsresurserna.

Utredningen accepterar vidare ett kollektivt prognosurval endast un-

der förutsättning dels att urvalet sker i kombination med fördelningsurval (kvotering), så att urval sker inom varje sökandegrupp för sig, dels att urvalet sker på ett underlag som inte är så ensidigt sammansatt som f. n. då betygen vanligen utgör det enda urvalsinstrumentet. Utredningen konstaterar att det t. v. finns mycket begränsade möjligheter att göra urval med hänsyn till förväntad yrkesframgång.

Ledamoten Wallmark har i sitt tidigare nämnda *särskilda yttrande* framhållit att utredningens förslag synes bygga på ett slags kompensationsstänkande, som i sina konsekvenser leder till en bestraffning av de elever som, bl. a. genom ett aktivt stöd i hemmet, uppnått goda studieresultat. Alla sökande bör bedömas lika vid antagningstillfället med hänsyn till deras då redovisade studieförutsättningar.

Utredningen har främst övervägt följande instrument för urval med hänsyn till studieprognos: skolbetyg, urvalsprov, lärarskattning av studielämplighet samt test av olika slag avseende anlag, intressen, attityder m. m. Av dessa instrument har utredningen funnit lärarskattningen mindre lämplig. Anlagstest etc. är vidare knappast användbar som urvalsinstrument vid prognosurval utan ett omfattande forsknings- och konstruktionsarbete. De urvalsinstrument som utredningen anser t. v. bör kunna komma i fråga är skolbetyg och ett test som avses mäta förutsättningar för fortsatt utbildning (studielämplighetsprov). Vid meritvärderingen bör erfarenhet från arbetslivet tillgodoräknas som ett komplement till betyg och studielämplighetsprov.

Förslaget att använda betyg som urvalsinstrument grundar utredningen bl. a. på att det i direktiven ges anvisningar om att urvalet bland behöriga sökande bör grundas på skolbetyget. Urval på grundval av betyg ger möjlighet för den enskilde att genom egna prestationer påverka sitt meritvärderingsunderlag, vilket utredningen anser vara en viktig princip. Betyget har vidare i en rad undersökningar visat sig vara det bästa enskilda prognosinstrumentet, något som torde bero bl. a. på att betygen rymmer ett samlat mått av flera lärares iakttagelser och bedömning av de enskilda eleverna under lång tid.

Utredningen har kommit fram till att urvalspoängen bör beräknas på ett medelbetyg, där alla ämnen ingår med lika vikt, samt att s. k. behörighetskompletterande betyg inte skall inräknas vid medelbetygsberäkningen. Dessutom föreslås vissa särbestämmelser för betyg i frivilliga ämnet samt i ämnet gymnastik. I framtiden kan förändringar inträffa i betygssystemets utformning och betygsättningens omfattning som kan komma att påverka skolbetygens användning som urvalsinstrument. I så fall krävs en fortlöpande anpassning av urvalssystemet till dessa nya förutsättningar. En omständighet som särskilt måste beaktas vid användning av betyg som urvalsinstrument är återverkningarna på skolan.

Förslaget att använda studielämplighetsprov som urvals-

instrument grundar utredningen på huvudsakligen tre faktorer, nämligen avsaknaden av skolbetyg lämpliga för urval hos vissa grupper som enligt utredningens förslag skall få behörighet, vidare konkurrensförhållandena vid urvalet till spärrad utbildning samt slutligen de oförmanliga återverkningar i gymnasieskolan som sammanhänger med dessa förhållanden. Utredningen konstaterar att systemet för urval till högre utbildning utsatts för hårda påfrestningar. Det har t. ex. i flera fall uppstått en anhopning av sökande vid den nedre betygsgräns som krävs för antagning. Ett kompletterande urvalsinstrument är därför i hög grad önskvärt.

Arbetet med konstruktionen av studielämplighetsprovet har försiggått sedan 1968. Avsikten med provet var från början att det skulle tjäna olika syften: behörighetsprövning, urval bland behöriga sökande utan gymnasial skolutbildning samt, om så visade sig möjligt, urval bland behöriga sökande från gymnasiet och fackskolan. Utredningen har utfört förberedande försök med studielämplighetsprovet som kompletterande urvalsinstrument för att senare ett huvudförsök skall kunna sättas igång. Genom dessa försök kan man räkna med att få metoder för att använda studielämplighetsprovet som ett rangordnande instrument tillsammans med skolbetygen. Provet kommer vidare att ge ett instrument för urval där betyg saknas.

Förslaget att arbetslivserfarenhet skall kunna tillgodoräknas som merit vid urvalet motiverar utredningen med att det krävs ett komplement till betyg och studielämplighetsprov, eftersom urvalsprocessen annars styrs dels av prestationer under en begränsad tid (två eller tre ungdomsår i gymnasieskolan), dels av en punktbestämning av den sökandes prestationer genom test.

Man måste räkna med att en del av cleverna under skoltiden upplever en mindre tillfredsställande motivation i skolarbetet än vad kamraterna gör. Ett aktivt engagemang i sammanhang som inte har direkt anknytning till studierna eller osäkerhet om den framtida yrkesinriktningen kan t. ex. förväntas påverka elevernas studiemotivation och därmed deras möjligheter att få höga betyg. De som vid mognare ålder får intresse för fortsatta studier har nu små möjligheter att få inträde till en spärrad, attraktiv utbildning om de inte har ett högt betyg från skolan. Utredningen erinrar också om den sociala bakgrundens betydelse för framgång i studierna. Elever från lägre socialgrupper kommer under studierna inte till sin rätt på samma sätt som lika begåvade elever från mer studiemässigt gynnade hem.

Utredningen framhåller vidare att praktisk erfarenhet före den teoretiska utbildningen kan underlätta för de studerande att sätta in de teoretiska kunskaperna i ett större sammanhang. Eftersom många ungdomar gör sitt definitiva yrkesval först efter 21-årsåldern skulle yrkeserfarenhet också kunna vara av värde i den mån den kan ge individen

ett bättre underlag för studie- och yrkesvalet. Studerande som är mer bestämda i sitt yrkesval är ofta mer framgångsrika i studier som är inriktade på yrkesverksamhet än sina mer osäkra kamrater.

F. n. går de studerande direkt till universitet och högskolor från gymnasiet. Efter studiernas slut går de ut i arbetsliv och arbetsmiljöer utan tidigare erfarenhet av förhållandena på en arbetsplats utanför skolan. Det är angeläget att åtminstone en del av dem som går till högre utbildning skaffar sig egen kännedom om arbetsmiljön för dem som de i senare verksamhet kan komma att bli arbetsledare för. Även för framtida deltagande i organisationsliv och allmänt medborgerlig verksamhet måste praktisk erfarenhet vara värdefull.

Utredningen föreslår att den praktiska erfarenheten skall ha förvärvats under minst tolv månaders anställning för att få tillgodoräknas. Särskilt kvalificerad yrkesverksamhet bör ge ett kvalitetstillägg.

Utredningen lägger inte fram något fullständigt förslag till värdering av de sökandes meriter. Beträffande studielämplighetsprovet menar utredningen att man måste avvakta utprövning av och försöksverksamhet med det prov som konstrueras på utredningens initiativ. Även när det gäller tillgodoräknande av arbetslivserfarenhet har utredningen föreslagit viss försöksverksamhet. Resultat av denna måste avvaktas, innan man kan ta slutlig ställning till hur yrkesverksamhet skall meritvärderas i urvalssammanhang.

Ledamöterna Berg, Mundebo och Wallmark har reserverat sig mot utredningens förslag att inom den grupp som är behörig genom gymnasieskolutbildning ge särskild meritpoäng åt sökande med minst ett års arbetslivserfarenhet. De framhåller, att ett genomförande av detta förslag innebär en höjning av lägsta meritpoäng för sökande som antas uteslutande på grundval av gymnasieskolbetyget, utan att utbildningen ifråga tillförs någon egentlig ny kategori av studerande.

Beträffande fördelningen mellan olika grupper av sökande som skulle bli behöriga enligt utredningens förslag framhåller utredningen att det är ett rättvisekrav att den spärrade utbildningen öppnas för nya grupper. Detta är vidare motiverat av nödvändigheten att på längre sikt erhålla en bättre differentierad och vad tidigare erfarenheter beträffar rikare schatterad yrkeskår inom de områden som haft och alltjämt har en alltför ensidig sammansättning med hänsyn till rekrytering, utbildning och de utbildades allmänna erfarenhetsbakgrund. På alla områden ställs ökade krav på yrkesutövarens förståelse för och inlevelse i arbetsplatsens totala problematik och övriga anställdas berättigade krav på medinflytande på arbetsplatsen.

Utredningen framhåller att behörigheten inte är graderad. Varje behörighetskategori har lika stor rätt till utbildningsplatser i spärrad utbildning som varje annan. Urvalssystemet måste utformas så att samtliga grupper får sin behörighet så långt möjligt rättvist uppskattad och

bedömd. Denna princip anser utredningen viktig, även om den kan få begränsad praktisk betydelse på grund av ringa efterfrågan på vissa slag av spärrad utbildning från en del grupper av behöriga.

En teknisk form för principen om de olika gruppernas lika rätt är s.k. proportionell kvotering, dvs. en fördelning mellan grupperna av antalet tillgängliga platser efter de olika sökandegruppernas storlek, varefter det egentliga urvalet sker genom rangordning inom varje grupp. Meriterna jämförs inte över gruppgränserna och längre utbildning hos en grupp sökande slår därför inte ut den kortare utbildningen hos en annan grupp. På grundval av det föreslagna behörighets-systemet kan proportionell kvotering bidra till en helhetssyn på gymnasieskolan och en likvärdighet mellan olika linjer, även om de faktiska skillnaderna är så stora att behörighets- och urvalsregler inte kan förväntas utjämna dem med en gång. För en proportionell kvotering talar också att den är väl utprövad och ligger nära till hands både som teknisk fördelningsmetod och praktiskt och utbildningspolitiskt grundad princip vid konstruktion av ett nytt urvalssystem.

Ett annat alternativ är en fördelning mellan grupperna efter deras kollektiva studieprognos. En sådan kan motiveras med kvalitetsbegreppet. Ju bättre studieprognos en grupp har, desto större andel av platserna skulle den få. En metod att lösa detta tekniskt kan baseras på användningen av studielämplighetsprov (SP-kvotering). Grupperna jämförs beträffande resultatet på provet. Med hänsyn till detta bestäms varje grupps andel. Urvalet inom varje grupp kan göras på olika sätt, t. ex. efter medelbetyg.

Utredningen framhåller att man inte utan vidare kan bortse från risken att de som deltar i studielämplighetsprovet och som just avslutat en lång sammanhängande skolgång otillbörligt gynnas, därför att skolstudierna innebär en viss träning inför provet. Detta kan endast belysas genom försök. Vidare skulle fördelningen mellan olika grupper kunna bli så sned att behörighetsreglerna i viss mån skulle kunna sättas ur spel genom urvalsreglerna. Utredningen anser att man inte nu kan bedöma förutsättningarna för en övergång från proportionell kvotering till SP-kvotering. Studielämplighetsprovet måste först utprövas och det måste finnas en organisation för provets användning.

Utredningen föreslår således beträffande fördelningen av studerandeplatserna, att proportionell kvotering t. v. skall tillämpas. När man fått tillräcklig erfarenhet av studielämplighetsprovet bör man utan dröjsmål ta upp frågan om SP-kvotering till prövning.

Ledamoten Wallmark föreslår i sin *reservation* att man, för att åstadkomma en likvärdig behandling av alla sökande, skall tillämpa SP-kvotering i stället för proportionell kvotering.

Beträffande frågan om hur de nya behörighetsreglerna och ett nytt urvalssystem med bl. a. kvotering påverkar valen efter grund-

skolan till olika linjer i gymnasieskolan erinrar utredningen om att dessa linjer dimensioneras genom statsmakternas beslut. En ökad utjämning i rekryteringshänseende kan väntas framför allt mellan linjer som motsvarar gymnasiet och fackskolan. En del spekulationsval av t. ex. tvååriga yrkesinriktade linjer i stället för treåriga linjer kan naturligtvis inte undvikas, men flera skäl talar för att omfattningen inte blir så stor. För det första blir vägen till vissa slag av spärrad utbildning besvärligare via en tvåårig linje än den mer direkta via en treårig linje, där allmän och särskild behörighet kan förvärfvas i en sammanhängande utbildning. För det andra torde grundskolelever med intresse för studier med teoretiskt innehåll inte i första hand välja den praktiska utbildningen på en tvåårig yrkesinriktad linje. Vidare kan man räkna med en icke ringa trögörlighet i värderingar av olika slags utbildning. Utredningen anser dock att utvecklingen måste följas med uppmärksamhet.

På grundval av olika betygssystem och andra skillnader mellan olika behörighetskategorier föreslår utredningen en indelning i grupper av sökande som underlag för den proportionella kvoteringen. Gruppindelningen skall vara densamma för alla sektorer av den högre utbildningen. Om antalet platser i en grupp blir särskilt lågt bör särskilda åtgärder kunna vidtas. Förslaget innebär en uppdelning av sökande i fyra huvudgrupper samt en fri kvot. Tre av huvudgrupperna föreslås indelade i vardera två undergrupper, beroende på om de sökande har arbetslivserfarenhet eller inte. Meritvärderingsunderlaget varierar mellan grupperna enligt följande uppställning.

Kvotgrupper

1 a. Sökande med utbildning på treårig eller fyraårig linje i gymnasieskolan (motsvarande).

1 b. Sökande med utbildning på treårig eller fyraårig linje i gymnasieskolan (motsvarande) samt minst ett års anställning.

2 a. Sökande med utbildning på tvåårig ekonomisk, social eller teknisk linje i gymnasieskolan (motsvarande).

2 b. Sökande med utbildning på tvåårig ekonomisk, social eller teknisk linje i gymnasieskolan (motsvarande) samt minst ett års anställning.

3 a. Sökande med utbildning på tvåårig yrkesinriktad linje i gymnasieskolan eller motsvarande specialkurs.

3 b. Sökande med utbildning på tvåårig yrkesinriktad linje i gymnasieskolan eller motsvarande specialkurs samt minst ett års anställning.

4. Sökande med minst tvåårig gymnasial utbildning av annat slag än i grupperna 1—3.

5. Fri kvot. Övriga behöriga sökande.

Underlag för meritvärdering

Skolbetyg.
Studielämplighetsprov.

Skolbetyg.
Studielämplighetsprov.
Arbetslivserfarenhet.

Skolbetyg.
Studielämplighetsprov.

Skolbetyg.
Studielämplighetsprov.
Arbetslivserfarenhet.

Skolbetyg.
Studielämplighetsprov.

Skolbetyg.
Studielämplighetsprov.
Arbetslivserfarenhet.

Studielämplighetsprov.

I stort sett samma meritvärdering som för andra grupper men obunden av fasta regler.

Utredningens motivering för att låta sökande med arbetslivserfarenhet i huvudgrupperna 1—3 utgöra särskilda undergrupper (b) i stället för att göra arbetslivserfarenhet till en tilläggsmerit i huvudgrupperna är att det bör vara möjligt att gå direkt från den behörighetsgivande utbildningen till högre studier.

Till den fria kvoten förs bl. a. sökande som vunnit behörighet genom ålder och yrkesverksamhet eller utbildning jämförbar med gymnasial utbildning (t. ex. intern utbildning, facklig utbildning) men också sökande med utländsk utbildning. Vidare föreslås att till den fria kvoten skall hänföras vissa personer som placerats i någon av huvudgrupperna men inte antagits där. Det kan gälla enskilda sökande som missgynnats av kvoteringsförfarandet eller som har särskilda meriter till vilka hänsyn inte kan tas vid meritvärdering inom den ursprungliga kvoten men vilka enligt antagningsmyndighetens bedömning ändå bör tillgodoräknas. Det kan också gälla exempelvis sökande från mycket små sökandegrupper som vid en proportionell kvotering inte tilldelats någon studerandeplats.

Även sådana sökande som inplaceras direkt i den fria kvoten bör undergå studielämplighetsprov. Undantag bör dock göras för dem som genom studier vid universitet eller i decentraliserade universitetsstudier meriterat sig för fortsatta studier. Eftersom det knappast är möjligt att föreskriva normer för meritvärdering inom den fria kvoten med tillämpning på hela den högre utbildningen, bör det ankomma på resp. antagnings- och tillsynsmyndighet att, i mån av behov, utarbeta sådana riktlinjer.

Utredningen föreslår beträffande den fria kvotens storlek att denna bör bestämmas av tillsynsmyndigheten som en viss andel av antalet tillgängliga studerandeplatser. Andelen bör bestämmas med hänsyn till behovet att bereda plats i önskad utbildning åt de grupper och enskilda sökande som ingår i den fria kvoten. En lämplig allmän riktpunkt, som vid behov kan justeras uppåt eller nedåt, kan vara att högst 15 % av platserna avsätts till den fria kvoten.

3.5 Utländska studerande — behörighet och urval

Beträffande utländska studerandes tillträde till högre utbildning i Sverige gör utredningen skillnad mellan två kategorier studerande, nämligen invandrare och s. k. gäststuderande. Utredningen begränsar sina förslag till kompetensfrågorna och tar således inte ställning till hur avgränsningen mellan dessa två grupper skall göras. Inte heller tar man ståndpunkt i frågan om det studiesociala stödet.

Utredningen föreslår att invandrare — i enlighet med gällande internationella konventioner — i princip skall vara jämställda med svenska utbildningssökande. Som villkor för allmän behörighet skall för dem

således gälla minst tvåårig gymnasial utbildning (motsvarande) eller — försöksvis — minst 25 års ålder och fem års yrkesverksamhet. Svenskspråkiga studerande som är medborgare i andra länder bör, vad avser de allmänna behörighetsvillkoren, jämföras med invandrare.

Andra gäststuderande än svenskspråkiga bör bedömas efter sitt hemlands behörighetsregler. Den som är behörig till högre studier i sitt hemland bör vara behörig även i Sverige. Under alla omständigheter bör detta gälla nordiska sökande.

Utredningen finner vidare att kunskaper i svenska och engelska skall vara villkor för allmän behörighet för samtliga utländska sökande till grundutbildning. I svenska bör kunskapsnivån motsvara minst Svenska 3. Vid vissa utbildningslinjer skall högre krav på kunskaper i svenska kunna uppställas. De får då karaktären av särskilt förkunskapskrav.

Utredningen anser också att kunskaper i svenska förvärvade på annat sätt skall kunna godtas och att kravet på kunskaper i svenska inte bör gälla medborgare i nordiskt land. I engelska språket bör man ställa samma krav på utländska som på svenska sökande för allmän behörighet.

Vid urval bland behöriga sökande skall sökande med utländsk utbildning bedömas inom den fria kvoten och därvid inte särbehandlas i förhållande till svenska sökande. För gäststuderande skulle ett visst maximalt antal platser inom den fria kvoten kunna bestämmas för varje antagning och utbildningslinje av Kungl. Maj:t eller den myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer. På samma sätt bör Kungl. Maj:t kunna avdela platser i spärrad utbildning för sådana gäststuderande för vilka Sverige påtagit sig ett särskilt utbildningsansvar.

Slutligen föreslår utredningen att utländska sökande bör kunna beviljas dispens från gällande behörighetsvillkor i samma ordning som svenska sökande.

3.6 Förslagets räckvidd och genomförande

3.6.1 Räckvidden av utredningens förslag

Enligt direktiven skall utredningens uppdrag avse statligt reglerad utbildning. Vidare avser uppdraget högre utbildning, dvs. sådan utbildning där det allmänna behörighetsvillkoret är högre utbildning än grundskola.

Utredningen konstaterar att den högre utbildningen grovt kan indelas i två grupper. Den ena gruppen utgörs av utbildning vid samhällets särskilda utbildningsorgan där utbildningen vanligen inte är organisatoriskt direkt samordnad med den fortsatta yrkesverksamheten. Denna typ av utbildning är den kvantitativt helt övervägande.

Den andra gruppen representeras av den utbildning som statliga myn-

digheter anordnar för egna behov av utbildad personal. Inom denna grupp skiljer utredningen mellan externt och internt rekryterad utbildning och finner att endast den externt rekryterade inomverksutbildningen bör omfattas av utredningens förslag.

Utredningens förslag har i viss mån karaktären av rambestämmelser, inom vilka resp. myndighet har att bestämma i vissa frågor. Trots detta anser utredningen att ytterligare modifieringar i vissa fall kan visa sig befogade. Framför allt är detta aktuellt vid de utbildningsvägar som redan i dag använder olika slag av test och urvalsprov vid antagningen. Vidare kan mycket låga studerandetal vid vissa utbildningsvägar motivera att kvoteringsbestämmelserna sätts ur spel. Båda dessa förhållanden torde bl. a. gälla huvuddelen av den externt rekryterade inomverksutbildningen.

3.6.2 Tidpunkt för genomförande

När det gäller att välja en tidpunkt, när ett nytt kompetenssystem bör genomföras har utredningen bl. a. tagit hänsyn till följande förhållanden.

1. Hänsyn till de grupper som redan valt studieväg genom gymnasieskolan och inte bör ställas inför förändrade kompetensregler, när de skall välja högre utbildning.

2. Behovet av att övergången till ett nytt kompetenssystem blir mjuk, för att inte den högre utbildningens organ skall ställas inför alltför hårda påfrestningar.

3. Behovet av erforderlig tid för förberedelser för ett nytt antagnings-system.

4. Behovet att ge nya behörighetsgrupper erforderlig information, t. ex. inför valet av studieväg inom gymnasieskolan.

Emellertid menar utredningen att införandet av gymnasieskolan bör väga tyngre vid valet av tidpunkt för genomförandet än de administrativa och andra problem som kan uppstå vid ett tidigt genomförande. Ingen elevvärgång bör enligt utredningens uppfattning lämna gymnasieskolan utan att ha allmän behörighet till högre utbildning. Med hänsyn härtill föreslår utredningen, att det nya kompetenssystemet skall gälla fr. o. m. antagningen av studerande inför höstterminen 1973. Förutsättningen för att denna tidpunkt skall gälla är, att beslut på grundval av utredningens förslag fattas under 1971. För de utbildningsvägar som utredningen föreslår flyttade till den högre utbildningen bör de nya kompetensreglerna dock inte gälla förrän vid intagningen av studerande inför höstterminen 1975. Deltagare i försöksverksamheten med vidgad behörighet till högre utbildning bör snarast möjligt få rätt att, utan dispensförfarande, få fortsätta sina studier till fullständig examen. Vidare bör villkoren för dispens — likaledes med omedelbar verkan — justeras i överensstämmelse med utredningens förslag till allmänna behörighetsvillkor.

3.7 Antagningens organisation och genomförande

Antagningen av studerande till spärrad utbildning förutsätter en organisation som kan vara — och f. n. också är — utformad på olika sätt. I andra delen av sitt huvudbetänkande lägger utredningen fram vissa synpunkter och förslag rörande antagningens organisation med utgångspunkt i förslaget till nya behörighets- och urvalsregler. Som underlag för dessa synpunkter och förslag ligger en studie av i bruk varande antagningssystem såväl inom det eftergymnasiala området som inom grundskolans kompetensområde. Det mest omfattande av dessa är det s. k. CA-systemet, dvs. den centrala antagningen till spärrad utbildning inom universitets- och högskolområdet.

Det huvudkrav som utredningen vill ställa på organisationen av antagningen till eftergymnasial utbildning är att denna skall vara så utformad och administrerad att syftet med meritvärderings- och urvalsreglerna uppfylls. Man menar vidare att de antagningsorganisatoriska aspekterna måste underordnas de principiella ställningstaganden som lett till behörighets- och urvalssystemets konstruktion.

Vidare bör antagningens organisation tillvarata såväl de sökandes som antagningsmyndighetens och de mottagande läroanstaltarnas intressen. Bl. a. är det viktigt att tillgodose den enskilde sökandens berättigade krav på rättssäkerhet och säkerheten i antagningen, rätt att välja olika utbildningsalternativ och möjlighet att överblicka sin antagningssituation.

Med utgångspunkt i dessa krav och på grundval av ovan nämnda studie av de olika antagningssystemen har utredningen funnit att möjligheterna att tillgodose det av utredningen formulerade huvudsyftet med antagningen är störst i ett centralt antagningssystem, där beslutsunderlaget framställs med hjälp av ADB. Utredningen vill emellertid inte föreslå att all antagning inom den högre utbildningen ovillkorligen skall organiseras på detta sätt. Det kan tvärtom finnas goda skäl för att vissa utbildningsvägar inom den högre utbildningen fortfarande har decentraliserad antagning eller att vissa utbildningsvägar, som nu ingår i den centrala antagningen, decentraliseras. Man kan vidare tänka sig att det inom den högre utbildningen bör finnas mer än ett centralt antagningssystem. En allmän princip bör dock vara att försöka skapa så omfattande antagningssystem att användningen av ADB är möjlig och kostnadsmässigt motiverad. Utredningen har emellertid inte funnit möjlighet att, inom ramen för sitt utredningsarbete, lägga fram mera definitiva förslag till antagningsorganisation m. m. utan föreslår att en expertgrupp snarast tillsätts med uppgift att utreda de tekniska frågorna i den framtida organisationen av antagning till spärrad utbildning inom det eftergymnasiala området och lägga fram förslag till en sådan organisation.

3.8 Kompetensfrågornas handläggning

De olika kompetensfrågorna kan, enligt utredningen, indelas i löpande funktioner och utvecklingsarbete. Till de löpande funktionerna räknar utredningen bl. a. tillämpningsföreskrifter till författningar inom området, utformningen av de särskilda förkunskapskraven, informationen om kompetensreglerna samt tillvaratagandet av efter hand gjorda erfarenheter från tillämpningen av kompetenssystemet. Till utvecklingsarbetet hör insamling och bearbetning av erfarenheter, utvärdering av försöksverksamhet på olika områden samt även på längre sikt undersökningar av utfallet av olika urvalsmetoders och urvalsinstrumens funktionssätt.

En rationell handläggning av alla dessa frågor kräver samverkan mellan berörda myndigheter. Även behovet av enhetlighet i principer och tillämpning tillgodoses bäst genom en sådan samverkan. Utredningen anser att SÖ och UKÄ bör ha huvudansvaret för kompetensfrågornas handläggning. Tillsynsmyndigheterna för de utbildningsvägar som ligger utanför dessa ämbetsverks områden bör i viktigare frågor rörande handläggning av kompetensbestämmelserna samråda med SÖ och UKÄ i erforderlig utsträckning. Utredningen förutsätter att inga särskilda organisatoriska anordningar behövs för ett sådant samråd.

Inte heller för den förutsatta nära samverkan mellan SÖ och UKÄ föreslår utredningen någon särskild organisation utan pekar endast på att gemensamma kommittéer eller arbetsgrupper kan vara en lämplig form för samverkan särskilt i frågor av utvecklingskaraktär.

Det är dock enligt utredningens mening önskvärt att därutöver skapas ett organ med företrädare för allmänintresset, som får inflytande över principiella frågor rörande behörighet, meritvärdering och urval. Utredningen föreslår därför att det skall tillsättas en för SÖ och UKÄ gemensam rådgivande nämnd, som bör få en väsentligen parlamentarisk sammansättning. Denna nämnd bör höras i alla frågor av principiell karaktär och i övrigt enligt verkens bestämmande. Ledamöterna bör utses av Kungl. Maj:t.

3.9 Information om kompetensfrågor

Utredningen har genom särskilda undersökningar sökt kartlägga dels behovet av information om kompetensfrågor, dels hur detta behov f. n. tillgodoses på olika vägar. Man konstaterar att behovet av sådan information är stort och f. n. knappast tillfredsställande fyllt, i första hand beroende på bristande ekonomiska och personella resurser för denna verksamhet hos de ämbetsverk som har det huvudsakliga ansvaret för informationen. Utredningen finner det angeläget att informationen effektiviseras och påpekar att detta torde medföra kostnader för i första hand studie- och yrkesvägledningsorganisationen.

Man menar vidare att tillgängliga resurser måste utnyttjas effektivt och förordar därför ett ytterligare samarbete mellan de berörda ämbetsverken. Särskilt fäster man uppmärksamheten på de stora krav på information som genomförandet av ett nytt kompetenssystem kommer att ställa i ett övergångsskede.

4 Remissyttranden

4.1 Allmänna synpunkter

De flesta remissinstanserna delar utredningens uppfattning att kompetenssystemets struktur får konsekvenser för den sociala sammansättningen av studerandegrupper i den högre utbildningen. UKÄ anser, att ett genomförande av utredningens förslag i förening med ett system för återkommande utbildning underlättar en rättvis fördelning av utbildningsresurserna mellan olika grupper i samhället. SÖ och *samarbetsnämnden för socialhögskolorna* ser utredningens förslag som ett viktigt bidrag till förverkligandet av jämlikhetsprincipen. AMS förutsätter att en breddning av rekryteringsunderlaget till grupper i samhället som i realiteten endast i ringa utsträckning hittills sökt sig till högre utbildning kan komma att verka stimulerande på samhällsutvecklingen.

TCO, Folkbildningsförbundet, SECO och *SSU* anser att andra faktorer än behörighetsreglerna är viktigare för den sociala omfördelningen. Utbildningsreformer som är betydelsefulla för att häva den sociala snedrekryteringseffekten är t. ex. utbyggd vuxenutbildning, väl utvecklad studie- och yrkesorientering, obligatorisk förskola samt ett studiesocialt system som gör studier till ett verkligt alternativ till förvärsarbete. *SSU* menar också att utredningens mål att uppnå en spridning av möjligheterna att få utbildning för yrkesområden med höga inkomster och hög social status är alltför snävt. Ändrade kompetensvillkor måste, enligt ungdomsförbundet, kombineras med reformer som syftar till att utjämna skillnader i inkomster, sociala förmåner, arbetsförhållanden och inflytande mellan olika grupper i samhället. Om det inte sker en utjämning av skillnaderna i olika gruppers levnadsförhållanden har man endast åstadkommit att privilegierna fördelas efter andra kriterier, utan att någon genomgripande förändring i riktning mot större jämlikhet skett.

Moderata ungdomsförbundet tvivlar på att en förändring av kompetensreglerna är tillräcklig för att ändra relationerna mellan socialgrupperna inom högre utbildning. Man kan räkna med att grupper inom vilka det sociala trycket att genomgå högre utbildning är stort kommer att öka i absoluta tal vid de högre utbildningsanstalterna, medan antalet

studerande från grupper med lägre socialt tryck i denna riktning inte påverkas i samma utsträckning.

De flesta remissinstanserna delar utredningens principiella syn vad beträffar behovet att anpassa behörighetsreglerna efter de vuxna utbildningsförhållanden. *Statskontoret* menar att utredningens förslag kan betraktas som inledningen till en stor social reform, om man ser det i perspektiv av ett system med återkommande utbildning. Man bör, enligt verkets mening, prioritera vidgade möjligheter för vuxna med arbetslivserfarenhet att få tillträde till högre utbildning framför att öka antalet studerande direkt från gymnasieskolan. Denna senare synpunkt framförs även av *SSU*, som också pekar på att man bör, när man avväger resursfördelningen inom hela utbildningsområdet, prioritera de grupper som har den lägsta grundutbildningen. En sådan prioritering får dock inte ge anledning till att man avstår från att öppna nya vägar till högre utbildning för vuxna. *SR* anser att de vuxenstuderandes speciella förutsättningar i fråga om allmänna förkunskaper, yrkeserfarenhet, samhällsorientering och studiemotivation måste tillmätas betydelse som behörighetsgivande faktorer, när det gäller tillträde till högre utbildning.

Ett antal remissinstanser har tagit upp utredningens principiella diskussion om kvalitetsbegreppet och den allmänna behörighetens funktion härvidlag. De remissinstanser som anslutit sig till utredningens förslag till nya kompetensregler har i allmänhet endast markerat ett instämmande i utredningens principresonemang. Kvalitetsfrågan har i första hand tagits upp av de remissinstanser som ställt sig tveksamma eller negativa till utredningens förslag.

Således konstaterar *SACO* att utredningen inte på ett tillfredsställande sätt löst problemet att förena en liberalisering av behörighetsbestämmelserna med en bibehållen kvalitetsnivå i enlighet med direktiven. Organisationen finner det tveksamt om de föreslagna allmänna behörighetsvillkoren fyller dels krav på förkunskaper av sådan omfattning att de garanterar en tillräcklig allmänbildning, dels krav på sådana kommunikationsfärdigheter, som gör det möjligt för den studerande att följa undervisningen. Man finner det vidare egendomligt att förslaget läggs fram i en tid, när man håller på att skapa praktiska möjligheter för personer med ofullständig skolunderbyggnad att, inom vuxenutbildningens ram, nå samma nivå som normalt uppnås efter tre års gymnasieskolstudier. Det är alltså möjligt att förena önskemålet om en vidgad rekrytering med kravet på bibehållen kvalitet. Även *SFS* framhåller att den allmänna behörighetens syfte är att garantera referensramar och kommunikationsfärdigheter, som möjliggör för den studerande att använda sina kunskaper i ett differentierat samhälle med krav på samarbete mellan olika yrkeskategorier.

Moderata ungdomsförbundet menar att utredningsförslaget i realite-

ten innebär att kravet på allmänorientering minskar i betydelse i förhållande till kravet på ämnesspecifika kunskaper, vilket måste betraktas som olyckligt, då behovet av allmänorientering inom olika specialdiscipliner snarast ökat under de senaste åren. *Fria moderata studentförbundet* anser att utredningens förslag, om det genomförs, skulle leda till kvalitetssänkningar inom den högre utbildningen, vilket inte minst skulle innebära att de utexaminerade skulle bli sämre förberedda för arbetsmarknadens krav. Utredningen har inte lyckats visa att deras förslag medför oförändrad reell kompetens.

Direktionen för Handelshögskolan i Stockholm anser att förslaget speglar en olöst konflikt mellan kvalitetskravet och kravet på en socialt jämnare rekrytering. Man har då eftersatt det förra kravet till förmån för möjligheterna att uppfylla det senare. Lärarrådet delar utredningens uppfattning att alla studielämpliga personer skall ha möjlighet att bedriva högre studier oberoende av social och ekonomisk bakgrund. Dessa möjligheter får dock inte skapas genom behörighetsregler som delvis sätter studielämplighetsaspekten ur spel.

Styrelsen för lantbrukshögskolan framhåller att det föreligger ett behov av att liberalisera gällande kompetensbestämmelser. Utredningen har dock gått till motsatt ytterlighet och konsekvenserna av förslaget är svåra att överblicka. Utredningen har inte följt direktivens krav att den högre undervisningens kvalitet skall bibehållas; den allmänna behörigheten har utformats så att allmänorienteringsnivån blir ojämn och olämpliga och dåligt förberedda studerande kan därigenom komma att antas till högre utbildning. Visserligen kommer de särskilda förkunskapskraven att garantera erforderliga förkunskaper, men eftersom den allmänna behörigheten, enligt utredningens förslag, kommer att vara avgörande för storleken av kvotgrupperna vid antagningen till spärrad utbildning är utformningen av de allmänna behörighetsvillkoren av stor betydelse. *Televerket* anser det svårt att i utredningens förslag finna en tillfredsställande garanti för att kravet på allmänorientering uppfylls, då inga metoder anvisats hur denna skall mätas. Verket menar att utredningen har en tendens att tona ner det oundgängliga kvalitetskravet till förmån för andra — i och för sig angelägna — krav och syften.

Grafiska institutet framhåller att man är inne på en farlig väg om man lämnar tillträde till högre utbildning utan att begära av individen de grundkunskaper som är nödvändiga för denna utbildning. *Riksförbundet Hem och Skola* anmäler tveksamhet beträffande konsekvenserna av utredningens förslag och menar att detta kan medföra att vi behöver omdana hela vårt utbildningsväsende. Det är otillräckligt utrett om förslaget kan medföra en kvalitetssänkning och ett övergivande av kravet på breda förkunskaper.

SIF och *SAF* anser sig inte kunna dela utredningens principiella ståndpunkt att högre studier skall kräva mera kringssyn än vad som

borde vara målet för alla medborgare och sålunda täckas av den obligatoriska skolan. Organisationerna vill införa ett målrelaterat kvalitetsbegrepp, som anknyter till studiernas avslutningsnivå istället för ett krav på ingångsnivå, som motsvarar viss studietid i gymnasial skolform. Kvalitet bör då definieras som hur väl utbildningen lyckats förbereda den studerande för en framtida yrkesverksamhet inom den sektor som studierna berört.

Även *samarbetsnämnden för socialhögskolorna* vill anknyta kvalitetsbegreppet till utbildningsnivå och menar att om man ser till kvaliteten hos den färdigutbildade högskolestuderanden finns ingen motsättning mellan utredningsdirektiven och utredningens förslag. Det är möjligt att de studerande kommer att vara något sämre förberedda för eftergymnasiala studier vid högskolestudiernas början än vad de hittills varit. Detta går emellertid att påverka genom pedagogiska och administrativa förändringar inom högskoleväsendet.

TCO menar att de svårigheter som kan uppstå för administrationen av den högre utbildningen genom utredningens förslag mer än väl uppvägs av de vinster det innebär för samhället, att hela begåvningsprofilen kan tas i anspråk. Tidigare erfarenheter visar också att åtgärder som bidrar till social rättvisa och som ger en mer allsidig sammansättning av studerandegruppen påverkar den högre utbildningen i positiv riktning. *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund* anser att talet om en standardsänkning till följd av vidgade behörighetsregler är felaktigt; tvärtom kommer sådana att i ett vidare perspektiv leda till standardökningar. Undersökningar visar att sambandet mellan akademiska studiemeriter och yrkesframgång i dag är obetydligt, ibland t. o. m. negativt; från den synpunkten har den akademiska utbildningen låg standard. De av utredningen föreslagna behörighetsreglerna kan, genom att låta bredare erfarenhetsramar än hittills bli representerade inom den eftergymnasiala utbildningen, leda till mer tillfredsställande utbildningsresultat vad avser förmågan att omsätta inhämtade kunskaper i praktisk verksamhet. Detta måste betraktas som en höjning av kvaliteten. Arbetslivserfarenheter är mycket viktiga beståndsdelar inom allmänorienteringen, eftersom inga kurser kan ersätta de sociala referensramar man får genom praktisk yrkeserfarenhet.

Vad gäller *dimensioneringsfrågor* menar *SCB* att utredningen inte har redovisat vilka konsekvenser en vidgad behörighet kan få för efterfrågan på olika slag av högskoloutbildning. Centralbyrån menar att en utökning av den allmänna behörigheten till att gälla hela gymnasieskolan kan medföra en stor ökning av efterfrågan på högre utbildning. Det är därför naturligt att ett beslut om vidgad behörighet kombineras med åtgärder som påverkar antalet högskolestuderande med olika studieinriktning.

Även *UKÄ* och *SFS* anser det högst sannolikt att den vidgade basen

för rekrytering till eftergymnasial utbildning kommer att leda till ett ökat antal studerande på denna nivå. Den ökade tillströmningen kommer till väsentlig del att kanaliseras till de fria sektorerna av de filosofiska fakulteterna, eftersom antalet platser vid de spärrade utbildningslinjerna är begränsat. Enligt UKÄ:s bedömning är resurserna vid de filosofiska fakulteterna otillräckliga för en sådan ökad tillströmning. Genomförandet av ett behörighetssystem måste alltså anpassas till en utbyggnad av dessa resurser. I annat fall riskerar man att systemet kommer att uppfattas som ett misslyckande i inledningsskedet av sitt förverkligande. SFS pekar på att den snedfördelning som redan nu finns mellan spärrad och ospärrad utbildning kommer att ytterligare accentueras. För att uppnå bättre balans krävs ytterligare satsningar för att öka antalet utbildningsplatser i spärrad utbildning.

SIF och *SAF* anser att det är en brist att utredningen inte har undersökt hur förslagen påverkar tillströmningen, eftersom detta är av betydelse för bedömningen av resursbehovet.

RRV beklagar att utredningen inte närmare analyserat utbildningsreformens samhällsekonomiska och statsfinansiella konsekvenser. Även andra remissinstanser, t. ex. *UKÄ*, *samarbetsnämnden för socialhögskolorna*, *direktionen för Handelshögskolan i Stockholm* och *SFS* hävdar att förändringar i behörighets- och urvalssystemet inte ger full effekt förrän utbildningens organisation och lokalisering samt de studiesociala förmånerna anpassats till nya studerandekategorier.

SIF och *SAF* anser att reformen skulle ge större samhällsekonomiskt utbyte, om resurserna satsades på mera yrkesinriktade studier. En sådan satsning kan i viss mån ses som ett förebyggande alternativ till arbetsmarknadspolitiska åtgärder, t. ex. i form av omskolning omedelbart efter avslutad grundutbildning.

4.2 Avgränsningen av den högre utbildningen

Utredningens förslag att ett antal specificerade utbildningsvägar inom grundskolans kompetensområde skall föras till den högre utbildningen och att för dem skall gälla samma allmänna behörighetsvillkor som för annan högre utbildning tillstyrks av så gott som samtliga remissinstanser, som yttrat sig i frågan.

RRV avstyrker förslaget med motivering att utredningen inte redovisat tillräckliga skäl för att gymnasiekompetens behövs för dessa utbildningsvägar. *SACO* menar att de allmänna behörighetsvillkor som utredningen föreslår bör gälla för dessa utbildningsvägar, medan för övriga utbildningsvägar inom den högre utbildningen bör gälla de allmänna behörighetsvillkor som *SACO* förordar och som refereras i av-

snitt 4.3.3, även om detta kommer att innebära att olika allmänna behörighetsvillkor gäller för olika sektorer av den högre utbildningen.

Åtskilliga remissinstanser för fram förslag om ytterligare utbildningsvägar, som bör hänföras till den högre utbildningen. Sälunda anser *rikspolisstyrelsen* och *SECO* att den polisiära grundutbildningen är nivåmässigt jämförbar med de utbildningsvägar som utredningen diskuterar. *Försvarets skolnämnd* anser att all utbildning till befäl på aktiv stat bör vara eftergymnasial och *socialstyrelsen* vill föra utbildningen av barnavårdslärare och laboratorieassistenter till den högre utbildningen. Beträffande laboratorieassistenterna delas denna åsikt av *UKÄ* och *fakultetsberedningen för medicin, odontologi och farmaci*. *Utbildningsnämnden vid odontologiska fakulteten vid universitetet i Lund* vill hit föra tandhygienistutbildning, medan *slöjdlärarseminariet i Linköping* menar att slöjdläro-utbildningen bör höra till den högre utbildningen. *Lunds skolstyrelse* har samma mening beträffande utbildningen till läkarsckreterare.

Flera remissinstanser, bl. a. *läro-utbildningskommittén, lärarhögskolan i Göteborg, TCO, SACO* och *SR* erinrar om att bl. a. de lärargrupper som omfattas av läro-utbildningskommitténs direktiv och de utbildningsvägar som utretts av yrkesutbildningsberedningen kvarstår att analysera.

SÖ anför, vad gäller behörighetsvillkoren för vissa linjer inom läro-utbildningen, att styrelsen avser att återkomma till denna fråga i annan ordning. Enligt styrelsens uppfattning finns det emellertid skäl att vid det tillfället allvarligt överväga en sådan förändring, att samtliga de utbildningsvägar som ger behörighet att undervisa inom gymnasieskolan förs till den högre utbildningen. Behovet av förändrad kompetensnivå för vissa lärarkategorier har understrukits i svaret från många av *SÖ:s* underremissinstanser.

SCB anser att en följd av förslaget är att antalet nybörjarplatser i gymnasieskolan bör ökas svarande mot det antal elevplatser som hittills besatts med grundskolelever i de utbildningsvägar som i fortsättningen kommer att kräva genomgången gymnasieskola.

Svenska landstingsförbundet, som anser utredningens utgångspunkter för förslaget lämpliga, menar att det dock är generellt tveksamt att fastlägga behörighetsnivån utan att samtidigt analysera de krav som yrkesverksamheten ställer på utbildningen. Förbundet finner dock övervägande skäl tala för en lyftning av behörighetsnivån, inte minst med hänsyn till att på sikt majoriteten av ungdomskullen går igenom gymnasieskolan. Förbundet vill emellertid understryka att generösa övergångsbestämmelser blir nödvändiga.

SÖ anser att man mera ingående borde ha diskuterat möjligheten att behålla utbildningsalternativet grundskola — yrkesverksamhet — yrkesutbildning med tanke på värdet av adekvat arbetslivserfarenhet för

dessa utbildningsvägar. De kännetecken i form av visst ålderskrav, stark specialisering etc. som de av utredningen uppmärksammade utbildningslinjerna har kan, påpekar överstyrelsen, återfinnas inom åtskilliga andra utbildningsvägar, exempelvis utbildning till internatföreståndare, ungdomsledare och polis. Vidare borde effekterna av den föreslagna nivåförändringen analyserats.

Konsistoriet vid universitetet i Lund anser att ökad heterogenitet inom den högre utbildningen kan försvåra möjligheterna att fastställa allmänna behörighetsvillkor som är giltiga för all högre utbildning.

Svenska landstingsförbundet understryker vikten av att ändrade behörighetsvillkor, såväl allmänna som särskilda, inte får medföra att vuxna utbildningssökande utan gymnasieskolkompetens utestängs.

Några remissinstanser erinrar om det nära samband med U 68:s arbete som den aktuella frågan har, bl. a. *UKÄ* och *Svenska landstingsförbundet* pekar på detta. *U 68* framhåller att frågan om vilka utbildningsvägar som bör organisatoriskt sammanföras med nuvarande universitet och högskolor behandlas inom utredningen, och att de riktlinjer för avgränsningen av högskolan, som synes bli vägledande för utredningens kommande förslag, pekar på en betydande breddning av denna. Att ange entydiga generella kriterier för avgränsningen förefaller inte möjligt. I U 68:s direktiv nämns som en möjlighet att de studerandes ålder används som ett av kriterierna vid högskolans avgränsning.

En majoritet av remissinstanserna tillstyrker förslaget att tillsynsmyndigheten skall få i uppdrag att — i samband med övergången till ny behörighetsnivå — överse läroplaner m. m. i syfte att förkorta utbildningstiden eller vidta andra åtgärder för att anpassa utbildningen till de ändrade förutsättningarna. Detsamma gäller förslaget att det skall uppdras åt tillsynsmyndigheten att fastställa de särskilda förkunskapskraven för berörda utbildningsvägar.

Av de remissinstanser som tillstyrker förslagen har *kriminalvårdsstyrelsen* och *TCO* ansett att generella möjligheter att avkorta utbildningstiden inte föreligger. Samma synpunkt förs fram av några av dem som avstyrkt förslagen, nämligen *styrelsen för skogshögskolan* och *lärarytbildningskommittén*, vilken också anser att Kungl. Maj:t bör fastställa de särskilda förkunskapskraven.

SIF och *SAF* samt *sydsvenska sjukgymnastinstitutet i Lund* pekar på nödvändigheten av en noggrann analys med hänsyn till yrkeskrav. *SIF* och *SAF* anför, att utvecklingen inom ett yrke kan medföra att huvuddelen av de särskilda förkunskapskraven inte kan ligga på grundskolenivå. Vissa förkunskaper kan möjligen inhämtas bättre — eller enbart — genom praktisk yrkesverksamhet. *Svenska landstingsförbundet* understryker betydelsen av en nära samverkan mellan tillsynsmyndighet och sjukvårdshuvudmän i dessa frågor. *SÖ* finner i förslaget ytterligare

ett skäl för att utbildningsalternativet grundskola — arbete/praktik — yrkesutbildning borde ha ägnats en mera ingående diskussion. Överstyrelsen betonar vidare nödvändigheten av att de särskilda förkunskapskraven för de olika utbildningsvägarna noga preciseras. För de sjukvårdsutbildningar som omfattas av utredningens förslag gäller, att förkunskaper i vissa ämnen motsvarande vissa tvååriga linjer i gymnasieskola behövs.

4.3 Behörighet till högre utbildning

4.3.1 Principerna för behörighetsvillkorens utformning

Utredningens principiella förslag till utformning av behörighetsregler tillstyrks av majoriteten av remissinstanserna bl. a. *rikspolisstyrelsen*, *kriminalvårdsstyrelsen*, *överbefälhavaren*, *socialstyrelsen*, *statens brandskola*, *RRV* och *UKÄ*, som konstaterar, att utredningen utformat regelsystemet huvudsakligen med hänsyn till den enskildes rätt att få så exakta informationer som möjligt om förutsättningarna för att bedriva eftergymnasiala studier av olika slag. Det är enligt UKÄ:s uppfattning tilltalande att utredningen avstått från att låta regelsystemet påverkas av de konsekvenser för utbildningsväsendet som en tillämpning av de nya behörighetsreglerna skulle få i dagens situation. Statsmakterna har att överväga i vilken takt och i vilken omfattning man, på den av utredningen angivna grunden, kan förverkliga det föreslagna systemet med hänsyn till olika faktorer utanför detta.

UKÄ berör i sitt remissvar de effekter som ett genomförande av utredningens förslag kan få med avseende på dimensionering, organisation och lokalisering av den eftergymnasiala utbildningen. UKÄ kan inte dela utredningens uppfattning att förändrade behörighetsregler inte kommer att öka tillströmningen till eftergymnasial utbildning utan finner det högst sannolikt att den vidgade rekryteringsbasen så småningom kommer att leda till ett betydligt ökat studerandeantal: i själva verket torde inte utredningens intentioner kunna förverkligas utan en sådan ökning. Med hänsyn till att många eftergymnasiala utbildningslinjer har ett begränsat tillträde blir enligt UKÄ följden bl. a. att konkurrensen om utbildningsplatserna vid dessa linjer skärps ytterligare.

UKÄ framhåller emellertid att det föreslagna behörighetssystemet avser ett betydligt mer omfattande högskoleväsende än dagens, inom vilket eftergymnasial utbildning med yrkesteknisk inriktning kommer att vara en viktig komponent. Detta torde minska det tryck på de fria fakulteterna, som annars kunde bli fallet. Enligt UKÄ:s uppfattning bör emellertid en kvantitativ utvidgning av den eftergymnasiala sektorn av det slag, som ett förverkligande av utredningens förslag torde medföra, föregås av en djupare analys av resursfördelningen inom utbild-

ningsväsendet. Detta gäller för såväl fördelningen av resurser mellan olika utbildningsnivåer som fördelningen mellan olika sektorer på samma nivå. Ett genomförande av utredningens förslag ställer även krav på avsevärt ökade resurser inom den eftergymnasiala sektorn, bl. a. för en kraftig satsning på studie- och yrkesorientering. UKÄ framhåller att dessa resurser f. n. måste anses som otillräckliga.

Enligt UKÄ fordras vidare en rad kompletterande åtgärder på andra områden, som t. ex. geografisk spridning av eftergymnasial utbildning, studiesocialt stöd anpassat till de vuxnas behov och en studieorganisation som i betydligt större omfattning möjliggör deltidstudier.

Mot denna bakgrund anser UKÄ att utredningens förslag inte omedelbart bör genomföras i sin helhet. Ett dylikt genomförande måste föregås av en närmare analys av de nyss antydda problemen och faktorerna.

TCO anser, att det varken är möjligt eller nödvändigt att upprätthålla kravet på strikt enhetlighet i de allmänna kunskaperna. Utredningens förslag bygger i långa stycken på samma principiella syn på behörighetsreglerna som TCO länge hävdad och organisationen anser att utredningen lagt ett följdriktigt perspektiv på kompetensfrågorna med hänsyn till de reformer av det allmänna skolväsendet som gjorts.

Principerna för utformningen av behörighetsvillkoren tillstyrks också av SÖ, AMS, styrelsen för gymnastik- och idrottshögskolorna, centrala studiehjälpnämnden, styrelsen för skogshögskolan, samarbetsnämnden för socialhögskolorna, U 68, lärarutbildningskommittén, SVUX, Svenska kommunförbundet, Svenska landstingsförbundet, SIF och SAF, Exportföreningen, Handelns arbetsgivarorganisation, Svenska bankföreningen, LO, Riksförbundet landsbygdens folk och Sveriges lantbruksförbund, SR, SFS, Svensk yrkesvaltlärläroforening, Svensk yrkesvägledarforening, Sveriges folkhögskolelevers förbund, SECO, Elevförbundet TLE, Vuxenstudierandes riksorganisation, SSU, Värnpliktiga underofficerars riksförbund, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund och Folkbildningsförbundet. Flera av remissinstanserna har dock invändningar mot detaljlösningar i utredningens förslag.

Avstyrker principförslaget gör statens vattenfallsverk, styrelsen för lantbrukshögskolan, Sveriges hantverks- och industriorganisation, direktionen för Handelshögskolan i Stockholm, SACO, Moderata ungdomsförbundet och Fria moderata studentförbundet.

Televerket, styrelsen för veterinärhögskolan, Institutet för högre kommunikations- och reklamutbildning, Grafiska institutet samt Riksförbundet Hem och Skola förklarar sig tveksamma till utredningens förslag.

Ett antal remissinstanser, bl. a. poststyrelsen, SCB och SJ samt generaltullstyrelsen, har endast yttrat sig över utredningens förslag i de delar som berör den egna verksamheten och avstått från ställningstaganden i övrigt.

4.3.2 Engelska som allmänt behörighetsvillkor

Utredningens förslag att ett krav på kunskaper i engelska motsvarande två årskurser i gymnasieskolan skall ingå bland de allmänna behörighetsvillkoren har mötts av en blandad remissopinion. Bland de remissinstanser som tillstyrker detta förslag finns också skilda uppfattningar om vilken kunskapsnivå som bör krävas.

Utredningens förslag tillstyrks av *Svenska kommunförbundet*, *Riksförbundet landsbygdens folk* och *Sveriges lantbruksförbund*, *SR*, *Sveriges folkhögskolelevers förbund*, *Riksförbundet Hem och Skola* och *Värnpliktiga underofficiäres riksförbund*. Tillstyrker gör även *TCO*, som dock framhåller, att tillsynsmyndigheten bör vara generös med dispenser. *Styrelsen för gymnastik- och idrottshögskolorna* biträder utredningsförslaget, men finner det otillfredsställande att 14 av gymnasieskolans 22 linjer på detta sätt inte blir behörighetsgivande. Liknande synpunkter framförs av *Folkbildningsförbundet* och *SSU*, som båda förklarar sig kunna acceptera utredningens förslag endast under förutsättning att engelskan blir obligatorisk på samtliga linjer i gymnasieskolan. *SFS* accepterar att kravet formuleras som två årskurser engelska, då undervisningen i detta språk nu börjar ett år tidigare i grundskolan.

Luftfartsverket instämmer i att krav på kunskaper i engelska bör ingå i de allmänna behörighetsvillkoren men menar att två årskurser är ett för lågt krav. *Styrelsen för skogshögskolan* tillstyrker förslaget men framhåller att det för flera utbildningsvägar kan bli aktuellt att ställa kravet högre. Liknande synpunkter framförs av *Institutet för högre kommunikations- och reklamutbildning*.

Grafiska institutet, *Sveriges hantverks- och industriorganisation* och *Moderata ungdomsförbundet* anser att de allmänna behörighetsvillkoren skall innefatta krav på kunskaper i engelska, motsvarande tre årskurser i gymnasieskolan. Samma krav framförs av *statens vattenfallsverk* med tillägget att därutöver bör rekommenderas kunskaper i ytterligare ett främmande språk, motsvarande B-språk på treårig linje.

SÖ är tveksam huruvida inte engelska bör ingå bland de särskilda förkunskapskraven men vill inte motsätta sig utredningens förslag. *Samarbetsnämnden för socialhögskolorna* anser att endast krav på läskunskaper motsvarande två årskurser i gymnasieskolan bör krävas inom ramen för den allmänna behörigheten och ifrågasätter, om inte språkkravet i sin helhet bör överföras till de särskilda behörighetsvillkoren. Liknande synpunkter framförs av *Svenska landstingsförbundet*, som framhåller att tillsynsmyndigheten uppmärksam bör följa vilka konsekvenser för rekryteringen detta krav kan få. *Vuxenstuderandes riksförbund* anser att läskunskaper i ett främmande språk bör vara tillräckligt inom ramen för de allmänna behörighetsvillkoren.

Bl. a. *UKÄ*, *lärarutbildningskommittén*, *SCB*, *RRV*, *SIF* och *SAF*

samt *Elevförbundet TLE* menar att engelska i förekommande fall bör ingå bland de särskilda förkunskapskraven. *AMS* anser att om engelska uppställs som allmänt behörighetsvillkor får detta styrande inverkan på elevernas val i gymnasieskolan; språkkunskapskravet bör därför tillgodoses inom ramen för de särskilda förkunskapskraven. *U 68* menar att engelska på något sätt bör ingå i behörighetsvillkoren men ifrågasätter om det inte bör ingå bland de särskilda förkunskapskraven. *Kriminalvårdsstyrelsen* menar att åtminstone vad gäller vuxenstudierande bör engelska ingå bland de särskilda förkunskapskraven.

SVUX avstyrker förslaget med hänvisning till att merparten av gymnasieskolans linjer annars inte blir behörighetsgivande. *LO* finner förslaget orimligt, då det utestänger flertalet av dem som genom de vidgade kompetensbestämmelserna annars skulle få tillträde till högre utbildning. Engelskkravet är inte motiverat för sådana linjer, där engelskspråkig litteratur saknas och för övriga linjer bör nödvändig kurslitteratur översättas. Även *centrala studiehjälpsnämnden* är tveksam till utredningens förslag och framhåller att generösa dispenser måste ges för vuxenstudierande.

4.3.3 Allmän behörighet grundad på gymnasial utbildning

Majoriteten av remissinstanserna tillstyrker utredningens förslag att lägst tvåårig gymnasial utbildning skall ge allmän behörighet till högre utbildning. Som regel har remissinstanserna därvid också accepterat att utbildningen för att vara behörighetsgivande skall vara avslutad, att mindre studiekurs på treårig gymnasieskollinje skall vara behörighetsgivande samt att någon behörighetsgräns i form av ett lägsta medelbetyg inte skall finnas.

UKÄ godtar i princip att den allmänna behörigheten skall grundas på avslutad två- eller treårig gymnasial utbildning. Ämbetet anser emellertid att genomförandet av utredningens förslag vad gäller den direkta övergången från gymnasial till eftergymnasial utbildning måste anstå till dess man bestämt vilka faktorer som över huvud taget skall styra dimensioneringen av det eftergymnasiala systemet. Dessa frågor, påpekar ämbetet, utreds f. n. av *U 68*. Under mellanperioden, fram till ett genomförande av utredningens förslag, bör studerande med väl vitsordad tvåårig gymnasial utbildning kunna få tillträde till universitets- och högskolestudier efter dispens.

Opinionen bland *UKÄ:s* underremissinstanser är delad i frågan om behörighet grundad på lägst tvåårig linje i gymnasieskolan. Vid *Uppsala universitet* avstyrker konsistoriet, juridiska fakulteten och dess utbildningsnämnd, samhällsvetenskapliga fakulteten och dess utbildningsnämnd förslaget, medan medicinska fakulteten och dess utbildningsnämnd, farmaceutiska fakulteten och dess utbildningsnämnd samt språk-

vetenskapliga sektionens utbildningsnämnd tillstyrker. Teologiska fakultetens utbildningsnämnd samt filialnämnden i Örebro anser att för allmän behörighet bör krävas kunskaper i svenska och engelska motsvarande tre årskurser i gymnasieskolan. Humanistiska fakulteten förordar möjlighet för studerande från tvååriga linjer att genomgå ett tredje gymnasialt år som förberedelse för eftergymnasiala studier.

Vid *Lunds universitet* tillstyrker konsistoriet förslaget med tillägget att kunskaper i svenska och engelska motsvarande tre årskurser i gymnasieskolan bör krävas för allmän behörighet. Tillstyrker gör medicinska fakulteten och dess utbildningsnämnd, odontologiska fakulteten och dess utbildningsnämnd, samhällsvetenskapliga fakulteten och dess utbildningsnämnd, tekniska fakulteten och dess utbildningsnämnd. Teologiska fakulteten och dess utbildningsnämnd anser, att studerande från tvååriga linjer bör ges möjlighet att genomgå ett tredje gymnasialt år för att få behörighet till högskolestudier. Humanistiska fakulteten och dess utbildningsnämnder samt matematisk-naturvetenskapliga fakulteten och dess utbildningsnämnd avstyrker förslaget.

Vid *Stockholms universitet* tillstyrker samtliga remissinstanser förslaget. Konsistoriet jämte humanistiska fakultetens utbildningsnämnder anser, att det för studerande från tvååriga linjer bör krävas genomgång av propedeutiska kurser i engelska och svenska, drivna i universitets regi.

Vid *Göteborgs universitet* anser remissinstanserna att tvåårig gymnasial utbildning kan godtas om krav på kunskaper i svenska och engelska motsvarande tre årskurser i gymnasieskolan är uppfyllda.

Vid *Umeå universitet* tillstyrker remissinstanserna förslaget. Konsistoriet anser att tre årskurser i engelska och svenska bör krävas för behörighet.

Vid *högskolenheten i Linköping* tillstyrker filosofiska utbildningsnämnden med viss tvekan, medan filosofiska fakulteten, medicinska fakulteten och dess utbildningsnämnd samt tekniska fakulteten och dess utbildningsnämnd tillstyrker. Konsistoriet förordar möjligheter för studerande från tvååriga linjer att komplettera med ett tredje gymnasialt studieår före övergången till eftergymnasiala studier.

Vid *karolinska institutet* avstyrker samtliga instanser utredningens förslag. *Sjukgymnastinstitutet i Stockholm* och *sydsvenska sjukgymnastinstitutet i Lund* tillstyrker förslaget.

SÖ tillstyrker utan kommentar förslaget att alla linjer på gymnasieskolan skall ge allmän behörighet. Av SÖ:s underremissinstanser tillstyrker lärarhögskolorna i Malmö och Umeå med tvekan förslaget, lärarhögskolorna i Stockholm, Linköping, Jönköping och Gävle tillstyrker och detsamma gör lärarhögskolorna i Malmö och Karlstad under förutsättning att svenska ingår i de allmänna behörighetsvillkoren. Tillstyrker gör vidare länskolnämnderna i Malmöhus, Skaraborgs, Västmanlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län, skolstyrelserna i Fagersta,

Kalix, Köping, Linköping, Lund, Sala, Skellefteå, Uppsala, Västerås och Östersund, vidare seminariet för huslig utbildning i Uppsala, dock med viss tvekan, yrkespedagogiska institutet i Malmö, styrelsen för musikaliska akademien och statens institut för högre utbildning av sjuksköterskor. Lärarhögskolan i Stockholm anför, att det kan bli aktuellt med preparandkurser för studerande från tvååriga linjer och förordar en utredning kring detta. Lärarhögskolorna i Härnösand, Kalmar och Luleå uttalar tvacksamhet mot förslaget och länskolnämnderna i Stockholms och Uppsala län anser, att möjligheter till komplettering av det tredje gymnasieskolåret bör erbjudas studerande från de tvååriga linjerna.

AMS tillstyrker förslaget men påpekar, att det är av vikt att de studerande får en realistisk uppfattning om vilka krav de högre studierna ställer liksom om vilka arbetsmarknadsutsikter enskilda utbildningslinjer ger. Styrelsen understryker därför utredningens påpekande om vikten av en väl utbyggd studie- och yrkesorientering inom skolväsendet.

Samarbetsnämnden för socialhögskolorna, lärarutbildningskommittén, SVUX och Svenska landstingsförbundet tillstyrker förslaget om allmän behörighet efter genomgången gymnasieskola på två- eller treårig linje utan kommentar.

Centrala studiehjälpnämnden anför att det i hög grad är en fråga om rättvisa och jämlikhet att definiera den sakliga kompetensen för högre studier och konstruera ett behörighetssystem som öppnar olika vägar för studielämpliga personer. Nämnden anser att utredningen i huvudsak lyckats med denna uppgift och tillstyrker att allmän behörighet grundas på lägst tvåårig gymnasial utbildning. *Styrelsen för skogshögskolan* tillstyrker utredningens förslag under förutsättning att de särskilda förkunskapskraven utformas så att ingen kvalitetssänkning sker.

Svenska kommunförbundet finner utredningens förslag vara av stort utbildningspolitiskt intresse och menar att den helhetssyn som utredningen anlagt på gymnasieskolan också vad behörighetsfrågorna beträffar är principiellt viktig med hänsyn till gymnasieskolans funktion i framtiden. Tvåårig linje som allmän behörighetsgrund tillstyrks av förbundet. Tre av styrelsens ledamöter har anfört reservation mot styrelsens utlåtande till förmån för ledamoten Wallmarks reservation inom utredningen.

LO konstaterar att hårda formella kompetensregler förstärker den sociala styrningen till högre utbildning. Utredningens förslag innebär därför en välkommen förändring. Organisationen menar vidare att det är positivt att utbildningsvägar utanför det reguljära skolväsendet jämföras med gymnasieskolan, men framhåller att de särskilda förkunskapskraven inte får utformas så att de motverkar syftet med den vidgade allmänna behörigheten.

SIF och *SAF* tillstyrker utredningens förslag men framhåller att det

är organisatoriskt otillfredsställande att allmän behörighet uppnås efter olika antal år för olika gymnasieskollinjer. *Exportföreningen* och *Handelns arbetsgivarorganisation* hänvisar till SIF:s och SAF:s yttrande. *Svenska bankföreningen* tillstyrker förslaget, under förutsättning att kravet på goda kunskaper i engelska, svenska och matematik, speciellt statistik, beaktas.

Riksförbundet landsbygdens folk och *Sveriges lantbruksförbund* tillstyrker utredningens förslag men understryker att ökad studie- och yrkesvägledning i gymnasieskolan blir nödvändig.

SR förklarar sig kunna tillstyrka utredningens förslag under förutsättning att de särskilda förkunskapskraven i varje särskilt fall utformas så att ingen kvalitetssänkning sker. *TCO* tillstyrker förslaget till utformning av den allmänna behörigheten för ungdomsstuderande men framhåller att det är angeläget att alla studerande i gymnasieskolan får en fördjupad orientering i samhällskunskap.

SECO finner förslaget från utredningen vara praktiskt taget identiskt med de krav som tidigare framförts av elevorganisationen och *Elevförbundet TLE* betecknar förslaget som ytterst positivt. *SSU* tillstyrker förslaget men ifrågasätter dock om inte alla gymnasieskollinjer i framtiden bör ges samma längd.

Televerket ställer sig tveksamt till utredningens förslag och menar att krav på tre årskurser engelska och svenska bör ingå i det allmänna behörighetsvillkoret. *Statens vattenfallsverk* förordar som principiellt villkor för allmän behörighet treårig linje i gymnasieskolan. Verket anser sig ha upplevt en avsevärd kvalitetsskillnad i sin egen interna utbildning mellan elever från fack- och yrkesskola å ena sidan och elever från gymnasiet å andra. Tveksamheten mot förslaget grundas således mer på praktiska erfarenheter än på studier av kursplanernas kunskapskrav i de skilda skolformerna, men i det fall jämförande studier av kursplanerna kunnat göras har man funnit att det faktiska resultatet av utbildningen ligger under läroplanernas målsättning vad avser fackskola och yrkesskola. *Styrelsen för lantbrukshögskolan* avstyrker utredningens förslag och konstaterar att de yrkesinriktade tvååriga linjerna i gymnasieskolan snarare tycks vara ägnade att ge särskild behörighet i vissa ämnen än allmän behörighet för fortsatta studier inom hela det eftergymnasiala stadiet.

Sveriges hantverks- och industriorganisation anser att för allmän behörighet bör krävas, utöver avslutad linje i gymnasieskolan, tre årskurser i engelska, svenska och matematik. De rent yrkesinriktade linjernas kompetens måste analyseras på samma sätt som tidigare skett för gymnasium och fackskola, och innan detta skett bör man inte ta ställning till frågan om hela gymnasieskolans kompetensvärde. *Direktionen för Handelshögskolan i Stockholm* tar avstånd från kompetensutredningens förslag och förordar ett bibehållande av nu gällande regler.

Institutet för högre kommunikations- och reklamutbildning är tveksamt till förslaget att de tvååriga linjerna skall ge allmän behörighet och menar, att om sådana bestämmelser införs, måste det inom ramen för den högre utbildningen ges möjligheter till stödundervisning för elever från dessa linjer. *Grafiska institutet* förordar möjligheter till kompletterande studier för dem, som gått tvåårig linje i gymnasieskolan. *SACO* anser att för allmän behörighet för högre studier bör krävas avslutad studiekurs inom gymnasieskolan på valfri linje, kompletterad med tre årskurser engelska och svenska samt kunskaper i matematik motsvarande den humanistiska linjen, varvid lägst betyget 2 skall krävas. Organisationen beklagar att utredningen inte övervägt hur personer utan fullständig gymnasiekompetens så smidigt och effektivt som möjligt skulle tillföras den kompletterande utbildning, som hittills ansetts vara nödvändig för högre studier, i stället för att lägga fram förslag som kan leda till ett ökat antal studiemisslyckanden till följd av bristande förkunskaper. Det är olyckligt att ytterligare sänka förkunskapskraven i ett läge, där redan de formellt behöriga har svårigheter med universitetsstudierna.

Riksförbundet Hem och Skola anser att frågan om de tvååriga linjernas kompetensvärde är otillräckligt utredd och förordar ytterligare prövning, innan beslut fattas.

Moderata ungdomsförbundet anser att studerande från tvååriga linjer bör beredas möjlighet till ett tredje, behörighetsgivande postgymnasialt studieår för att därefter övergå till studier vid universitet och högskola. *Fria moderata studentförbundet* anser att för allmän behörighet till eftergymnasiala studier bör krävas avslutad utbildning på tre- eller fyra-årig linje i gymnasieskolan, och att studerande på tvååriga linjer bör beredas möjlighet att komplettera sina studier med ett tredje år som förbereder för eftergymnasiala studier. Förbundet konstaterar att utredningen inte visat att deras förslag medför oförändrad reell kompetens, varför förslaget inte kan ligga till grund för ändrade behörighetsbestämmelser. I ett vidare perspektiv vill man även ta avstånd från direktivens princip att låta den särskilda behörigheten ersätta stora delar av den nuvarande allmänna behörigheten. Den allmänna behörigheten bör vara kriteriet på formell och reell kompetens för flertalet utbildningsvägar inom högskoleväsendet.

4.3.4 Allmän behörighet för vuxenstuderande

Utredningens förslag att försöksverksamheten med vidgat tillträde till viss utbildning vid de filosofiska fakulteterna för dem som fyllt 25 år och har fem års yrkeserfarenhet skall vidgas till att omfatta hela den högre utbildningen och utan den nuvarande begränsningen av studiemålet tillstyrks av flertalet remissinstanser. Förslaget att det i behörig-

hetsvillkoren för denna studerandekategori skall ingå obligatoriskt deltagande i en särskilt anordnad orienteringskurs har däremot fått ett blandat mottagande.

Förslaget om utvidgad försöksverksamhet tillstyrks av *kriminalvårdsstyrelsen, socialstyrelsen, luftfartsverket, RRV, UKÄ, SÖ, AMS, lantmäteristylelsen, centrala studiehjälpsnämnden, styrelsen för skogshögskolan, U 68, lärarutbildningskommittén, SVUX, Svenska kommunförbundet, Svenska landstingsförbundet, SIF och SAF, Exportföreningen, Handelns arbetsgivarorganisation, Svenska bankföreningen, LO, Sveriges hantverks- och industriorganisation, Riksförbundet landsbygdens folk och Sveriges lantbruksförbund, SR, TCO, SFS, Svensk yrkesvalsläraryörening, Svensk yrkesvägledarförening, Sveriges folkhögskolelevers förbund, SECO, Elevförbundet TLE, Vuxenstuderandes riksorganisation, Moderata ungdomsförbundet, SSU, Värnpliktiga underofficerares riksförbund och Folkbildningsförbundet.*

Förslaget avstyrks av *styrelsen för lantbrukshögskolan* och *statens vattenfallsverk* som anför att erfarenheterna av den nuvarande försöksverksamheten bör avvaktas, innan en utvidgning sker. Den vidgade behörigheten får under inga omständigheter avse den högre tekniska utbildningen.

Flera av remissinstanserna som ställt sig negativa till kompetensutredningens principförslag till allmän behörighet har avstått från att uttryckligen ta ställning till förslaget om utvidgad försöksverksamhet.

Flera remissinstanser har kommenterat de nuvarande behörighetsvillkoren för försöksverksamheten enligt kungörelsen om vidgat tillträde till högre utbildning. Ålderskravet 25 år ifrågasätts bl. a. av *rikspolisstyrelsen*, som menar att fem års yrkesverksamhet bör vara tillräckligt för att ge eleverna den personliga mognad samt de allmänna kunskaper som fordras för högre studier. Om behörigheten kommer att knytas till ett godkänt studielämplighetsprov bör kravet på viss ålder kunna tas under omprövning. Även *kriminalvårdsstyrelsen, AMS, SIF och SAF, TCO* och *SECO* framför liknande synpunkter. *RRV* framhåller att längden av den yrkesverksamma perioden bör övervägas och fastställas först sedan försöksverksamheten utvärderats.

SÖ framhåller att det varit av intresse att inom försöksverksamhetens ram kunna följa en elevgrupp, som intagits enbart på ålderskriteriet. Det är tveksamt om kravet på yrkesverksamhet, sådant det nu är utformat, får någon urvalseffekt. *Samarbetsnämnden för socialhögskolorna* understryker, att erfarenheterna från försöksverksamheten måste tillvaratas, innan behörighetsbestämmelserna för vuxenstuderande definitivt fastställs. *Luftfartsverket* och *Svensk yrkesvalsläraryörening* menar att yrkesverksamheten bör ligga i linje med den sökta utbildningen. *Vuxenstuderandes riksorganisation* anför däremot att behörighetsgivande yrkesområden inte får avgränsas alltför snävt.

Majoriteten av remissinstanserna är positiva till förslaget om en särskild orienteringskurs som introduktion till eftergymnasiala studier för vuxenstuderande, men många tar avstånd från tanken att deltagandet i sådan kurs skall vara obligatoriskt dvs. formellt ingå i de allmänna behörighetsvillkoren för denna kategori.

Till dem som menar att deltagandet i orienteringskurs bör vara frivilligt hör *UKÄ*, *samarbetsnämnden för socialhögskolorna*, *centrala studiehjälpsnämnden*, *lärarutbildningskommittén* och *LO*. *SVUX* anser det tveksamt om det främst är vuxenstuderande som behöver denna typ av orienteringskurs, då de flesta av dem torde ha en klar målinriktning på sina studier redan från början. Den förlängning av studierna som deltagande i dessa kurser innebär kan dessutom verka avskräckande på de studerandegrupper man främst vill stimulera till studier. *U 68* menar att kurserna bör anordnas försöksvis, varefter man får överväga deras funktion i behörighetssystemet. Även *SFS* anser att ett ställningstagande bör anstå till dess man vunnit erfarenhet av en försöksverksamhet.

I utredningens förslag att orienteringskursen skall vara obligatorisk för vuxna utan behörighetsgivande skolutbildning instämmer *SÖ* och *TCO*, som båda pekar på att det skall finnas möjligheter till dispens från kravet, samt *styrelsen för gymnastik- och idrottshögskolorna*.

Flera remissinstanser understryker utredningens förslag att orienteringskurserna bör vara öppna för alla sökande till högre utbildning som så önskar.

RRV framhåller att kurser av detta slag, enligt verkets uppfattning, inte medför någon kompetenshöjning. För många studerande kan den däremot orsaka praktiska svårigheter och kostnaderna för kurserna kan bli höga.

Flera remissinstanser kommenterar utredningens förslag att ett studielämplighetsprov skall ingå i orienteringskursen och där ha rådgivande och studierorienterande funktion. Meningarna är härvid delade huruvida ett sådant studielämplighetsprov skall vara obligatoriskt eller frivilligt. För ett obligatoriskt prov talar *styrelsen för gymnastik- och idrottshögskolorna* och *SECO* medan *samarbetsnämnden för socialhögskolorna*, *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund* och *Folkbildningsförbundet* understryker att deltagandet i provet bör vara frivilligt.

4.3.5 Särskild behörighet

Utredningens förslag att de särskilda förkunskapskraven skall begränsas till att omfatta vad som är nödvändiga minimikrav för studierna på resp. linje i den högre utbildningen accepteras av flertalet remissinstanser, bl. a. *SÖ*, som framhåller att denna restriktivitet är nödvändig för att gymnasieskolan ej skall återta den styrfunktion vad gäller val och

dimensionering av de högre utbildningsvägarna som utredningen velat reducera. Liknande synpunkter framförs av *U 68* och *SFS*. Även *Svenska kommunförbundet* pekar på vikten av återhållsamhet vid fastställandet av de särskilda förkunskapskraven.

Läroverutbildningskommittén menar att det hade varit av värde om utredningen presenterat konkreta förslag till utformning av förkunskapskraven även för vissa icke spärrade utbildningsvägar. Detta skulle ha underlättat tolkningen av förslaget och gett större garantier för att intentionerna i detta kommer att förverkligas.

Styrelsen för lantbrukshögskolan anser att begränsningen av kraven synes medföra, att dessa kommer att fastställas för varje enskilt ämnesområde och inte för hela utbildningsvägar. Styrelsen anser det från många synpunkter vara att föredra, att förkunskapskraven utformas med hänsyn till en viss utbildningssektors krav. En sådan konstruktion ökar valfriheten för den enskilde, en synpunkt som delas av flera remissinstanser, och kan också bidra till att fylla eventuella luckor i allmänorienteringen.

SIF och *SAF* påpekar att det öppna system för allmän behörighet som utredningen föreslår gör det nödvändigt att vissa förkunskaper, som tidigare ingått i det allmänna behörighetskravet, nu uppställs som särskilda behörighetsvillkor. Sålunda bör som särskilda förkunskapskrav för så gott som hela det eftergymnasiala området uppställas kunskaper i svenska, engelska och matematik motsvarande två årskurser i gymnasieskolan. *SFS* framför liknande synpunkter beträffande kunskaper i svenska.

Förslaget att de särskilda förkunskapskraven skall kunna formuleras även som delar av lärokurs i gymnasieskolan tillstyrks av flera remissinstanser, bland dem *läroverutbildningskommittén*, som finner förslaget tilltalande och väl anpassat till ett utbildningssystem som skall möjliggöra individuella studiegångar.

UKÄ däremot ställer sig tveksamt till att uttrycka förkunskapskraven i alltför små moduler. Åtminstone t. v. bör förkunskapskraven uttryckas i form av hela årskurser. Ämbetet motiverar detta med att de lokala variationer som förekommer inom såväl den högre utbildningen som den gymnasiala talar mot en alltför stark precisering.

Utredningens förslag att antagningsmyndigheten bör undersöka i vilken mån motsvarande kunskaper kan förvärfvas på annat sätt och låta den sakliga kompetensen vara avgörande finner *konsistoriet vid universitetet i Lund* riktigt. Konsistoriet anser dock att de särskilda förkunskapskraven bör omfatta hela lärokurser i gymnasieskolan. *Samarbetsnämnden för socialhögskolorna* framhåller att de ökade problemen med att avgöra på vilka andra sätt behörighetsgivande kunskaper kan inhämtas ej kan klaras inom de nuvarande resursramarna för antagning av studerande i socionomutbildning. *Länsskolnämnden i Norrbottens*

län befarar att förslaget kommer att innebära ett mycket omfattande och arbetskrävande system av prövningar och intygsgivningar, uppgifter som torde drabba lärare och skolledare mycket tungt.

Remissinstanserna instämmer i allmänhet i utredningens förslag att, då de särskilda förkunskapskraven fastställs, minst en »normalväg» måste säkerställas genom gymnasieskolan och att behörighetskraven om möjligt bör anslutas till mer än en lärokurs. *AMS* anser att det senare förslaget ökar möjligheterna till ett friare utbildningsval och föreslår i detta sammanhang att varierande former av kompletteringsstudier erbjuds både vuxna och ungdomar inom ramen för den kommunala vuxenutbildningen.

UKÄ pekar på att det dock redan nu föreligger svårigheter för läroanstalterna att fastställa vilka reella förkunskaper i ett ämne som en studerande har. Om utredningens förslag om anslutning till mer än en lärokurs genomförs kommer, enligt ämbetets uppfattning, dessa svårigheter att accentueras och det torde bli nödvändigt att *SÖ* i ökad utsträckning medverkar till att ge läroanstalterna tillräckligt underlag för bedömning av olika kursplaner.

Läro- och utbildningskommittén framhåller att förslaget med minst en normalväg genom gymnasieskolan ej kan tillämpas på högre utbildning som kräver förkunskaper från två eller flera linjer i ämnen som var för sig är karakteristiska för olika linjer i gymnasieskolan. Kommittén nämner som exempel på denna utbildning av lärare i hemkunskap, för vilka förkunskaperna sannolikt bör hämtas från två linjer i gymnasieskolan: social linje och konsumtionslinje. Liknande synpunkter framförs av *SFS*.

Ett flertal remissinstanser, däribland *UKÄ*, *AMS*, *centrala studie- och hjälpnämnden*, *läro- och utbildningskommittén* och *SFS* framhåller vikten av att de sökande får erforderlig information om de förkunskaper som krävs för att studierna skall kunna fullföljas med framgång.

Utredningens förslag att betyget 2 för samtliga sökandegrupper skall — vad avser kravet på särskild behörighet — vara lägsta gräns för behörighetsgivande betyg i enskilt ämne tillstyrks av *SÖ*, som dock samtidigt erinrar om att vissa av läroanstalterna, som hörts i frågan, starkt understrukt behovet av kvalificerade kunskaper i vissa ämnen, främst svenska, engelska och matematik, hos sökande till klassläro- och utbildningen; för nämnda ämnen framförs krav på högre betygsnivå än den utredningen föreslår.

I likhet med utredningen anser *UKÄ* att lägre betyg än 2 inte bör godtas, men att ett generellt fastläsande vid en sådan nedre gräns inte bör ske. En av fördelarna med uppdelningen av behörighetsreglerna i allmän och särskild behörighet är, att den särskilda behörigheten noggrant skall kunna ange de faktiskt behövliga kunskaperna för framgångsrika studier vid resp. utbildningslinje. Det är inte osannolikt att en prövning

härav skulle ge vid handen att differentierade krav bör ställas på kunskaper i de ämnen, som i varje särskilt fall bildar särskild behörighet. Mot denna bakgrund anser ämbetet att tillsynsmyndigheten bör fastställa vilket lägsta betyg som skall gälla i varje ämne som ingår bland de särskilda behörighetsvillkoren.

Ett flertal fakulteter som yttrat sig i denna fråga finner det tveksamt om betyget 2 är tillräckligt för att garantera nödvändiga förkunskaper och föreslår att man i stället bör kräva betyget 3. *Tekniska fakulteten vid universitetet i Lund* framhåller, att betyget 2 enligt fakultetens erfarenhet brukar motsvaras av en så blygsam nivå att det är tveksamt om det kan anses garantera förmåga att följa högre studier, som bygger på gymnasiekunskaper i ifrågavarande ämne. Liknande synpunkter framförs även av *rikspolisstyrelsen, luftfartsverket, RRV* samt *styrelsen för lantbrukshögskolan*, som bl. a. menar att förslaget kan leda till att en avsevärd del av den tidigare gymnasieutbildningen måste överflyttas till högskolenivån.

Många remissinstanser har avstått från att yttra sig över de detaljerade förslag till förkunskapskrav som utredningen lägger fram för sökande till dels medicinsk, odontologisk och farmaceutisk fakultet samt jordbrukets högskolor, dels teknisk fakultet.

Förslaget tillstyrks av bl. a. *SÖ* och *AMS* utan närmare kommentarer.

UKÄ har inte kommenterat förslaget men berörda fakulteter och utbildningsnämnder bland ämbetets underremissinstanser ställer sig i allmänhet avvaktande till förslaget.

Tveksamhet tycks råda rörande lämpligheten av att anknyta förkunskapskraven även till tvååriga linjer på gymnasieskolan. Man finner också utvecklingen mot en alltför stor differentiering av förkunskapskraven mindre tillfredsställande. *Medicinska fakulteten och dess utbildningsnämnd vid universitetet i Göteborg* menar således att de särskilda förkunskapskraven borde utformas så att de är gångbara för en hel sektor av utbildningslinjer snarare än för en enstaka preciserad linje. Man menar även att förkunskapskraven bör anknytas till de treåriga linjernas lärokurser.

Utbildningsnämnderna vid de medicinska fakulteterna vid universitetet i Uppsala och Lund samt *vid karolinska institutet* finner de föreslagna förkunskapskraven i matematik, fysik, kemi och biologi vara tillräckliga, under förutsättning att de studerande tillgodogjort sig kunskaper i enlighet med läroplanernas innehåll. *Utbildningsnämnden vid den medicinska fakulteten vid universitetet i Uppsala* menar dock att -- med hänsyn till de medicinska studiernas internationella karaktär -- man bör kräva att engelska motsvarande lägst betyget 2 på treårig lärokurs i gymnasieskolan upptas som särskilt förkunskapskrav för medicinska studier.

Medicinska fakulteten och dess utbildningsnämnd vid högskolenheten

i Linköping framhåller att de av utredningen framlagda förslagen endast bör erhålla karaktär av försöksverksamhet med hänsyn till att förslaget rymmer så många osäkra och oprövade faktorer. Förslagets konsekvenser för den enskilde och för samhället kan inte överblickas och det är därför nödvändigt med en noggrann uppföljning av försöksverksamheten.

Vad gäller tandläkarutbildningen tillstyrks förslaget av *utbildningsnämnden vid den odontologiska fakulteten vid universitetet i Lund*, medan *odontologiska fakulteten vid karolinska institutet* finner förkunskaperna i matematik otillräckliga. Liknande synpunkter rörande förkunskaperna i matematik framförs av *farmaceutiska fakulteten och dess utbildningsnämnd vid universitetet i Uppsala*. Farmaceutiska fakulteten kan ej heller acceptera de föreslagna kraven på de sökandes språkkunskaper och anser det nödvändigt med grundliga läskunskaper i förutom engelska även tyska och franska.

Socialstyrelsen framhåller i sitt remissyttrande att styrelsen ej har möjlighet att bedöma i vilken mån de av utredningen föreslagna förkunskapskraven täcker det kunskapsinnehåll, som f. n. krävs inom dessa ämnen. Styrelsen ansluter sig emellertid till förslaget, i den mån förkunskapskraven överensstämmer med vad som f. n. krävs i dessa ämnen vid tillträde till ifrågavarande utbildningsvägar. Styrelsen finner det vidare angeläget att ämnet samhällskunskap beaktas när behörighetskraven skall fastställas för tillträde till högre studier inom medicinsk och social vård.

Förkunskapskraven till teknisk fakultet tillstyrks i huvudsak av *utbildningsnämnden vid den tekniska fakulteten vid universitetet i Lund*, av *konsistoriet vid Chalmers tekniska högskola* och av *den tekniska fakulteten vid högskolenheten i Linköping*. *Utbildningsnämnden vid tekniska högskolan i Stockholm* liksom *tekniska fakulteten vid universitetet i Lund* kan dock ej finna det motiverat att kräva lägre förkunskaper för tillträde till utbildningslinjen för arkitektur än för övriga linjer.

Jordbrukets högskolor ställer sig avvisande till utredningens förslag. *Styrelsen för skogshögskolan* finner att de särskilda behörighetskraven för inträde till högskolan måste utökas, särskilt gäller detta kraven på kunskap i matematik, engelska och samhällskunskap.

Styrelsen för lantbrukshögskolan framhåller att de av utredningen framförda speciella förkunskapskraven för inträde till lantbrukshögskolan har utformats med hänsyn till de f. n. aktuella allmänna behörighetsbestämmelserna. Skulle dessa senare komma att ändras enligt utredningens förslag, måste de speciella behörighetsreglerna ses över. *Styrelsen för veterinärhögskolan* finner det tveksamt om fackskolkunskaper i fysik, kemi och biologi ger de veterinärstuderande en tillräcklig förkunskapsgrund.

Flertalet remissinstanser som yttrat sig över utredningens förslag rö-

rande fastställandet av de särskilda förkunskapskraven tillstyrker detta utan närmare kommentarer. *Läroarbildningskommittén* anser att Kungl. Maj:t skall fastställa förkunskapskraven för samtliga utbildningsvägar i ett inledande skede. I annat fall kan det, enligt kommitténs uppfattning, bli fråga om en rad olika tillsynsmyndigheters tolkning och detta kan motverka en gemensam syn på utformningen av behörighetskraven.

Svenska kommunförbundet framhåller att central fastställelse eller tillsyn är nödvändig för att åstadkomma ett enhetligt synsätt och *U 68* menar, att formerna för fastställandet och tillämpningen av och bestämmelserna om de särskilda förkunskapskraven bör ske på sådant sätt att allmänna samhällsintressen tillgodoses.

4.4 Urval bland behöriga sökande

4.4.1 Några effekter av det nuvarande urvalssystemet

Remissinstanserna har i allmänhet inga synpunkter på eller invändningar mot utredningens analys av det nuvarande urvalssystemets effekter. *AMS* framhåller att det är olyckligt för individen att den enda meriteringsgrunden är de resultat som individen uppnått i skolan. Inte heller har sannolikheten ökat för att de som lyckats meritera sig för vissa utbildningsvägar är de mest lämpade. *SECO* betonar att den nuvarande användningen av betyg som urvalsinstrument inte är ett bra system. Det leder till en rad orättvisor vid antagningen.

Med anledning av utredningens beskrivning av studie- och yrkesvägledningen som en metod för styrning av utbildningsvalet framhåller *Svensk yrkesvalsläroarförening* att studie- och yrkesorienteringen (syon) har stor betydelse när det gäller att komma åt sociala och individuella rättvisefrågor. Syon kan ses som ett medel att vidga individens valmöjligheter. På så sätt kan den enskilde mer komma till sin rätt och inte vara bunden av t. ex. sin sociala bakgrund eller könsrollsuppfattningar vid val av utbildning och yrke. Syon är alltså till för den enskilde och får inte ses som ett urvalsinstrument i samhällets tjänst.

4.4.2 Ett nytt urvalssystem

Av de remissinstanser som yttrat sig om utredningens principiella synpunkter på urvalssystemet delar praktiskt taget samtliga utredningens uppfattning att hänsyn till sociala faktorer måste tas, att urvalsfrågorna inte kan betraktas enbart som ett tekniskt problem och att en flerdimensionell lösning är den mest framkomliga vägen till ett nytt urvalssystem. *Samarbetsnämnden för socialhögskolorna* framhåller att en ökad samordning av olika antagningssystem är en viktig förutsättning för att undvika att de olika systemen får styreffekter som dels inte är önskvärda, dels står i motsats till varandra.

Enstaka remissinstanser delar inte utredningens uppfattning. *Lantmäteristyrelsen* betonar att kompetenskrav inte får efterges av hänsyn till socialt betingade faktorer. *SIF* och *SAF* anser att urvalet till högre utbildning kan betraktas som ett tekniskt problem där eventuellt snedvridande faktorer skall ha neutraliserats tidigare. Urvalet bör dock vara flerdimensionellt.

Större delen av remissinstanserna anser i likhet med utredningen att meritvärderingen bör ske på grundval av betyg, studielämplighetsprov och arbetslivserfarenhet. Många framhåller dock att man inte kan ta slutlig ställning till studielämplighetsprovet som meritvärderingsunderlag innan försöksverksamheten har utvecklats och utvärderats. *Riksförbundet Hem och Skola* anser att ytterligare överväganden bör göras innan definitivt beslut fattas om urvalssystemet. Vissa remissinstanser vill utvidga meritvärderingsunderlaget jämfört med utredningsförslaget. *Sveriges folkhögskoleelevers förbund* anser att studieomdömen från folkhögskola bör ingå bland urvalsinstrumenten och *SÖ* anser att detta bör vara fallet så länge studielämplighetsprovet inte är utprovat. *SIF* och *SAF* instämmer i att svårigheterna är stora när det gäller att få fram prognosmetoder för det kommande yrkets krav men framhåller att denna urvalsmetod är så betydelsefull att starkt ökade insatser för forsknings- och försöksverksamhet med anlags-, intresse- och motivationstest bör sättas in. *TCO* anser att även ålder bör utgöra urvalsgrund. Äldre sökande bör ges företräde vid lika meriter. *U 68* framhåller att det är väsentligt att urvalsmetoderna tillgodoser behovet hos dem som bedöms ha förutsättningar för högre studier men som i olika hänseenden, socialt, ekonomiskt eller regionalt, är handikappade. Hur utredningens förslag kommer att fungera i dessa avseenden vet man inte. Det kan bli nödvändigt att efterhand söka efter andra urvalskriterier som kan komplettera de föreslagna. *Konstnärsutbildningssakkunniga* hänvisar till den undersökning, Larsson-Sandgren *Kreativitet, abilitet och attityd*, som utredningen refererat i sitt betänkande (SOU 1970: 66, kap. 10). Undersökningen tyder på att den skillnad i betygsnivå som i allmänhet kan konstateras mellan grupper av barn från olika socialskikt inte är lika markerad i fråga om kreativ begåvning.

Några remissinstanser erinrar om att olika slag av test används vid urval till utbildning inom deras ansvarsområden. *Överbefälhavaren* framhåller att man sedan 30 år tillbaka använder testinstrument inom krigsmakten. Militärpsykologiska institutet följer utvecklingen och medverkar bl. a. vid officersuttagningen. Genom den långa tid testen använts föreligger även erfarenheter beträffande deras värde som prognosinstrument. *SJ* framhåller att företaget använder och också i fortsättningen vill använda psykologiska prov som komplement till traditionella urvalsmetoder. *Samarbetsnämnden för journalisthögskolorna* finner det anmärkningsvärt att utredningen finner test som urvalsinstrument mind-

re lämplig och att den tillskriver betygen en överlägsen roll i väntan på ett s. k. studielämplighetsprov vars innehåll inte specificerats.

Vissa remissinstanser, bl. a. *AMS*, *Svenska kommunförbundet* och *SFS*, stöder användningen av betyg som urvalsinstrument men framhåller samtidigt nackdelarna i form av betygsjakt m. m. De betonar att betyg inte bör utgöra det enda urvalsinstrumentet. *SIF* och *SAF* anser det olämpligt att enbart betyg används för urval i gränzonen antagen/icke antagen men påpekar också att betyget är det f. n. bästa enskilda urvalsinstrumentet. Det bör därför användas men kompletteras med andra instrument främst i den breda gränzonen. *SECO* framhåller att betygsutredningen snarast bör lägga fram förslag till ett nytt system. Genom en betygsreform skulle förhållandena bli helt annorlunda. Det är därför nu omöjligt att detaljerat yttra sig över vilka urvalsinstrument som bör användas. Förslaget om studielämplighetsprov som kompletterande instrument bör tas upp i samband med en betygsreform. T. v. bör därför betygen vara urvalsinstrument.

De flesta remissinstanserna, däribland *statskontoret*, *SÖ*, *UKÄ*, *lärarutbildningskommittén*, *SVUX*, *SIF* och *SAF*, instämmer i utredningens förslag att urvalspoängen skall beräknas på ett oviktat medelbetyg och att s. k. behörighetskompletterande betyg inte skall inräknas vid medelbetygsberäkningen. *TCO* konstaterar med tillfredsställelse att utredningen anser att viktning av betyg inte skall förekomma. *TCO* kan inte acceptera någon form av ämnesviktning inom gymnasieskolans ram även med hänsyn till de pedagogiska svårigheterna för ämnen som på ett sådant sätt inte blir meriterande. Det finns å andra sidan skäl för att utom gymnasieskolans ram prioritera ämnen med hänsyn till den betydelse de har för viss vidareutbildning som är aktuell. *Centrala studiehjälpsnämnden* förordar att kompletteringsbetyg inte medräknas vid meritvärderingen. En komplettering kan annars bli onödigt tidskrävande och i många fall medföra en ökad skuldsättning som från allmänna utgångspunkter knappast kan anses motiverad. *SACO*, *SECO* och *Svenska bankföreningen* anser däremot att även behörighetskompletterande betyg bör inräknas vid medelbetygsberäkningen. *Svensk yrkesvalsläraryörening* anser att behörighetskompletterande betyg bör få medräknas på samma grunder som nu, annars kan bestämmelsen utnyttjas i spekulationssyfte vid val av gymnasielinje.

Praktiskt taget samtliga remissinstanser understryker att försöksverksamheten med studielämplighetsprov bör fortsätta och att man inte kan ta ställning till studielämplighetsprovets funktion innan försöken är utvärderade. Till dem som anser att ett studielämplighetsprov bör utprövas hör bl. a. *statskontoret*, *UKÄ*, *SÖ*, *AMS*, *U 68*, *lärarutbildningskommittén*, *SVUX*, *Svenska kommunförbundet*, *SIF* och *SAF*, *TCO*, *SFS*, *SECO* och *Elevförbundet TLE*.

UKÄ säger sig inte ha något att invända mot utredningens argumen-

tering och slutsatser beträffande behovet av ett kompletterande urvals-instrument i form av studielämplighetsprov men anser i likhet med flera universitetsmyndigheter att utredningen underskattat de många teoretiska och praktiska svårigheterna i samband med provets utformning, framtagning och administration. Utredningen har t. ex. inte tillräckligt belyst problem i samband med provets innehållsvaliditet. Frågan om det skall anses rimligt eller ofrånkomligt att studielämplighet korrelerar högt med allmän intelligens och förkunskapsnivå leder före de rent testtekniska aspekterna, inte minst med tanke på de styrande effekter som provets sammansättning kan få på skolundervisningens inriktning och de sökandes förberedelsearbete. Vidare har utredningen inte analyserat frågan om provets offentlighet. Konflikter kan förutses mellan å ena sidan en offentlighetsprincip — den prövade bör ha insyn i bedömningen av det egna provresultatet — och å den andra kravet på testsekretess. UKÄ anser vidare att frågan om provets livslängd inte blivit tillräckligt belyst. Även om provets användbarhet vid mer än ett tillfälle kan garanteras genom en strikt testsekretess, torde dess livslängd vara relativt begränsad. Nya versioner måste därför regelbundet framställas. Den organisation, de kostnader och den tid detta kommer att kräva synes utredningen inte alls ha berört. UKÄ anser att den föreslagna förberedelse- och försöksverksamheten inte är realistiskt dimensionerad i förhållande till sin syftning.

Vissa remissinstanser tar upp frågan om studielämplighetsprovets sociala effekter. SÖ framhåller att studielämplighetsprov kan ha minst lika högt samband som betyg med de sociala faktorer vars effekter utredningen med all rätt vill minimera. Detta bör uppmärksammas mer än vad utredningen, i varje fall explicit, synes ha gjort och få utgöra en väsentlig frågeställning i det fortsatta arbetet med att utforma studielämplighetsprov. *Samarbetsnämnden för socialhögskolorna* understryker att studielämplighetsprov i realiteten kan komma att mycket likna begåvningsprov. Risken vid en s. k. flerdimensionell urvalsmetod är att man mer effektivt än tidigare vaskar fram teoretiska studiebegåvningar men bortser från många praktiskt meriterade och behöriga sökande. SSU framhåller att de studielämplighetsprov som hittills har använts har visat sig ha hög korrelation med betygen och att de sannolikt ger likartade sociala rekryteringseffekter. En ökad användning av dessa prov skulle troligtvis betyda ett bibehållet starkt utgångsläge för studerande från miljöer där abstrakt och teoretiskt tänkande dominerar. För framtiden bör försöksverksamhet med studielämplighetsprov därför inriktas på att få fram tester som mäter vidare egenskaper än ensidigt teoretisk begåvning. De eftergymnasiala utbildningsvägarna bör i framtiden ges starkare inslag av sociala mål vid sidan av de intellektuella. I takt härmed bör även studielämplighetsproven ges en vidare social syftning. I många yrken är grupprestationer, kreativitet eller lik-

nande väsentligt att värdera vid sidan av teoretiska färdigheter. Först efter en försöksverksamhet med denna inriktning är det möjligt att ta ställning till frågan om studielämplighetsprov är ett önskvärt komplement till andra urvalsinstrument.

AMS ifrågasätter utredningens förslag att studielämplighetsprovet för vissa sökande bör utgöra enda urvalsgrund. Om möjligt bör även andra kriterier tas med vid urvalet.

Beträffande studielämplighetsprovets användning inom den fria kvoten framhåller *Svensk yrkesvalsläraryörening* att man bör bevaka att studielämplighetsprovet ger prognos för möjligheterna att bedriva högre studier och inte favoriserar den som kommer direkt från skolmiljö.

Utredningens förslag att arbetslivserfarenhet på minst ett år bör ge meritvärde tillstyrks av *rikspolisstyrelsen*, *kriminalvårdsstyrelsen*, *statens brandskola*, *SÖ*, *AMS*, *lantmäteristyrelsen*, *statens vattenfallsverk*, *styrelsen för gymnastik- och idrottshögskolorna*, *samarbetsnämnden för socialhögskolorna*, *styrelsen för skogshögskolan*, *lärarutbildningskommittén*, *konstnärsutbildningssakkunniga*, *SVUX*, *Svenska kommunförbundet*, *Svenska bankföreningen*, *SIF* och *SAF*, *LO*, *TCO*, *Riksförbundet landsbygdens folk* och *Sveriges lantbruksförbund*, *Folkbildningsförbundet*, *Svensk yrkesvalsläraryörening*, *Svensk yrkesvägledarförening*, *Sveriges folkhögskolelevers förbund*, *Elevförbundet TLE* och *SSU*.

SÖ delar reservanternas uppfattning att tillgodoräknande av arbetslivserfarenhet inte innebär någon egentlig ökning av rekryteringsunderlaget men anser inte att detta är ett avgörande argument mot utredningens förslag, eftersom arbetslivserfarenhet är betydelsefull. *SÖ* framhåller också att utredningens förslag synes väl anpassat till en studieorganisation med återkommande utbildning. Även *U 68*, som inte går in på en detaljbedömning av urvalssystemet, framhåller att om yrkesverksamheten ges meritvärde vid urvalet kan den enskilde stimuleras att organisera sina studier som återkommande utbildning. *Lärarutbildningskommittén* ifrågasätter om inte försöksverksamheten med arbetslivserfarenhet borde utvidgas. På sikt bör arbetslivserfarenhet utgöra ett krav för tillträde till all högre utbildning. Detta anser även *styrelsen för gymnastik- och idrottshögskolorna*.

SÖ anser vidare att försöksverksamheten bör inriktas på att klarlägga frågan om arbetslivserfarenhet skall tillgodoräknas generellt eller bara ge poäng under förutsättning att den har en viss inriktning mot den aktuella yrkessektorn. *U 68* framhåller att man kan diskutera om yrkesverksamhet som direkt anknyter till den önskade utbildningen skall räknas som merit av karaktären särskilda förkunskaper medan annan yrkesverksamhet skulle räknas som meriterande från allmän erfarenhetsbakgrund. *Socialstyrelsen* anser, att yrkeserfarenhet endast bör ges meritvärde om den har nära anknytning till den sökta utbildningen

och den kommande yrkesverksamheten. Detta anser även *luftfartsverket* och *general tullstyrelsen*. *Statens vattenfallsverk* vitsordar värdet av arbetslivserfarenheter och förordar att en väsentlig vikt läggs vid sådana meriter. I princip bör endast sådan praktik beaktas som ligger i linje med tillämnad utbildning. Med praktik avser verket inte bara arbetslivserfarenhet i egentlig bemärkelse utan även föreningsarbete och liknande aktivitet. Till skillnad från dessa remissinstanser anser *UKÄ* att inte minst svårigheten att bestämma vilka arbetsuppgifter som kan anses vara av sådan karaktär att de har anknytning till kommande utbildning och yrkesverksamhet talar för att alla former av yrkesverksamhet godtas. Det är lämpligt att samma bedömning av arbetslivserfarenheter gäller vid urval som i fråga om allmän behörighet. Om klart samband råder mellan tidigare yrkesverksamhet och sökt utbildning bör den sökande kunna beredas utbildningsplats inom den fria kvoten. *AMS* anser att alla former av yrkesverksamhet i princip bör anses lika mycket värda och ställer sig tveksam till utredningens förslag om kvalitetstillägg för särskilt värdefull yrkeserfarenhet. *Kriminalvårdsstyrelsen*, *samarbetsnämnden för socialhögskolorna*, *styrelsen för skogshögskolan*, *SIF* och *SAF* samt *TCO* tillstyrker däremot ett sådant kvalitetstillägg.

UKÄ, *SFS* och *Moderata ungdomsförbundet* anser, att arbetslivserfarenhet bör ha meritvärde först om den är längre än fem år. *Statskontoret* anser att frågan om arbetslivserfarenhet som meritvärderingsgrund bör penetreras ytterligare i U 68. *RRV* framhåller, att arbetslivserfarenhet är värdefull för utbildningen. Utredningens förslag kan dock få konsekvenser som inte är önskvärda. Förslaget kan leda till att enbart sökande med praktik kommer att antas. Sociala faktorer kan göra det lättare för vissa sökande att få lämpligt arbete. Frågan om hur arbetslivserfarenhet skall tillgodoräknas och vilka krav som skall ställas på arbetslivserfarenheten bör därför ses över.

Televerket, *styrelsen för lantbrukshögskolan* och *SACO* avstyrker utredningens förslag och tillstyrker reservationen. Remissopinionen bland de *universitets- och högskolemyndigheter* som inlämnat yttranden till *UKÄ* är delad. Vissa fakulteter och utbildningsnämnder tillstyrker utredningens förslag men den övervägande delen instämmer med reservationerna eller anser att endast viss yrkeserfarenhet bör ge meritvärde.

Beträffande fördelningen mellan olika grupper av sökande instämmer större delen av remissinstanserna i utredningens förslag att antalet platser bör fördelas i proportion till de olika gruppernas storlek (proportionell kvotering) och att s. k. *SP-kvotering* bör prövas när det finns en organisation och olika rutiner för att använda studielämplighetsprov.

Remissinstanserna har i allmänhet inte närmare kommenterat frågan om kvoteringsystemet. De enstaka remissinstanser som utvecklar

sin ståndpunkt mera utförligt, bl. a. vissa *universitets- och högskolemyndigheter*, uttalar sig framför allt till förmån för SP-kvotering. *Styrelsen för lantbrukshögskolan* anser att den proportionella kvoteringen inte tillräckligt beaktar individernas prestationer eller studielämplighet. *Läroverstyrelsen* noterar med tillfredsställelse att utredningen påtalat bristerna med den proportionella kvoteringen och avvaktar den försöksverksamhet som bedrivs med studielämplighetsprov och SP-kvotering. *SIF* och *SAF* anser, att eftersom studielämplighetsprovet varit under konstruktion sedan 1968 borde det kunna vara möjligt att ta i bruk vid den tidpunkt då utredningens förslag skall genomföras. Det är viktigt att SP-kvoteringsmetoden introduceras redan från början och provet måste ju ändå fr. o. m. samma tidpunkt användas som urvalsinstrument och rådgivningsprov.

SFS ställer sig tveksam till proportionell kvotering. Ett sådant system inbjuder nämligen till taktiska spekulationer. En sökandes chanser att bli antagen till en viss utbildning skulle t. ex. öka om han lyckades förmå klasskamrater att söka till den aktuella utbildningen, även om de inte har möjligheter och intresse att själva komma in på den. *SFS* anser att det skulle vara mycket olyckligt om individen vid val av väg genom gymnasieskolan fäste avseende vid sådana taktiska spekulationer och inte vid vad som ger bästa förberedelse för den kommande verksamheten. Så länge proportionell kvotering tillämpas bör därför kvoterna förses med maximi- och minimigränser. Utredningens tankegångar om SP-kvotering bör utvecklas närmare innan den ens kan införas på försök. *Svensk yrkesvalsläraryörening* anser att den proportionella kvoteringsmetoden bör omprövas om det visar sig att elever »fastnar i taktikfunderingar» vid val av linje på gymnasieskolan, t. ex. angående vilken linje eller kvotgrupp man bör välja för att få bra placering och lättast komma in på en spärrad utbildning.

Beträffande indelningen i grupper som underlag för den proportionella kvoteringen är remissopinionen delad. Utredningens förslag tillstyrks dock av flertalet remissinstanser bl. a. *rikspolisstyrelsen*, *SÖ*, *AMS*, *samarbetsnämnden för socialhögskolorna*, *styrelsen för skogshögskolan*, *läroverstyrelsen*, *SVUX*, *Svenska kommunförbundet*, *LO*, *TCO*, *Riksförbundet landsbygdens folk* och *Sveriges lantbruksförbund*, *Folkbildningsförbundet*, *Svensk yrkesvalsläraryörening*, *Svensk yrkesvägledarförening*, *Sveriges folkhögskolelevers förbund* och *Elevförbundet TLE*. *Riksförbundet Hem och Skola* kräver bestämt att stora ansträngningar görs att öka antalet intagningsplatser på de spärrade utbildningslinjerna i samband med att kvoteringsbestämmelserna träder i kraft. *SSU* avstyrker uppdelningen i undergrupper beroende på om de sökande har arbetslivserfarenhet eller inte. Arbetslivserfarenhet har ett väsentligt värde för all eftergymnasial utbildning och framtida yrkes- och samhällsliv. *SSU* ser positivt på en utveckling där

allt fler söker sig ut på arbetsmarknaden någon tid före påbörjandet av högskolestudier.

UKÄ framhåller att antalet kvotgrupper är stort, vilket ger upphov till en svåröverskådlig antagningsprocedur. De problem som följer av den nödvändiga gränsdragningen mellan kvotgrupper mångfaldigas med ett stigande antal sådana. Därmed ökar självfallet konflikthanledningarna rörande dels principerna i urvalssystemet och det praktiskt möjliga förfarandet, dels de enskilda sökande och antagningsmyndigheten. Vidare kan man förutse att någon eller några av kvotgrupperna kommer att samla få sökande, i varje fall till vissa utbildningsvägar. Om små sökandegrupper överförs till den fria kvoten innebär detta en ökad arbetsbelastning för antagningsmyndigheten. Ett tänkbart alternativ till överföringen till fri kvot är att de kvotgrupper som missgynnats genom kvoteringsutslaget tilldelas ett fast platsantal enligt antagningsmyndighetens bedömande, vilket görs bl. a. med hänsyn till gruppens sammansättning med avseende på studiemeriter.

Även *U 68* framhåller vikten av att antalet kvotgrupper i systemet inte är alltför stort. Man måste dock vara uppmärksam på att en minskning av antalet kvotgrupper kan motverka en för övrigt önskvärd spridning av utbildningsmöjligheterna till flera kategorier av sökande. Den garanti för att varje mindre sökandegrupp tillförsäkras ett visst antal platser som ligger i den proportionella kvoteringsidé går genom minskningen av antalet kvotgrupper i viss mån förlorad.

SIF och *SAF* anser att utredningens förslag till urvalssystem har nått en sådan komplexitetsgrad att man måste ifrågasätta dess rimlighet. *SACO* anser att kvoteringsystemet är komplicerat och svåröverskådligt och öppnar vidsträckta möjligheter till ett administrativt godtycke. Sakligt mer meriterade sökande kommer att få stå tillbaka för mindre meriterade sökande. Även vissa andra remissinstanser, bl. a. *televerket*, *RRV*, *styrelsen för lantbrukshögskolan*, *SR*, *SFS*, *SECO* och *Moderata ungdomsförbundet* anser att kvotgrupperna är för många.

Vissa remissinstanser lägger fram alternativa förslag till kvotgruppsindelning med utgångspunkt från de ställningstagande de gjort i samband med bl. a. frågan om utformningen av den allmänna behörigheten och vilka urvalsinstrument som bör användas vid intagning till spärrad utbildning.

UKÄ förordar ett enklare urvalssystem än vad utredningen föreslagit. Ett mera definitivt behörighetssystem bör utformas först sedan ställning tagits till *U 68:s* förslag. *UKÄ:s* förslag till urvalssystem bör dels utnyttjas i avvaktan på detta, dels i ett längre perspektiv kunna byggas ut. *UKÄ* förordar två kvotgrupper och en fri kvot. Grupp 1 bör bestå av sökande med slutbetyg från tre- eller fyraårig linje i gymnasieskolan samt i förckommande fall övriga behöriga sökande enligt 13 § i behörighetskungörelsen. Grupp 2 bör bestå av sökande som har

minst fem års yrkesverksamhet och uppnått 25 års ålder. Återstående behöriga sökande prövas i den fria kvoten. Vid utformningen av detta förslag till interimistiskt urvalssystem har UKÄ utgått från att gymnasieskolans tvååriga linjer inte kommer att ge allmän behörighet.

U 68 anser det tänkbart konstruera ett system med endast två huvudgrupper av sökande förutom de sökande i fria kvoten. I grupp 1 skulle ingå sökande som har behörighetsgivande utbildning som enda meritvärderingsunderlag, i grupp 2 sökande som förutom behörighetsgivande utbildning har arbetslivserfarenhet av en viss omfattning. Eftersom ett sådant system skulle kunna minska den önskvärda spridningen av utbildningsmöjligheterna blir det särskilt viktigt att meritvärderingssystemet utformas så att hänsyn tas till alla komponenter i den sökandes utrustning i form av betyg, kunskaper och värdefulla erfarenheter från arbets- och samhällsliv. Även *SIF* och *SAF* anser att det bör finnas möjlighet att förutom den fria kvoten arbeta med två kvotgrupper beroende på om de sökande har arbetslivserfarenhet eller inte.

SACO anser att det bör finnas en fri kvot och två huvudgrupper. Grupp 1 bör bestå av samtliga sökande med antingen genomgången treårig gymnasial utbildning enligt den nya gymnasieordningen eller studentexamen enligt den gamla ordningen. Grupp 2 bör bestå av övriga sökande med tvåårig gymnasial utbildning från ekonomisk, social eller teknisk linje eller från yrkesinriktad linje samt av sökande med annan jämförbar gymnasial utbildning. I dessa fall förutsätts avslutande kompletteringsstudier.

SECO och *Moderata ungdomsförbundet* anser att kvotgrupperna skulle kunna vara fyra, den fria kvoten inräknad. Undergrupper bör inte finnas. *SECO* anser att man bör överväga att slå samman grupp 3 och 4 medan *ungdomsförbundet* föreslår att grupp 2 och 3 i utredningens förslag sammanförs till en grupp.

Beträffande den fria kvoten understryker vissa remissinstanser vikten av att storleken bör kunna justeras efter behov. *RRV* framhåller att man efter varje genomförd antagningsperiod bör ta ställning till vilken procentandel den fria kvoten bör utgöra av de intagna. Därvid bör antalet sökande i den fria kvoten och kompetensnivån i förhållande till övriga grupper beaktas. Liknande synpunkter framförs av bl. a. *samarbetsnämnden för socialhögskolorna*, *Svenska kommunförbundet* och *Svensk yrkesvalsläraryörening*. *SVUX* framhåller att om den fria kvoten skall användas som uppsamlingsplats för personer som inte vunnit inträde i de kvoter där de genom sin utbildning placerats, bör sannolikt den fria kvoten inom åtskilliga utbildningar vara större än 15 %. *TCO* anser att storleken av den fria kvoten liksom för andra kvotgrupper bör vara proportionell mot antalet sökande. Den fasta kvoten bör utgöra en minimigräns på 15 % av de intagna i de fall då inte en proportionell kvotering ger större kvot. Detta anser även *Folk-*

bildningsförbundet som framhåller att enligt utredningens förslag är den fria kvoten alltför snävt tilltagen med tanke på att de vuxna framför allt kommer att hänföras dit. Också *SSU* framhåller att den fria kvoten bör vara proportionell men att det kan finnas en minimigräns, t. ex. 5 %. *SSU* framhåller vidare att kvotgrupper som är alltför små bör kunna överföras till den fria kvoten om den inte maximeras. *SSU* understryker att den fria kvoten inte bör användas för att bakvägen ta in normalbehöriga sökanden som missgynnats av den egna kvoten vilket är det sätt på vilket den fria kvoten oftast används i dag. Sökande med formell behörighet som missgynnats av den fria kvoten bör endast föras till den fria kvoten om de utöver sina formella betyg har arbetslivserfarenhet eller liknande meriter. De bör då konkurrera med dessa meriter och inte med sitt gymnasiebetyg.

Till skillnad från dessa remissinstanser anser *SIF* och *SAF* att den fria kvoten bör få en maximigräns på 15 %. *SACO* anser att utredningen tar för lätt på problemet med den fria kvoten. Den kommer att bli en orimligt stor uppsamlingsplats för alla som missgynnats av kvoteringssystemet samtidigt som den maximerats till 15 %. Det är en ohållbar situation.

Beträffande meritvärderingen inom den fria kvoten anser *statskontoret* att det finns skäl att formalisera även denna bl. a. för att den sökande själv skall kunna uppskatta sitt konkurrensläge. Vidare minskar de tekniska problemen i samband med en fri kvot om bedömningen formaliseras och studielämplighetsprov införs som hjälpmedel vid urvalet. Till skillnad från statskontoret anser *AMS* att urvalet och meritvärderingen inom den fria kvoten bör ägnas särskild uppmärksamhet så att normer och regler inom den fria kvoten inte blir så fasta och stela att syftet med den förfelas. Även *statens brandskola* understryker detta. *SÖ* anser att utredningens synpunkter på meritvärdering inom den fria kvoten bör bli föremål för fortsatt analys och komplettering.

4.5 Utländska sökande — behörighet och urval

Endast ett tjugotal remissinstanser har funnit anledning att yttra sig över utredningens förslag beträffande utländska sökandes behörighet till högre utbildning i Sverige. Instanserna är i huvudsak positivt inställda till utredningens förslag; på enskilda punkter redovisas dock synpunkter som avviker från detta.

Bl. a. *statens invandrarverk* kommenterar förslaget att utländska studerande skall hänföras till någon av grupperna *invandrare* eller *gäststudenter* och att behörighetsvillkoren skall vara olika för dessa båda grupper. Verket konstaterar att utredningen inte ansett sig böra gå in på gränsdragningen mellan dessa båda grupper och framhåller att verket i annat sammanhang föreslagit vissa normer som kan

utgöra underlag för denna bedömning. Verket understryker att det är viktigt att dessa normer tillämpas, även när man i behörighetssammanhang önskar fastställa om en sökande är att betrakta som invandrare eller gäststuderande.

UKÄ avvisar den skillnad i kompetenshänseende som utredningen gör mellan invandrare och gäststuderande och hävdar att behörighet till högre utbildning bör bedömas enbart efter utbildningsbakgrund, ålder och yrkeserfarenhet. Liknande synpunkter framförs av *samarbetsnämnden för socialhögskolorna*. *SFS* finner det inte vara utredningens uppgift att tolka utländska studerandes intentioner och betecknar diskussionen om invandrare och gäststuderande som irrelevant.

SIF och *SAF* finner att den föreslagna uppdelningen i kategorier behövs, eftersom de föreslagna behörighetsvillkoren kommer att bli mycket liberalare än motsvarande krav vid utländska läroanstalter. En generös bedömning av kategoritillhörigheten krävs emellertid om organisationerna skall kunna tillstyrka utredningens förslag, att inte endast rätten till studiemedel utan även behörighetsvillkoren skall bero av gruppstillhörigheten.

Lärarhögskolan i Jönköping finner beträffande förslaget att utländsk gymnasial utbildning om minst två år skall likställas med motsvarande svensk utbildning, att detta i praktiken kan medföra stora problem dels på grund av svårigheten att jämföra olika skolsystem, dels om ålder och yrkeserfarenhet generellt skall få räknas som merit också för utländska medborgare vid högre studier i Sverige. Behörighetskraven för utländsk medborgare bör — enligt *lärarhögskolan* — inte sättas alltför lågt, för att undvika en tillströmning av utländska studerande, som har för svaga meriter för att antas till utbildning i sitt eget land. *Moderata ungdomsförbundet* delar i stort sett denna uppfattning.

Utredningens förslag om att gäststuderande med svenska som modersmål får behörighet på samma villkor som i Sverige bosatta utlänningar tillstyrks av flertalet remissinstanser.

Statens invandrarverk och *invandrarutredningen* kan dock inte tillstyrka utredningens förslag på denna punkt. *Invandrarutredningen* anser, att en sådan ordning kan försvåra möjligheterna till samordning av kriterier för studiesocialt stöd åt utländska studerande och att det är svårt att förutse konsekvenserna av ett sådant förslag för utvecklingen på den nordiska utbildningsmarknaden. I stället rekommenderas ett individuellt dispensförfarande för gäststuderande med svenska som modersmål.

Utredningens förslag att utländsk studerande för att vinna allmän behörighet skall ha k u n s k a p e r i s v e n s k a motsvarande kurserna Svenska 1—3 finner bl. a. *UKÄ*, *styrelsen för gymnastik- och idrotts-högskolorna*, *socialstyrelsen*, *SACO* samt *SIF* och *SAF* tillfredsställande. *UKÄ* hänvisar till en i september 1970 vid pedagogiska institutionen

vid Stockholms universitet framlagd forskningsrapport från Arbetsgruppen för invandrar- och minoritetsforskning, som visar att en relativt tillfredsställande färdighetsnivå i svenska kan uppnås av den som genomgått kurserna 1—3.

Vissa remissinstanser som *styrelsen för skogshögskolan* och *Svensk yrkesvalsläraryrkesförening* anser emellertid inte att kurserna i Svenska 1—3 ger en tillräcklig grund för studier. Skogshögskolan vill utöka kravet till att omfatta Svenska 1—4. Samma synpunkt har *språkvetenskapliga sektionens utbildningsnämnd vid Uppsala universitet* beträffande studerande i språkämnen. Även *UKÄ* anser att kravet på kunskaper i svenska, med hänsyn till kommande yrkesutövning, i vissa fall kan sättas högre.

Invandrarutredningen avstyrker av principiella skäl förslaget att kunskaper i svenska skall vara ett allmänt behörighetsvillkor. Förslaget stämmer illa med de tendenser som finns till en allt mera internationell utbildningsmarknad. Sverige bör istället genom olika åtgärder främja internationaliseringen av det svenska högre utbildningsväsendet, bl. a. genom att öka antalet stipendier för s. k. gäststuderande. Invandrarutredningen menar, att erforderliga kunskaper i svenska bör uppställas som ett särskilt förkunskapskrav.

UKÄ tillstyrker utredningens förslag att kurserna Svenska 1—4 flyttas till den kommunala vuxenutbildningens område. En dylik överflyttning står i samklang med dåvarande departementschefens, av 1967 års riksdag godtagna uttalande i prop. 1967: 4 angående reformerad lärarutbildning (SU 1967: 51; rskr 1967: 153) om att gymnasiala kompletteringsstudier inte skall anordnas inom universitetsorganisationens ram.

SÖ är av en annan mening och pekar på hur *styrelsen* i sitt yttrande den 22 april 1970 över betänkandet (DsU 1969: 9) *Studiesocialt stöd till utländska studerande* uttalat som sin åsikt, att *UKÄ* bör ansvara för undervisningen i svenska för utländska studerande. Skälet för *styrelsens* ställningstagande var att undervisningen i svenska närmast kunde betraktas som en preparandutbildning och därför lämpligen borde ske inom universitets ram. *SÖ* finner icke anledning att ändra sin uppfattning på denna punkt. Samma åsikt har *samarbetsnämnden för socialhögskolorna* samt en rad av de universitetsmyndigheter som uttalat sig i denna fråga.

Kurskollegiet för svenskundervisning vid universitetet i Lund pekar emellertid, i likhet med *statens invandrarverk* och *invandrarutredningen*, på att frågan om svenskundervisning för utländska medborgare ingår i invandrarutredningens arbetsuppgifter och i väntan på resultatet av denna utredning, som kan beräknas innebära ett samlat grepp kring frågorna om organisation m. m. av undervisningen i svenska som främmande språk, bör några organisatoriska ändringar nu inte vidtas.

I fråga om krav på kunskaper i engelska biträder *UKÄ* bland flera andra remissinstanser i princip utredningens förslag, att samma krav bör gälla för utländska studerande som för svenska. Äm-

betet vill emellertid förorda, att utländsk studerande som kan uppvisa erforderliga kunskaper i annat världsspråk bör — under förutsättning att lämplig kurslitteratur på sistnämnda språk kan ersätta eljest föreskriven kurslitteratur på engelska — få tillgodoräkna sig kunskaperna i ett sådant språk för behörighet.

SECO förordar generösa möjligheter till dispens från kravet på kunskaper i svenska och *samarbetsnämnden vid socialhögskolorna* förutsätter en generös dispensgivning för studerande som kan erhålla handledning på annat språk — aktuellt främst inom forskarutbildningen.

SÖ finner det vara av stor vikt att utländska studerande i Sverige får en adekvat samhällsorientering etc. redan i början av sin vistelse i landet. Utredningens allmänna rekommendationer att man i god tid bör lämna blivande utbildningsökande information om Sverige bör kompletteras med konkreta förslag om denna orienterings organisation, form och innehåll.

Statens invandrarverk instämmer i utredningens påpekande att såväl kunskaper i svenska språket som i det svenska samhället är viktiga förutsättningar för studier vid svenska universitet. Undervisningen i svenska för utländska studerande bör därför till en viss del vara samhällsorienterande och speciella kuratorer och studierådgivare bör finnas tillgängliga för vägledning och hjälp. *AMS* understryker vikten av goda kunskaper i svenska språket inte bara för studier vid svenska läroanstalter utan också för anpassningen på den svenska arbetsmarknaden.

Utredningens förslag att kravet på kunskaper i svenska inte bör gälla medborgare i nordiskt land kritiserar av flera remissinstanser. *Statens invandrarverk* påpekar i likhet med *invandrarutredningen*, *socialstyrelsen* och *lärarhögskolan i Stockholm* att kravet på kunskaper i svenska ej bör knytas till medborgarskap utan till den sökandes reella förmåga att tillgodogöra sig undervisning på svenska.

Utredningens förslag att man vid bedömningen av utländska sökandes förkunskaper i enskilda ämnen bör ta hänsyn främst till den bedömbara förmågan att följa den avsedda undervisningen och mindre till kunskapernas överensstämmelse med motsvarande svenska skolkurser tillstyrks av *statens invandrarverk* och *invandrarutredningen*, vilka framhåller att svårämbara faktorer som erfarenheter av andra kulturer och kunskaper i invandrarpråk även bör tillmätas positivt värde vid meritbedömningen av främst invandrarstuderande. Verket framhåller att invandrare ofta kan ha dåliga betyg efter kort skolgång i Sverige men trots detta vara mycket lämpade för studier. Förslaget om studielämplighetsprov kan därför få stor betydelse för invandrare.

SIF och *SAF* hävdar att — för att undvika studiemisslyckanden — de särskilda förkunskapskraven även för de utländska sökandena bör garantera en realistisk utgångsnivå.

Beträffande urval till spärrad utbildning pekar *UKÄ*

på att utländska sökande i regel kommer att bli bedömda inom den fria kvoten, vilket ämbetet intet har att erinra emot. Även *invandrarutredningen* samt *SIF* och *SAF* ansluter sig till förslaget att bedöma utländska sökande inom den fria kvoten. *SIF* och *SAF* menar att den omfattning av den fria kvoten som utredningen föreslår som riktpunkt kan komma att innebära att svenska sökande, som normalt skall hänföras till denna kvot, kommer att möta en avsevärd konkurrens. Utvecklingen måste därför noggrant följas — eventuellt kan det senare framkomma skäl för en smärre ökning av den fria kvoten.

Utredningens förslag att man för varje utbildningsväg bör avsätta ett visst maximiantal platser för gäststuderande kommenteras av flera remissinstanser. *UKÄ* jämte flera av ämbetets underremissinstanser avvisar detta förslag, innan en närmare prövning av detta behov skett. Däremot är det självfallet att ett visst antal platser måste reserveras för studerande för vilka Sverige påtagit sig ett visst utbildningsansvar. Denna synpunkt delas av bl. a. *SIF* och *SAF*, som även menar att de nordiska länderna bör sluta avtal om ömsesidigt upplåtande av utbildningsplatser vid korresponderande utbildningar.

SECO beklagar att Sveriges ansträngningar att befrämja en fri utbildningsmarknad stannat vid att underteckna vissa konventioner. Enligt *SFS'* uppfattning har det svenska utbildningssystemet råd att visa generositet mot utländska sökande och en viss kvot bör därför reserveras för utländska sökande.

4.6 Förslagens räckvidd och genomförande

4.6.1 Räckvidden av utredningens förslag

Förslaget att utredningens kompetenssystem bör gälla även för externrekryterad verksutbildning (internutbildning) tillstyrks av en majoritet av remissinstanserna, bl. a. *luftfartsverket*, *statskontoret*, *lantmäteristyrelsen*, *samarbetsnämnden för socialhögskolorna*, *lärarutbildningskommittén*, *SVUX*, *Svensk yrkesvägledarförening*, *SECO*, *Riksförbundet landsbygdens folk* och *Svenska lantbruksförbundet* samt *Sveriges folkhögskoleelevers förbund*.

SÖ har intet att erinra mot utredningens förslag till principlösning men finner, att det föreligger ett behov av ytterligare analyser. Liknande synpunkter framförs av *TCO*.

Åtskilliga av de instanser som är direkt berörda av förslaget avstyrker dock. *Rikspolisstyrelsen* anser att frågan måste utredas närmare, *poststyrelsen* avstyrker för verkets egen del, bl. a. med motiveringen att man ej bör göra skillnad mellan de statliga affärsverken och de statliga bolagen, som ej föreslås omfattade av utredningens förslag. Vidare avstyrker *televerket* och *SJ*, som anser att här föreligger en i

utbildningshänseende principiell skillnad och att varje myndighet bör ansvara för fastställandet av behörighet för aktuella personalkategorier. *Generaltullstyrelsen* anser, att reglerna ej bör gälla för verkets kamarskrivarkurs.

Statens brandskola, som tillstyrker förslaget, anser att det föreligger ett klart behov av friare tillämpning av reglerna för skolans vidkommande.

Beträffande utredningens förslag om modifieringar i kompetenssystemet vad avser urvalsinstrument och kvoteringsbestämmelser tillstyrker det stora flertalet remissinstanser. *Poststyrelsen* anmärker emellertid att studielämplighetsprov och kvotering ej är lämpliga för verkets utbildning.

Direktionen för Handelshögskolan i Stockholm påpekar, att eventuella ändringar för skolans del av avtalsreglerade rekryteringsregler bör bli föremål för förhandlingar.

SÖ vill anföra tveksamhet inför formuleringen att de ifrågavarande testinstrumenten eventuellt skulle kunna ersätta det av utredningen föreslagna studielämplighetsprovet eller fungera som ett led i behörighetsvillkoren. Styrelsen ser de testinstrument som utvecklats inom vissa utbildningsvägar såsom kompletterande hjälpmedel för individuell studie- och yrkesorientering.

4.6.2 Tidpunkt för förslagets genomförande

När det gäller utredningens förslag att det nya behörighetssystemet — under förutsättning att beslut på grundval av utredningens förslag fattas under 1971 — skall genomföras 1973 är remissopinionen blandad. Utredningsförslaget tillstyrks av *statens brandskola*, *lantmäteristyrelsen*, *statens vattenfallsverk*, *styrelsen för skogshögskolan*, *konsistoriet*, *medicinska fakultetens utbildningsnämnd* samt *samhällsvetenskapliga fakultetens utbildningsnämnd vid universitetet i Uppsala*. Även *konsistoriet vid universitetet i Lund* tillstyrker liksom *filosofiska fakultetens utbildningsnämnder vid universitetet i Umeå*, *sjukgymnastinstitutet i Stockholm*, *sydsvenska sjukgymnastinstitutet i Lund*, *skolstyrelserna i Östersund och Linköping* samt av *länsskolnämnderna i Västmanlands, Skaraborgs, Malmöhus och Östergötlands län*. Förslaget stöds vidare av *Svenska kommunförbundet*, *Riksförbundet landsbygdens folk* och *Sveriges lantbruksförbund*, *TCO*, *Svensk yrkesvägledarförening*, *SECO* samt *Sveriges folkhögskoleelevers förbund*.

Flera remissinstanser anser att de nya bestämmelserna bör gälla först vid en senare tidpunkt än den föreslagna. *Sälunda* anser *överbefälhavaren*, *läroarbildningskommittén*, *konsistoriet vid högskolenheten i Linköping*, *länsskolnämnden i Stockholms län* och *Moderata ungdomsför-*

bundet att bestämmelserna bör träda i kraft först 1974. *SIF* och *SAF* ställer sig inte främmande för att de nya reglerna tillämpas i sin helhet först höstterminen 1975.

Åtskilliga remissinstanser pekar på behovet av samordning mellan utredningens förslag och ställningstagande till de förslag som väntas framläggas av 1968 års utbildningsutredning. *Statskontoret* avstyrker sålunda den föreslagna tidpunkten och förordar att beträffande reformer avseende ungdomsutbildningen skall ställningstagandet samordnas med beslut i anledning av U 68:s förslag. *U 68* anser att tidpunkten bör göras till föremål för ytterligare noggranna överväganden. Det kan inte uteslutas att ett genomförande av utredningens förslag måste kopplas med andra åtgärder inom utbildningsväsendet som kräver viss förberedelsestid. Ett etappvis genomförande kan sålunda visa sig vara att föredra. *Sveriges hantverks- och industriorganisation* anser att definitiv ställning inte bör tas förrän YB:s och U 68:s betänkanden slutbehandlats. Liknande synpunkter framförs av *UKÄ*, *SR* och *SACO*.

Flera remissinstanser — bl. a. *RRV* och *samarbetsnämnden för socialhögskolorna* — betecknar förslaget om tidpunkt för genomförande orealistiskt eller praktiskt ogenomförbart.

SÖ anför att valet av tidpunkt för det nya systemets genomförande i första hand torde stå mellan höstterminen 1973 och höstterminen 1974. Att välja tidpunkten 1973 innebär att informationsbehovet inte kan tillgodoses tillfredsställande och från enbart studie- och yrkesorienteringssynpunkt måste man således välja 1974. Emellertid menar *SÖ* att den helhetssyn som präglat utformningen av den nya gymnasieskolan så starkt förutsätter en direkt anknötning till ett enhetligt kompetenssystem för högre utbildning att överstyrelsen — trots de initialsvårigheter som kan förutses — ansluter sig till utredningens förslag.

Så gott som alla remissinstanser som yttrat sig i frågan tillstyrker utredningens förslag att de nya reglerna bör träda i kraft först höstterminen 1975 för de utbildningsvägar för vilka behörighetsnivån föreslås ändrad. *Statskontoret* anser dock att tidpunkten får bestämmas då förutsättningarna för att överblicka de nya behörighetsbestämmelserna föreligger och *länskolnämnden i Stockholms län* anser, att allmänna lämplighetsskäl talar för att behörighetsreglerna träder i kraft höstterminen 1974 för alla sökande. *Svenska landstingsförbundet* pekar på behovet av liberala övergångsbestämmelser.

Utredningens förslag att beslut snarast bör fattas och träda i kraft dels om rätt för deltagare i försöksverksamheten med vidgad behörighet att utan dispensförfarande få fortsätta sina universitetsstudier utöver 60 poäng, dels att villkoren för dispens skall ändras i överensstämmelse med utredningens principförslag får ett positivt mottagande av alla remissinstanser som yttrat sig, däribland *statskontoret*, *RRV*, *UKÄ*, *SÖ*, *AMS*, *lärarutbildningskommittén*, *SVUX* samt *SIF* och *SAF*.

4.7 Organisation och information

Endast ett mindre antal remissinstanser har kommenterat utredningens huvudbetänkande del II, som rör organisationen av antagningen, kompetensfrågornas handläggning och informationen om kompetensfrågor.

Utredningens förslag att en expertgrupp skall tillsättas för att utreda de tekniska frågorna när det gäller den framtida organisationen av antagningen till spärrad utbildning inom det eftergymnasiala området tillstyrks av flera remissinstanser bl. a. *SÖ*, *UKÄ*, *AMS*, *statskontoret*, *Svenska kommunförbundet* samt *SIF* och *SAF*. *AMS* föreslår att denna expertgrupp skall följa även det interna utredningsarbete om betygfrågorna som bedrivs inom *SÖ*, eftersom t. ex. den föreslagna kvotgruppindelningen delvis är avhängig av betygssystemet i gymnasieskolan. *Samarbetsnämnden för socialhögskolorna* konstaterar med beklagande att utredningen inte ansett sig böra lägga fram mera preciserade förslag rörande den framtida organisationen av antagningen. Nämnden menar att, om inte utredningens intentioner skall äventyras, det är av största vikt att antagningen kan organiseras inom enheter som är tillräckligt stora för att kunna bära kostnaderna för databehandling av ansökningarna. Utredningens förslag om tillsättande av en expertgrupp får därför inte uppskjuta ett beslut om ökad centralisering av antagningen. Målet bör enligt nämnden vara en enda antagningsmyndighet för alla utbildningsvägar inom det eftergymnasiala området, med beslutanderätt i samtliga kompetens- och antagningsfrågor.

Utredningens förslag att *SÖ* och *UKÄ* bör få huvudansvaret för handläggningen av kompetensfrågorna tillstyrks av bl. a. *SÖ*, *UKÄ*, *AMS*, *U 68* och *TCO*. Förslaget om en för dessa myndigheter gemensam rådgivande nämnd för behandling av principiella kompetensfrågor tillstyrks av bl. a. *SÖ*, *AMS*, *Svenska kommunförbundet*, *SIF* och *SAF* samt *TCO*. Svenska kommunförbundet anser det emellertid vara en brist att den rådgivande nämndens funktioner beskrivits endast i allmänna ordalag. En ytterligare precisering av nämndens ställning och åligganden bör göras. Förbundet ansluter sig till utredningens förslag att nämnden inte bör tilldelas beslutanderätt. *TCO* framhåller betydelsen av att de stora personalorganisationerna blir representerade i nämnden, med tanke på den betydelse som kompetensfrågorna har från arbetsmarknadssynpunkt. *SIF* och *SAF* anser att även en representant för de studerande bör ingå i den rådgivande nämnden.

Samarbetsnämnden för socialhögskolorna ansluter sig inte till utredningens förslag om samordnande handläggning av kompetensfrågorna eller om en rådgivande nämnd. *Samarbetsnämnden* menar, att all erfarenhet talar för att den samordning som utredningen förespråkar endast kan fungera mellan antagningsperioderna. Tidsramarna i samtliga

antagningsystem är nämligen så snäva, att det f. n. inte finns något utrymme för samråd.

UKÄ anser, att en sådan nämnd som utredningen föreslagit endast skulle skapa oklarhet i fråga om de reella ansvarsförhållandena. Ämbetet föreslår i stället att styrelserna för SÖ och UKÄ sakbehandlar de kompetensfrågor som anses vara av principiell betydelse och att samordningen garanteras genom att en för dessa myndigheter gemensam delegation bildas för beslut i dessa ärenden.

De flesta av de remissinstanser som yttrat sig instämmer i utredningens synpunkter på behovet av information om kompetensfrågor. *SÖ* tillägger, att en rimlig avvägning bör göras när det gäller statens och kommunernas ekonomiska skyldigheter beträffande informationsmaterialet samt menar att länskolnämndernas erfarenheter och kunskaper i dessa frågor bör utnyttjas. *AMS* delar utredningens uppfattning att information om kompetensfrågor inte kan isoleras från den samlade utbildnings- och arbetsmarknadsinformation som meddelas via flera olika kanaler, samt att det är väsentligt att de tankegångar som ligger till grund för utredningens reformförslag kommer fram i en information till allmänheten. Från informationssynpunkt är det vidare väsentligt, anser *AMS*, att bestämmelser och förordningar om kompetensfrågor får en så klar och entydig utformning som möjligt.

5 Departementschefen

5.1 Utgångspunkter

De stora skolreformerna under efterkrigstiden har medfört genomgripande förändringar av hela det svenska skolväsendet.

Så sent som för bara ett par decennier sedan skedde det viktigaste valet under utbildningstiden i den obligatoriska skolans fjärde, i vissa fall sjätte, årskurs, då barnen ställdes inför valet mellan fortsatta studier i folkskolan eller övergång till realskola eller flickskola. Ytterligare en valsituation utgjorde övergången inom läroverkssystemet — mellan realskola och gymnasium. För dem som siktade på en högre utbildning gällde det således att tidigt och i varje situation göra det rätta valet. Det var också en mycket begränsad andel av årskullen som hade möjlighet att gå vidare från folkskola till realskola och därefter till gymnasium och slutligen till universitet eller högskola. För dem som senare i livet ville ta upp sina studier var svårigheterna många.

Genomförandet av 1962 års grundskolereform och 1964 års fackskole- och gymnasieform förändrade radikalt situationen. Ett växande antal ungdomar inom grundskolan valde en sådan studieväg i grundskolan att vägen till utbildning i fackskola eller gymnasium hölls öppen.

Utbildningskapaciteten i de båda senare skolformerna har successivt vidgats så att hälften av årskullen kunde tas emot vid slutet av 1960-talet. Vid samma tid började också utbildningsmöjligheterna för de vuxna att byggas ut. Men alltjämt spelade valet av studieväg i unga år stor roll för möjligheterna till fortsatt utbildning.

1968 års beslut om grundskola och gymnasieskola representerar det senaste steget i utvecklingen. Alla ungdomar får inom grundskolan framdeles en likvärdig utbildning; valet av tillvalsalternativ skall inte längre påverka möjligheterna att välja studieväg i gymnasieskolan. Beslutet om gymnasieskolan innebär dels att fackskola, gymnasium och yrkesskola ersätts av en ny, organisatoriskt sammanhållen skolform, dels att yrkesutbildningen innehållsmässigt reformerats. På den gymnasiala nivån har nya utbildningsalternativ tillkommit, i flera fall med inslag av sådana ämnen, som tidigare var ensamt utmärkande för de linjer, som i dag ger behörighet för eftergymnasiala studier. Allt fler ungdomar får också utbildning på gymnasial nivå, vilket tillsammans med förändringarna i utbildningens innehåll innebär att skillnaden avsevärt minskar mellan olika yrkesgrupper i vad avser utbildningens längd, studieteknisk träning, allmänkunskaper etc.

Alla dessa faktorer har betydelse för synen på sambandet mellan den gymnasiala och den eftergymnasiala nivån och därmed för utformningen av reglerna om behörighet och urval till eftergymnasiala studier, de s. k. kompetensreglerna. Dessa avspeglar i stort sett ännu de villkor, som gällde inom ett äldre system, där skillnaderna mellan olika utbildningslinjer var mer påtagliga. Det finns alltså skäl att ta upp frågan hur dessa nya faktorer kan påverka synen på kompetensreglerna. Ytterligare en faktor av betydelse är den ökade vuxenutbildningen, genom vilken många vuxna får tillfälle att bygga på sina kunskaper och erfarenheter från yrkes- och samhällsliv med sådana studier de tidigare inte haft möjlighet till.

Övergången från gymnasieskola till eftergymnasial utbildning förutsätter även i fortsättningen ett system av kompetensregler. Detta består av regler om behörighet vilka anger de krav i fråga om bl. a. förutbildning som ställs upp för tillträde till en viss utbildning. Regelsystemet fyller därigenom i denna del även ett informationssyfte: det ger de studerande upplysning om vad som krävs av dem i den högre utbildningen, och det ger det högre utbildningsväsendet upplysning om vilka kunskaper och färdigheter de studerande har från underliggande utbildningsnivåer. Genom regelsystemet skall vidare avgöras vilka studerande som skall tas in till utbildningsvägar med begränsat antal elevplatser.

En viktig strävan i utbildningspolitiken har varit att undvika att vissa studievägar blir återvändsgränder. Utformningen av kompetensreglerna har — det vittnar erfarenheterna från grundskolans högstadium enligt 1962 års beslut om — en starkt styrande effekt på ungdomens val av studievägar. En utgångspunkt för reformering av reglerna om tillträde

till högre utbildning bör vara att dessa styreffekter så långt möjligt neutraliseras.

Vi står nu inför möjligheten att ta ett nytt steg i utvecklingen på utbildningsområdet. Kompetensutredningen har föreslagit att all avslutad, minst tvåårig utbildning i gymnasieskolan — under förutsättning att engelska ingår — skall ge s. k. allmän behörighet till all högre utbildning. Enligt utredningens förslag skall det för tillträde till de enskilda studievägarna därutöver kunna ställas upp krav om förkunskaper i vissa specificerade ämnen (s. k. särskild behörighet). Utredningen har därmed betonat likvärdigheten hos gymnasieskolans olika studiealternativ. Jag delar denna principiella syn som ger uttryck för strävandena att inom gymnasieskolan undvika uppkomsten av något som skulle påminna om ett parallellskolsystem. Syftet med nya regler för tillträde till högre utbildning bör således vara att ge dem som avslutat sin utbildning på någon av gymnasieskolans linjer möjlighet att utan alltför omfattande kompletteringar kunna gå vidare — om han eller hon önskar det — till någon form av högre studier. Jag återkommer i det följande till riktlinjerna för hur ett sådant regelsystem bör byggas upp.

I direktiven till kompetensutredningen betonade chefen för dåvarande ecklesiastikdepartementet att synen på behörighetsvillkoren i fråga om tillträde till högre studier måste bli mindre formell och att kretsen av dem som kan få tillträde till sådana studier borde vidgas. Denna syn har också legat till grund för olika provisoriska åtgärder som genomförts bl. a. på förslag av kompetensutredningen. Jag tänker här t. ex. på försöksverksamheten med vidgat tillträde till högre utbildning. En viktig utgångspunkt i det fortsatta reformarbetet måste enligt min mening vara direktivens ord om angelägenheten av att till en utbildningsväg kunna rekrytera personer med varierande förutbildning och erfarenheter i fråga om såväl nivå som inriktning.

Jag vill också framhålla att begreppet högre utbildning i dag täcker ett vidare spektrum av utbildningsalternativ än vad som traditionellt brukar föras till universitet och högskolor. Däri inbegrips alla studievägar som bygger på genomgång av utbildning inom gymnasieskolan, t. ex. utbildningen av lärare för grundskolans låg- och mellanstadium. Utredningens förslag om en ytterligare vidgning av begreppet högre utbildning återkommer jag till i det följande. Med begreppet högskola betecknar jag i det följande all i offentlig regi driven utbildning — oavsett vid vilken läroanstalt den ges — som bygger på högre skolunderbyggnad än grundskola.

De förslag som läggs fram i det följande avser väsentligen riktlinjer för en reformering av kompetensreglerna. Utredningen har avsiktligt inte lagt fram ett i alla detaljer genomarbetat förslag. På flera punkter har ytterligare utredningsarbete förutsatts. Det gäller t. ex. om de särskilda förkunskapskraven för tillträde till de filosofiska fakulteterna och vissa

delar av urvalssystemet. Remissinstanserna har i några fall pekat på behov att belysa även andra frågor genom fortsatta utredningar och därför ansett att frågan om nya regler för tillträdet till högre utbildning borde vila t. v. Som jag kommer att redovisa i det följande anser jag det nödvändigt i olika avseenden med ett fortsatt utrednings- och planeringsarbete. Detta har som flera remissinstanser — bl. a. UKÄ och 1968 års utbildningsutredning (U 68) — framhållit givetvis samband med det utredningsarbete som pågår inom t. ex. nyssnämnda utredning. Det skulle emellertid vara förenat med betydande svårigheter om det fortsatta utredningsarbete måste utföras utan att statsmakterna har tagit ställning till de grundläggande principerna för kompetensfrågornas lösning. Därtill kommer att ett ställningstagande givetvis är angeläget från informationssynpunkt för bl. a. de studerande i gymnasieskolan. Dessa skäl har övertygat mig om att Kungl. Maj:t nu bör lägga fram för riksdagen ett principförslag, grundat på kompetensutredningens betänkande. Som bl. a. UKÄ framhållit kan detta komma att ställa högskoleväsendet inför en delvis ny situation, vilket givetvis får uppmärksammas i myndigheternas planerings- och utvecklingsarbete. Vad det således nu gäller är att fatta ett principbeslut som skall ligga till grund för det fortsatta arbetet. Jag vill redan nu framhålla att det blir aktuellt att vid ett senare tillfälle, sedan detta ytterligare arbete utförts, återkomma till riksdagen.

5.2 Behörighetsreglerna

5.2.1 Behörighetsreglernas roll

Behörighetsreglerna bör avspegla de krav den högre utbildningen ställer på de studerande. Dessa krav är i sin tur beroende av de önskemål samhället har beträffande utbildningen liksom av de förutsättningar utbildningsväsendet arbetar under. Behörighetsreglerna är sålunda inte något entydigt uttryck för krav på studielämplighet. Allt efter sin inriktning kan olika utbildningsvägar ställa krav på olika behörighetsregler. Likaså måste behörighetsreglerna ändras, om samhällets krav på utbildningsväsendet förändras.

Den nya gymnasieskolan betonar likvärdigheten mellan olika typer av utbildningar. Dess organisation är ett uttryck för denna princip. Uppfattningen att praktiska och teoretiska yrken har samma värde och betydelse för samhällsutvecklingen har också i ökande utsträckning kommit att prägla olika sektorer i samhället. Det allmänna behörighetsvillkoret är avsett främst att tillgodose kravet på ett vidare spektrum av kunskaper och erfarenheter och på den mognad som krävs för att sätta in yrkesinsatsen i ett större perspektiv. Det skulle helt strida mot vad jag nyss har sagt att ställa upp ett allmänt behörighetsvillkor som endast kan uppfyllas på de mer teoretiskt inriktade linjerna i gymnasieskolan.

Behörighetsreglerna bör sålunda avspegla den förändring i synen på vad man brukar kalla allmänbildning, som kommit till uttryck bl. a. i utformningen av gymnasieskolan.

Behörighetsreglerna bör som jag tidigare anfört vara så utformade att de ger eleverna på gymnasieskolans olika linjer möjligheter att på rimliga villkor bygga på sin utbildning med fortsatta studier. Å andra sidan måste de ge högskoleväsendet rimliga förutsättningar att uppfylla de krav samhället ställer på den högre utbildningen. Satsningen på utbildningsväsendet motiveras bl. a. av samhällets behov av arbetskraft med högre utbildning, och dessa behov bestämmer den önskvärda kunskapsnivån hos dem som genomgått högskolutbildning. Om denna i framtiden skulle börja på en relativt låg utgångsnivå, måste tiden för högskolestudierna förlängas, eftersom en del av dagens gymnasiala utbildning då måste läggas in i högskolan. Om vissa utbildningsmoment på detta sätt flyttas från gymnasial utbildning till eftergymnasial kan det betyda, att färre individer får tillfälle att följa dem på grund av de tillträdesbegränsningar som gäller inom högskolesektorn. Därmed ökar också klyftan mellan dem som fått eftergymnasial utbildning och dem som inte fått det.

Kompetensutredningen har enligt sina direktiv utgått från en oförändrad utgångsnivå för universitets- och högskolestudierna. Denna utgångspunkt bör enligt min mening alltså gälla. Detta utesluter självklart inte att behörighetsreglerna utformas så att det blir möjligt att uppfylla de uppställda kraven på flera vägar än som kan ske i dag.

Såväl utredningen som åtskilliga remissinstanser har diskuterat vilka mål kompetensreglerna bör bidra till att förverkliga. Jag vill här beröra några av de viktigaste, nämligen önskemålen om att reglerna skall säkerställa studielämplighet, yrkeslämplighet och en socialt jämn rekrytering till högre studier.

Ett väsentligt krav på behörighetsreglerna är att de skall garantera att de som antas till högre utbildning också har rimliga förutsättningar att klara utbildningen sådan den är utformad enligt gällande studieplaner. Till dessa förutsättningar hör dels de ämnesspecifika förkunskaper, som resp. utbildningsväg bygger på, dels sådana färdigheter som brukar sammanfattas i begrepp som allmänorientering, förmåga till självständigt tänkande etc. De krav som ställs i sistnämnda hänseende är närmast krav på allmän intellektuell kapacitet jämte viss studieteknisk färdighet. Det kan naturligtvis ifrågasättas, om inte en elev, som uppfyller de ämnesspecifika förkunskapskraven, därmed också dokumenterat sin allmänna intellektuella förmåga. Att man velat ge kravet på sådan förmåga en vidare utformning hänger emellertid samman med bl. a. det krav på förmåga att sätta in specialkunskaperna i ett vidare perspektiv som ställs i den yrkesutövning för vilken studierna är en förberedelse. Behörighetsreglerna kommer därmed också att garantera att de hög-

skolutbildade i sin yrkesutövning kan svara mot vissa allmänna krav. Dit hör kravet på en så vid referensram av kunskaper, att yrkesutövare inom olika specialiteter dels kan förstå och samarbeta med varandra, dels kan bedöma egna arbetsinsatser även från andra utgångspunkter än det egna fackets.

Kravet på yrkeslämplighet har dock när det gäller behörighetsregler varit underordnat kravet på studielämplighet, även om man ibland menar, att det senare kravet i sig självt innebär att man också rekryterar de personer som är mest lämpade att utöva det yrke utbildningen leder fram till. De i och för sig fåtaliga undersökningar som gjorts om sambandet mellan studieframgång och yrkesframgång tyder emellertid på att detta samband är svagt.

Utbildningen kräver av den studerande huvudsakligen förmåga att inhämta kunskaper och färdigheter och att träna in viss metodik. Yrkesuppgiften kräver förmåga att tillämpa dessa kunskaper och färdigheter, ofta i samarbete med andra, och med iakttagande av de särskilda förutsättningar som gäller på varje arbetsplats. Denna skillnad mellan utbildningens och arbetslivets krav är ofrånkomlig. Behörighetsreglerna ger därför inte, om de renodlat utgår från utbildningsväsendets krav, någon garanti för yrkeslämplighet. Men om man vill betrakta behörighetsreglerna som uttryck för de allmänna krav samhället ställer på dem som skall utbildas, är det naturligt att reglerna även utgår från kraven på de högskoloutbildades yrkesinsatser. Detta kan tillgodoses bl. a. genom att behörigheten inte enbart grundas på ådagalagd studieförmåga. För vissa utbildningsvägar finns redan i dag behörighetsvillkor som tar hänsyn till andra slag av färdigheter och erfarenheter. För behörighet till utbildning som studie- och yrkesvägledare i skolväsendet krävs t. ex. — utöver viss tidigare utbildning — viss tids yrkesverksamhet och vid journalishögskolorna tillämpas inträdesprov, som avser att mäta lämplighet för journalistryket.

Att behörighetsreglerna garanterar att de studerande, som antas till högre utbildning, också har förutsättningar att uppfylla utbildningens krav, innebär dock inte någon garanti för att de släpper fram alla dem, som har dessa förutsättningar. Som framhållits i direktiven till kompetensutredningen kan behörighetsregler som bygger på formell skolkompetens utestänga från högre studier sådana studerande, som skaffat sig erforderliga kunskaper och färdigheter på annat sätt. Reglerna får därför inte utformas så, att de försvårar för eller direkt hindrar studielämpade personer med okonventionell utbildningsbakgrund att antas till högre utbildning. De måste i stället medge att behörighet uppnås på olika vägar.

Nära samband med detta har en fråga, som diskuterats mycket i samband med kompetensutredningens förslag, nämligen om den sociala rekryteringen till högre utbildning. Socialgrupp 3 är alltså underrep-

senterad bland de studerande vid universitet och högskolor. Detta betyder att det fortfarande finns stora reella skillnader i fråga om möjligheterna för ungdomar att få den utbildning de önskar och har förutsättningar för.

Den sociala snedreckryteringen till den högre utbildningen återgår på en liknande snedfördelning på det gymnasiala stadiet. Elever ur lägre socialgrupper tenderar att välja yrkesinriktade linjer i gymnasieskolan, medan elever ur högre socialgrupper tenderar att välja allmänt studieförberedande linjer. De senare eleverna torde i många fall uppleva högskolestudier som en nära nog självklar fortsättning på studierna i gymnasieskolan. Man kan anta att i båda fallen sociala och ekonomiska förhållanden liksom förhärskande attityder spelar stor roll. Det socialt styrda valet av allmänt studieförberedande linjer påverkas sannolikt av behörighetsreglernas utformning. Dessa är nu utformade så att den som inte genomgått treårig linje i gymnasieskolan har relativt svårt att vinna tillträde till flertalet utbildningsvägar inom högskolan.

Det sagda behöver i och för sig inte innebära att de behörighetskrav som ställts upp är för höga. Däremot framstår det som synnerligen angeläget att söka motverka de ekonomiska, sociala och psykologiska faktorer som gör att eleverna i de lägre socialgrupperna inte vill eller vågar satsa på en längre och mera studieförberedande utbildning i gymnasieskolan. Härför behövs åtgärder av olika slag både inom och utom utbildningsområdet. Jag vill i detta sammanhang erinra bl. a. om att valet av studieprogram i grundskolan inte längre påverkar den enskildes möjligheter att gå vidare till gymnasieskolan. Den förstärkning av de inkomst- och behovsprövade tilläggen inom studiehjälpen som nyss föreslagits (prop. 1972: 27) har bl. a. till syfte att underlätta ungdomens studier i gymnasieskolan.

Av betydelse för att i nuläget utjämna de reella skillnaderna i fråga om möjligheter att vinna tillträde till högskolutbildning är att förändra behörighetskravens utformning så att de ger allmän behörighet även till den som på annan väg än genom reguljär skolutbildning förvärvat de kunskaper och erfarenheter som faktiskt fordras. På samma sätt som strikt formella behörighetsregler begränsar valfriheten *efter* gymnasieskolan för vissa elevgrupper begränsar de valfriheten *inom* gymnasieskolan för andra grupper. Flexibelt utformade behörighetsregler kan därför på flera sätt bidra till att ge den enskilde möjlighet att välja utbildning efter eget intresse och därmed också till en socialt jämnare rekrytering till högskolutbildningen.

Att behörighetsregler av olika slag alltid kommer att ha viss styrande effekt på elevernas val av gymnasial utbildning är ofrånkomligt. Eleverna tar i sitt val givetvis hänsyn till de möjligheter med avseende på fortsatt verksamhet, det må vara studier eller yrkesarbete, som de olika linjerna erbjuder. Dessa möjligheter kommer alltid att skilja sig mer

eller mindre mellan olika linjer. Men reglerna får givetvis sin starkast styrande effekt, om de är utformade så att vissa studievägar ger maximal valfrihet, medan andra helt binder eleven till en viss sektor och till en viss ambitionsnivå. Styrningen minskar avsevärt, om flera studievägar åtminstone till en del ger möjlighet att uppfylla behörighetsvillkoren.

5.2.2 Allmän behörighet grundad på gymnasieskolan m. m.

Som framgår av det föregående brukar man skilja mellan allmänna och särskilda behörighetsvillkor. Den allmänna behörigheten avser de krav, som alla högskolestuderande måste uppfylla. Särskild behörighet avser de krav på bestämda förkunskaper, som de enskilda utbildningslinjerna ställer. Allmän och särskild behörighet är beroende av varandra så att förändringar av den ena kan kräva förändringar även av den andra. När jag nu föreslår en förändring av det allmänna behörighetsvillkoret är det med den förutsättningen att det kan bli nödvändigt att ändra de särskilda förkunskapskraven. För den fortsatta diskussionen måste det hållas i minnet att denna nya form av allmän behörighet inte isolerat kan jämföras med de villkor för allmän behörighet som gäller i dag. Den allmänna behörigheten och de särskilda behörighetsvillkoren måste ses som en helhet.

Utredningens förslag innebär att den som genomgått en avslutad, minst tvåårig utbildning inom gymnasieskolan samt har kunskaper i engelska, motsvarande minst två årskurser i gymnasieskolan, skall ha allmän behörighet.

Som jag har belyst i det föregående är meningarna delade bland remissinstanserna. Till dem som ansluter sig till utredningsförslaget om allmän behörighet grundad på avslutad tvåårig utbildning i gymnasieskolan hör bl. a. UKÄ, SÖ, AMS, åtskilliga universitets- och högskolemyndigheter, Svenska kommunförbundet, LO och TCO. Några remissinstanser har velat ställa kraven högre. Inom denna grupp finns bl. a. statens vattenfallsverk, styrelsen för lantbrukshögskolan, SACO och Fria moderata studentförbundet.

Det finns flera skäl att förorda en annan utformning av det allmänna behörighetsvillkoret än dagens. Detta villkor bör i enlighet med vad jag anfört i det föregående säkerställa en allmän referensram hos de studerande, men man kan inte hävda att denna referensram skall bestå enbart av på visst sätt definierade skolkunskaper inhämtade på bestämda studievägar. De krav som här ställs är snarare av metodisk än av kunskapsmässigt art. Det är uppenbart att sådana krav kan tillgodoses inom skilda utbildningsvägar och yrkesaktiviteter. När det gäller behörighet grundad på utbildning i gymnasieskolan tillstyrker jag mot denna bakgrund utredningens förslag att samtliga linjer skall utgöra grund för allmän be-

hörighet. I vilken utsträckning specialkurser som är uppbyggda efter samma principer som linjerna skall ge allmän behörighet får avgöras efter fortsatt utredningsarbete.

Opinionen bland remissinstanserna är delad i fråga om utredningens förslag att till det allmänna behörighetsvillkoret föra krav på kunskaper i engelska. Utredningsförslaget tillstyrks av bl. a. SÖ, Svenska kommunförbundet, TCO och SFS. Från flera remissinstanser, bl. a. UKÄ, AMS och LO, anförs att kravet på kunskaper i engelska i stället borde föras till de särskilda behörighetsvillkoren, eftersom sådana kunskaper inte är nödvändiga för samtliga utbildningslinjer.

En genomgång av utbildningsvägarna inom högskoleväsendet visar, att det är ytterst få linjer, där det inte ställs krav på förmåga att läsa engelskspråkig text. I ett land, som utgör ett litet språkområde, är det också ofrånkomligt, att man inom den högre utbildningen i det stora flertalet fall måste använda litteratur på främmande språk. Det är vidare önskvärt att de studerande kan följa aktuell internationell debatt i t. ex. tidskrifter inom det egna området. Även för den yrkesutövning, för vilken studierna är en förberedelse, är det i en tid av ökande internationella kontakter av stor vikt att ha goda kunskaper i engelska. Jag tillstyrker mot denna bakgrund att kravet på kunskaper i engelska förs till det allmänna behörighetsvillkoret. Kunskaperna bör lägst motsvara två årskurser på social linje i gymnasieskolan.

Flera remissinstanser, bl. a. universitets- och högskolemyndigheter, har framhållit, att goda kunskaper i svenska har stor betydelse både för de fortsatta studierna och för den kommande yrkesrollen. Kraven på goda kommunikationsfärdigheter ökar inom alla yrkesområden. Det är viktigt, att t. ex. administratörer, tekniker och andra som i sin yrkesverksamhet sysslar med frågor som berör stora delar av samhället kan uttrycka sina fackkunskaper på ett sådant sätt, att innebörden kan förstås även av dem som inte är experter inom resp. område. Jag finner det mot denna bakgrund naturligt att föra även krav på kunskaper i svenska till det allmänna behörighetsvillkoret. Även kunskaperna i svenska bör enligt min mening lägst motsvara två årskurser på social linje i gymnasieskolan.

Man bör enligt min mening inte utesluta möjligheten att för enstaka utbildningsvägar inom högskolan medge undantag från kraven på kunskaper i engelska och svenska. Det bör även vara möjligt att medge undantag från kravet på kunskaper i engelska i sådana individuella fall, där detta med tanke på den studerandes särskilda studieinriktning och utbildningsbakgrund kan anses rimligt. Jag vill samtidigt framhålla att den omständigheten att krav på kunskaper i dessa ämnen ingår i det allmänna behörighetsvillkoret givetvis inte utesluter att krav på ytterligare kunskaper i ämnena i fråga kan ställas upp som särskilda behörighetsvillkor i de fall detta bedöms påkallat.

Jag har även övervägt att till det allmänna behörighetsvillkoret knyta krav på samhälls- och naturkunskap. Samhällsorienterande moment förekommer dock på samtliga linjer i gymnasieskolan, antingen i särskilt ämne eller som väsentliga inslag i ämnet arbetslivsorientering på de tvååriga yrkesinriktade linjerna. Enligt min mening bör kravet på viss samhällskunskap anses tillgodosett redan i och med att den sökande uppfyller kravet på tvåårig utbildning inom gymnasieskolan. Detsamma gäller om kravet på elementär naturvetenskaplig orientering. På de tre- och fyraåriga linjerna och på de tvååriga ekonomiska, sociala och tekniska linjerna ges undervisning i naturkunskap i den mån undervisning i de separata naturvetenskapliga ämnena inte ges. Samtliga övriga linjer innehåller naturvetenskapliga moment inom ramen för den yrkestekniska undervisningen. Jag finner detta tillräckligt, eftersom det krav som bör ställas i detta sammanhang avser allmän kännedom om naturvetenskapliga resonemang snarare än specifika kunskaper. Krav på sådana hör hemma bland de särskilda förkunskapskraven.

Utredningens förslag, att den gymnasiala utbildning, som är grund för behörighet skall vara avslutad, har godtagits av majoriteten av remissinstanserna. Kravet på avslutad utbildning innebär, att elever som lämnat gymnasieskolan efter två årskurser på tre- eller fyraårig linje inte får allmän behörighet för högskolestudier. Däremot bör liksom hittills den som lämnat den fyraåriga tekniska linjen efter tre årskurser ha allmän behörighet. Vissa remissinstanser, bl. a. centrala studiehjälpsnämnden och TCO, har anfört, att också icke avslutad utbildning på treårig linje bör vara behörighetsgivande, eftersom den kunskapsmässigt anses vara jämställd med avslutad utbildning på tvåårig linje.

Som jag anfört i det föregående ligger i det allmänna behörighetsvillkoret tonvikten på metodiska, inte på kunskapsmässiga färdigheter. I en avslutad utbildning, den må vara tvåårig eller treårig, skall eleven ha fått en helhetsbild av ett visst stoffområde, en känsla för sammanhangen mellan de olika momenten och en uppfattning om deras inbördes proportioner. I en icke slutförd utbildning har denna helhetsbild inte kunnat byggas upp, även om eleven kan ha goda kunskaper om de delmoment som hunnit behandlas.

Frågan om avbruten utbildning skall ge allmän behörighet för högskolestudier måste också ses mot bakgrund av de tänkbara effekterna för utbildningens organisation. Om även oavslutad utbildning gav allmän behörighet, skulle detta kunna leda till att elever avbröt sin skolgång i förtid för att sedan inom vuxenutbildningens ram inhämta erforderliga kunskaper för att uppfylla de särskilda förkunskapskraven inom den utbildningsväg de avsåg att söka sig till. En sådan utveckling är av flera skäl mindre önskvärd. Vuxenutbildningens resurser behövs för andra ändamål än för att möjliggöra kompletteringar, som endast syftar till

att vinna tid i förhållande till reguljär studiegång i gymnasieskolan. Taktiskt betingade »avhopp» skulle vidare med de regler som finns för bildande av tillvalsgrupper etc. få negativa konsekvenser för de elever som ville fullfölja den tredje årskursen genom att deras valfrihet skulle minska.

Jag tillstyrker sålunda utredningens förslag om avslutad gymnasieskolutbildning som grund för allmän behörighet. Självfallet bör det dock finnas möjlighet att efter individuell prövning ge dispens från kravet på avslutad utbildning.

Utredningen har inte föreslagit någon behörighetsgräns i form av lägsta betygsmedelvärde e. d. Ett förverkligande av förslaget skulle därmed betyda att man gick ifrån nu gällande regel, enligt vilken ett betygsmedelvärde på lägst 2,3 utgör behörighetströskel. Remissopinionen är på denna punkt delad. Det har från flera håll framförts att ett lägsta betygsmedelvärde måste krävas om behörighetsreglerna skall fylla sin funktion att ge garanti för att de studerande har rimliga förutsättningar att klara de planerade studierna.

Frågan om en behörighetsgräns av detta slag är närmast av intresse för de icke spärrade utbildningsvägarna. Vid de spärrade har lägsta intagningspoäng i regel legat avsevärt över den fastställda behörighetsgränsen. Det har vidare framkommit, att den andel elever, som inte uppnår betygsmedelvärdet 2,3, är betydligt lägre än de 10—15 % som man ursprungligen räknade med. Den existerande behörighetströskeln har därmed ringa praktisk betydelse.

Med ett relativt betygssystem, där ju elever jämförs med andra elever i samma utbildningssituation, uppstår givetvis stora svårigheter, om man schablonmässigt tillämpar samma behörighetströskel för alla, trots att betygssättningen skett i olika jämförelsegrupper. Att tillämpa olika behörighetströsklar för olika utbildningsvägar är å andra sidan principiellt otillfredsställande och praktiskt ohållbart, eftersom det skulle förutsätta att vissa linjer generellt rekryterade mindre studielämpade elever. Med de kraftiga svängningar som kan noteras i elevpreferenserna för olika linjer, bl. a. under påverkan av arbetsmarknadsläget, är sådana antaganden inte rimliga. Det bör bl. a. påpekas, att vid intagningen till gymnasieskolan höstterminen 1971 det ibland krävdes högre poäng för vissa tvååriga linjer än för tillträde till de tre- och fyraåriga linjerna, vilka ansetts dra till sig de mest studielämpade eleverna.

Som mått på studielämplighet är en behörighetsgräns i form av ett lägsta betygsmedelvärde sålunda föga användbar, och den ger dessutom föga vägledning i det enskilda fallet. I enlighet med utredningens förslag förordar jag att kravet på ett lägsta betygsmedelvärde utgår. Detta ställningstagande får konsekvenser för reglerna om förlängd undervisning och avgångsbetyg i gymnasieskolan, vilket bör beaktas i det fortsatta utredningsarbetet.

Jag vill i sammanhanget nämna att det finns vissa möjligheter att genom ett studielämplighetsprov ställa en kollektiv prognos på studielämpligheten hos en grupp sökande med likartad utbildningsbakgrund. Detta möjliggör — i motsats till betygen — jämförelser mellan elever från olika linjer i gymnasieskolan från studielämplighetssynpunkt. Jag återkommande till dessa frågor i det följande.

En förbättrad studie- och yrkesvägledning, särskilt i gymnasieskolans högsta årskurser, är givetvis — som flera remissinstanser, bl. a. UKÄ, framhållit — av den största betydelse när det gäller att ge de studerande realistiska informationer om vad högre studier kräver. Jag vill här erinra om att en utbyggnad av gymnasieskolans och grundskolans studie- och yrkesvägledningsorganisation påbörjas i enlighet med statsmakternas beslut i anledning av prop. 1971: 34 (UbU 1971: 21, rskr 1971: 214).

Vad jag här förordar i fråga om allmän behörighet för den som genomgått gymnasieskola innebär således att som villkor för tillträde till högre utbildning skall i princip gälla avslutad, minst tvåårig utbildning i gymnasieskolan jämte kunskaper i svenska och engelska, motsvarande minst två årskurser på social linje. Jag förordar vidare, att gymnasial utbildning utanför gymnasieskolan skall ge allmän behörighet på samma villkor som gymnasieskolan. Med gymnasial utbildning avser jag då minst tvåårig utbildning som bygger på grundskola. I princip bör man även här ställa kravet att utbildningen skall ge viss samhällsvetenskaplig och naturvetenskaplig orientering. Det är dock svårt att uttrycka detta krav kvantitativt med hänsyn till de berörda utbildningarnas skiftande karaktär. Det får avgöras från fall till fall huruvida de kunskaper i samhällskunskap och naturkunskap som dessa utbildningar ger motsvarar det mått av sådana kunskaper som gymnasieskolan minst ger.

Av gymnasieskolans ca 20 linjer ger i dag fem allmän behörighet för hela det eftergymnasiala området. Med de här föreslagna kompetensreglerna kommer ytterligare fem att automatiskt kunna ge sådan behörighet, medan elever från övriga linjer måste komplettera minst en årskurs svenska. I dag krävs kompletteringsstudier i fem ämnen, i flertalet fall omfattande tre årskurser. Dessa omfattande studier för att nå enbart allmän behörighet har säkerligen haft en avskräckande effekt på många, för vilka så omfattande studier i dessa ämnen inte haft betydelse för den planerade utbildningen. Med de föreslagna reglerna kan de studerande ägna sig åt kompletteringsstudier av direkt relevans för deras fortsatta studier, något som är gynnsamt från motivationsaspekt.

Utredningen har även föreslagit att längre och mer kvalificerade utbildningsvägar, som inte bygger på grundskolan, skall kunna bedömas som gymnasiala, om de två sista åren har gymnasial karaktär. Även utbildningar som för tillträde kräver en minimiålder på 18 år utan att bygga på grundskolan är aktuella i sammanhanget. Jag biträder utred-

ningens förslag och förordar, att även utbildningsvägar av detta slag skall kunna ge allmän behörighet. Det får bedömas i varje enskilt fall om utbildningen i fråga är att betrakta som gymnasial.

5.2.3 Allmän behörighet för vissa övriga studerande

Jag har i det föregående behandlat utformningen av reglerna för allmän behörighet för dem som gått igenom gymnasieskolan eller har annan jämförlig skolutbildning. Jag övergår nu till att behandla frågan om behörighet för vissa andra grupper.

Det är kanske främst för vuxenstuderande som det är av vikt att kompetensreglerna medger varierande vägar att förvärva allmän behörighet. Som kompetensutredningen påpekat och som också framhållits i andra sammanhang finns det många som har erfarenheter från samhälls- och yrkesliv, vilka ger såväl en god allmän bakgrund till en specialiserande utbildning som det önskvärda sociala perspektivet åt högre studier, dvs. just det som man söker tillgodose genom det allmänna behörighetsvillkoret. Att därför av vuxenstuderande kräva kompletteringsstudier enbart avsedda att tillgodose kravet på en viss allmän referensram är inte meningsfullt. De allmänna behörighetskraven måste sålunda i de delar de inte avser direkta förkunskaper kunna uttryckas på annat sätt än i termer av årskurser på gymnasiala utbildningsvägar. Utredningens förslag i denna del har också — som berörts i det föregående — tillstyrkts av flertalet remissinstanser.

Vissa utbildningsalternativ vänder sig främst till vuxna. Detta gäller bl. a. folkhögskolan. Utbildning vid folkhögskola bör ge allmän behörighet enligt samma grunder som jag nyss förordat beträffande gymnasieskolan. De studerande bör således även uppfylla kraven på kunskaper i svenska och engelska. Det får avgöras från fall till fall om en utbildningsväg av här aktuellt slag är att betrakta som gymnasial. När det gäller t. ex. facklig utbildning eller företagsutbildning, där innehåll och utbildningstid kan skifta, bör beaktas, att utbildningen inte med nödvändighet måste omfatta två års sammanhängande studier för att bedömas motsvara gymnasial utbildning. Det viktiga är självfallet att resultatet av studierna kan anses motsvara resultatet av två års avslutad utbildning i gymnasieskolan.

För vuxenstuderande utan skolmässiga meriter har utredningen föreslagit att den pågående försöksverksamheten med vidgat tillträde till högre utbildning — där ju för behörighet krävs 25 års ålder och minst fem års yrkesverksamhet — skall utvidgas till att omfatta all högre utbildning och till att innefatta rätt att avlägga fullständig examen. Studerande med nämnda bakgrund skall vidare enligt utredningens förslag för att få allmän behörighet ha kunskaper i engelska motsvarande två årskurser i gymnasieskolan samt obligatoriskt genomgå en särskild orien-

teringskurs som bl. a. ger studieteknisk träning. Resultatet av försöksverksamheten bör enligt utredningen avvaktas, innan man tar slutlig ställning till hur det allmänna behörighetsvillkoret bör utformas för vuxna studerande utan skolmässiga meriter.

Jag vill här erinra om den redogörelse, som lämnats i det föregående, för erfarenheterna av försöksverksamheten med vidgat tillträde till högre utbildning. En försiktig slutsats av dessa undersökningar torde vara att de studerande, som vunnit tillträde till högre utbildning inom försöksverksamhetens ram, nått ungefär samma resultat som normalbehöriga studerande. Det kan dessutom konstateras, att de studerande inom försöksverksamheten oftare anger ekonomiska och sociala omständigheter (inklusive arbetsförhållanden) än studietekniska svårigheter som orsak till förekommande studieproblem.

En utvidgning av försöksverksamheten enligt utredningens förslag förutsätter enligt min mening bl. a. att frågan om de särskilda behörighetsvillkorens utformning för olika utbildningsvägar är löst. Jag är därför inte nu beredd att föreslå Kungl. Maj:t att utredningsförslaget i denna del genomförs. Det får prövas av Kungl. Maj:t från fall till fall huruvida en utvidgning bör göras av det antal utbildningar, som på nu gällande villkor skall stå öppna för studerande utan skolmässig behörighet.

Det finns dock enligt min mening inte skäl att förmoda, att en studerande vid filosofisk fakultet, som uppnått de 60 poäng, som i dag medges, inte skulle ha förmåga att klara även de ytterligare 60 poäng som fordras för examen. Berörda studerande bör därför få rätt att avlägga fullständig examen inom de ämnesområden, där vidgade regler för tillträde till högre utbildning gäller. Jag avser att senare föreslå Kungl. Maj:t att meddela bestämmelser av denna innebörd.

Enligt gällande behörighetsregler föreligger möjlighet att bevilja dispens från de allmänna behörighetsvillkoren för tillträde till eftergymnasiala studier. Jag räknar med att denna möjlighet skall finnas även fortsättningsvis. Den bör t. ex. kunna användas för vuxenstuderande som i många fall kan bedömas ha läskunskaper i engelska tillräckliga för att tillgodogöra sig erforderlig litteratur.

Den av utredningen föreslagna orienteringskursen bör kunna bli av värde för vuxenstuderande som introduktion till högskolestudier. Jag anser det emellertid vara för tidigt att nu ta ställning till kursens funktion i behörighetshänseende. Kursen bör till att börja med drivas försöksvis och en utvärdering av resultaten göras, innan ställning tas till om deltagande i den skall ingå i det allmänna behörighetsvillkoret för vuxna. Jag avser att senare föreslå Kungl. Maj:t att uppdra åt skolöverstyrelsen i samråd med universitetskanslersämbetet att utarbeta förslag till läroplan, dimensionering m. m. för en sådan försöksverksamhet inom ramen för den kommunala vuxenutbildningen.

5.2.4 Särskilda behörighetskrav

Jag vill inledningsvis erinra om att det allmänna behörighetsvillkoret och de särskilda förkunskapskraven är det gemensamma uttrycket för de krav, som måste uppfyllas, för att fullständig behörighet till en utbildningsväg inom högskolan skall föreligga. De särskilda förkunskapskrav, som finns i dag, bygger på den grund som de nuvarande allmänna behörighetsreglerna ger. Om man inför nya regler för allmän behörighet, måste de särskilda förkunskapskraven givetvis omprövas efter en analys av varje enskild utbildningskrav.

Högskolutbildningen rymmer ett stort antal utbildningsvägar med sinsemellan skiftande längd, innehåll och mål. Detta får givetvis konsekvenser för de särskilda förkunskapskraven. I vissa fall behöver man ställa upp krav på kunskaper i ett eller flera ämnen utöver vad som tillgodoses av den allmänna behörigheten. I andra fall kan det kanske vara tillfyllest med vad som ryms inom denna. Det är omöjligt att ange några generella riktlinjer för omfattningen av de särskilda förkunskapskraven. Jag vill dock här — i likhet med kompetensutredningen — framhålla att det är lika viktigt att se till att man inte uppställer förkunskapskrav som inte är sakligt grundade med hänsyn till utbildningens krav som att säkerställa att högskoloutbildningens utgångsnivå och därmed kvalitetskravet upprätthålls.

Även om — bortsett från kraven på vissa kunskaper i svenska och engelska — alla linjer inom gymnasieskolan ger allmän behörighet till högre utbildning, kommer varje enskild linje inte att ge förkunskaper för annat än ett begränsat antal utbildningsvägar inom högskolan. Denna begränsning kommer i varje fall till en början att bli mest märkbar för sökande från vissa av de tvååriga linjerna i gymnasieskolan. En annan grupp behöriga sökande som kommer att beröras av en sådan begränsning är den som vunnit sin allmänna behörighet på andra vägar än via gymnasieskolan. Många sökande till högre utbildning kommer således att behöva komplettera sina förkunskaper. Det är givetvis angeläget, att sådana kompletteringsstudier inte blir mera omfattande än vad som är nödvändigt. Det är också viktigt att det finns en utbildningsorganisation som den enskilde kan använda sig av för sina kompletteringsstudier. Kommunala och statliga vuxenskolor har bl. a. denna uppgift.

De synpunkter jag här har redovisat speglar i stora drag de principer för utformningen av de särskilda förkunskapskraven som legat till grund för utredningens förslag och som också accepterats av flertalet remissinstanser. Med utgångspunkt i dessa principer har utredningen dels formulerat vissa riktlinjer för hur förkunskapskraven skall utformas, dels lagt fram förslag till förkunskapskrav för ett mindre antal utbildningsvägar inom högskolesystemet, nämligen utbildningarna vid medi-

cinsk, odontologisk, farmaceutisk och teknisk fakultet samt jordbrukets högskolor. Förslagen har utarbetats på grundval av bl. a. synpunkter som inhämtats från berörda utbildningsnämnder. För de medicinska, odontologiska och farmaceutiska fakulteterna samt jordbrukets högskolor föreslår utredningen gemensamma förkunskapskrav. För teknisk fakultet föreslår utredningen förkunskapskrav, som är gemensamma för samtliga sektioner (linjer) utom arkitektursektionen. För denna föreslås särskilda förkunskapskrav som något avviker från de övriga.

Varken för teknisk fakultet eller för övriga här behandlade utbildningsvägar innebär förslagen någon ökning av det antal ämnen, i vilka krav på särskilda förkunskaper ställs, utan de kan närmast sägas vara en teknisk översättning av nu gällande förkunskapskrav. I några fall har kraven även kunnat omskrivas till lärokurs i ämne på tvåårig social eller teknisk linje.

Beträffande övriga utbildningsvägar inom högskolan lägger utredningen inte fram konkreta förslag om särskilda förkunskapskrav utan föreslår endast vissa riktlinjer. För de mera målinriktade, spärrade högskoloutbildningarna bör en detaljerad genomgång göras av vilka krav som behöver ställas i framtiden. Jag räknar med att dessa krav skall anknyta så nära som möjligt till dem som nu gäller och i stort sett vara en teknisk översättning av dessa.

Annorlunda ställer det sig beträffande de fria fakulteterna. Bl. a. med hänsyn till att den utformning av det allmänna behörighetsvillkoret, som jag förordat i det föregående, något skiljer sig från utredningens förslag krävs här fortsatt utredningsarbete, innan det är möjligt att ta slutlig ställning vad beträffar såväl riktlinjer för utformningen av de särskilda förkunskapskraven som ordningen för fastställande av dem. Jag ämnar i annat sammanhang anmäla för Kungl. Maj:t frågan i vilken ordning detta utredningsarbete skall bedrivas. De synpunkter som jag redovisar i det följande bör bli vägledande för arbetet.

Jag vill inledningsvis belysa problemen med ett par konkreta exempel.

Allmänt kan man konstatera att det inom ett ämnesområde vid filosofisk fakultet kan förekomma alternativt utformade normalstudieplaner för studiekurser på samma nivå. Vidare bör man räkna med att de studerande skiljer sig åt vad beträffar såväl utbildningsbakgrund som studiemål. Båda dessa förhållanden får betydelse för de särskilda förkunskapskravens utformning.

Inom exempelvis ämnesområdet svenska finns studiekurser som är naturliga huvudbeståndsdelar i en grundexamen med humanistisk inriktning för studerande som har läraryrket som mål för sina studier. Det kan vara nödvändigt att på dessa studerande ställa — förutom krav på godtagbara förkunskaper i svenska, ett krav som rimligen bör anknyta till treårig gymnasieskolnivå i ämnet — specificerade krav på kunskaper i historia och samhällskunskap liksom på vissa färdigheter

i moderna språk. Det är här fråga om kunskaper och färdigheter som i dag i allt väsentligt täcks av det gällande allmänna behörighetsvillkoret. För andra studerande, exempelvis redan yrkesverksamma som vill skaffa sig vidare kunskaper i ämnet för sin yrkestövning och personer som vill komplettera studier inom annat område, t. ex. vid naturvetenskaplig fakultet, kan sådana omfattande förkunskapskrav vara mindre relevanta. Slutsatsen skulle bli att man bör kunna ha olika förkunskapskrav för olika studiekurser inom ett och samma ämnesområde och också regler som medger hänsyn till de studerandes individuella utgångspunkter och mål. Om man följer denna linje, kan emellertid resultatet bli en svåröverskådlig uppsättning av förkunskapskrav. Det kan därför vara mera ändamålsenligt att skapa ett system som är förhållandevis stramt i fråga om uppsättningen av krav för tillträde till en enskild studiekurs men samtidigt innebär möjligheter för vederbörande utbildningsmyndighet att efterge ett eller flera krav för enskilda studerande.

Ett annat exempel kan hämtas från de moderna språken. Att förkunskaperna i det språk man skall studera bör anknyta till treårig gymnasieskolnivå i ämnet är självklart. Beträffande andra förkunskapskrav kan man tillämpa samma synsätt som beträffande ämnesområdet svenska. För studiekurser som i första hand genomgås av dem som siktar på lärarbanan och för studier på högre nivå kan exempelvis ett krav på förkunskaper i allmän språkkunskap eller i annat främmande språk bli aktuellt. Detta krav behöver däremot troligen inte gälla för studerande som vill komplettera annan utbildning med språkstudier eller som bedriver språkstudier utan planer på lärarverksamhet.

Det kan tänkas att krav på förkunskaper i andra främmande språk än det studierna avser kan anknytas till två årskursers studier i gymnasieskolan. På motsvarande sätt kan det tänkas att de kunskaper i andra ämnen som anses nödvändiga för språkstudier kan tillgodoses inom det allmänna behörighetsvillkorets ram.

Med utgångspunkt i dessa exempel övergår jag nu till att granska de riktlinjer för utformningen av de särskilda förkunskapskraven som kompetensutredningen föreslår.

Som riktlinjer för förkunskapskravens utformning skall, enligt utredningen, gälla att endast nödvändiga minimikrav skall uppställas som villkor för tillträde till viss högre utbildning, dvs. de förkunskaper som är nödvändiga för att den studerande skall kunna genomföra utbildningen enligt gällande studieplaner. Å andra sidan, menar utredningen, får förkunskapskraven inte vara så få, att de sökande inges felaktiga föreställningar om studiernas verkliga krav.

Dessa riktlinjer accepteras av samtliga remissinstanser. Enligt min mening är de en konsekvens av den syn på behörighetssystemets funktioner som jag redovisat i det föregående. Jag vill emellertid i anslutning

till vad bl. a. UKÄ anført särskilt peka på sambandet mellan å ena sidan de särskilda förkunskapskraven och å andra sidan den pedagogiska och studieorganisatoriska upplägningen av olika utbildningsvägar. Det är av synnerlig vikt att förkunskapskraven ger den studerande tillförlitlig information om vad som i realiteten krävs för att studierna skall kunna bedrivas med framgång och — omvänt — att undervisningen verkligen anpassas till den startnivå som blir följden av de särskilda förkunskapskraven.

Flera remissinstanser — bl. a. UKÄ — är tveksamma mot utredningens förslag att man i viss utsträckning skall kunna uppställa förkunskapskrav som motsvarar delar av gymnasieskolans lärokurs i ett ämne som är mindre än en årskurs. Man anför pedagogiska och administrativa nackdelar med ett sådant system och hävdar att kraven bör uttryckas i hela årskurser i gymnasieskolan.

Jag vill här framhålla att, om man bygger förkunskapskraven på alltför små delar av lärokurser, följden kan bli en för vissa utbildningsvägar eller ämnesområden unik uppsättning förkunskapskrav. Detta kan minska den enskildes möjlighet att ändra studieinriktning. Om kraven uttrycks i sådana delar av en lärokurs i ett ämne som utgörs av hela årskurser, garanteras däremot den sökande, förutom större valfrihet, också en bredd i förutbildningen som kan innebära en viss trygghet, inte minst för den som vunnit sin allmänna behörighet på mindre formell väg.

Jag vill i detta sammanhang erinra om utredningens i det föregående berörda förslag till särskilda förkunskapskrav för vissa utbildningsvägar. Dessa bygger på en analys av gymnasieskolkurserna på treårig linje i varje särskilt ämne, varvid man tagit hänsyn till ämnets och dess skilda delmoments betydelse för utbildningen i fråga. Även om det därvid visat sig att något moment skulle kunna uteslutas ur förkunskapskraven, har utredningen inte funnit det vare sig praktiskt eller lämpligt att föreslå en sådan utbrytning av enstaka moment. Däremot har uppdelningen i moment spelat en viktig roll vid den omskrivning av fordringarna från treårig lärokurs till tvåårig som gjorts i vissa fall.

Även om jag till stor del kan ansluta mig till de synpunkter som ligger till grund för utredningens förslag att de särskilda förkunskapskraven skall kunna uttryckas i delmoment av gymnasieskolans lärokurs i ämnet, finner jag således övervägande skäl tala för att förkunskapskraven normalt skall uttryckas i hela årskurser i gymnasieskolan.

Jag biträder däremot utredningens förslag att man vid fastställandet av de särskilda förkunskapskraven skall kunna ansluta kraven till mer än en lärokurs i gymnasieskolan — i den mån flera lärokurser ger godtagbara förkunskaper för den aktuella utbildningsvägen.

Av det föregående framgår, att gymnasieskolbetyg i resp. ämne blir det normala sättet att dokumentera att särskilda förkunskapskrav

uppfylls. Dessutom bör kurser inom annan behörighetsgivande gymnasial utbildning kunna tillgodoräknas om de bedöms ge kunskaper i resp. ämne som motsvarar vad berörd lärokurs i gymnasieskolan ger.

Utredningens förslag att vederbörande myndighet i förekommande fall skall undersöka om kunskaper som i huvudsak motsvarar de särskilda förkunskapskraven kan förvärfvas på annat sätt än det formellt definierade kan jag, i likhet med flera remissinstanser, ansluta mig till. En sådan bedömning torde i första hand bli aktuell för dem som, enligt de regler jag berört i det föregående, får behörighet genom ålder och yrkesverksamhet. Dessa kan antas ha kunskaper och erfarenheter -- förvärvade genom icke skolmässiga studier och yrkesverksamhet — som de bör få tillgodoräkna sig även när det gäller uppfyllande av särskilda förkunskapskrav.

Utredningens uppfattning att förkunskapskraven bör vara enhetliga för så många utbildningsvägar som möjligt understryks av remissinstanserna. Flera av dessa anser att ett förverkligande av de riktlinjer i övrigt som utredningen föreslår skulle kunna motverka en sådan enhetlighet.

För egen del anser jag, att det från många synpunkter är fördelaktigt, om förkunskapskraven utformas så att de gäller för grupper av utbildningsvägar. Detta ger de studerande större frihet vid val av fortsatt utbildning. Man måste emellertid väga en sådan strävan efter större enhetlighet mot risken att man då tvingas ställa upp krav som inte är relevanta för någon eller några utbildningar inom resp. grupp.

Utredningen har också tagit upp frågan om säkerställandet av en s. k. normalväg genom gymnasieskolan. Utredningens förslag härvidlag innebär att för varje utbildningsväg inom högskolan de särskilda förkunskapskraven skall kunna helt uppfyllas på någon linje i gymnasieskolan.

Bl. a. lärarutbildningskommittén och SFS förordar att undantag från denna regel skall kunna förekomma. I ett framtida högskolesystem med ett varierat utbud av utbildningslinjer är det, framhåller man, tänkbart att de särskilda förkunskapskraven undantagsvis kan behöva avse moment från mer än en gymnasieskollinje. För egen del ansluter jag mig till kompetensutredningens uppfattning.

Utredningen föreslår att lägst betyget 2 skall krävas i varje ämne där krav på särskilda förkunskaper ställs upp, oavsett vilken lärokurs i gymnasieskolan som kravet anslutes till. Utredningen anför visserligen betänkligheter mot att fastställa en sådan lägsta gräns i ett relativt betygssystem, men anser det ändå nödvändigt med hänsyn till att den allmänna behörigheten föreslås vidgad att omfatta nya grupper med skiftande utbildnings- och erfarenhetsbakgrund.

En rad remissinstanser, bl. a. ett flertal av de fakulteter som yttrat

sig i frågan, anser det tveksamt om betyget 2 är tillräckligt för att garantera nödvändiga förkunskaper och föreslår att man i stället skall kräva betyget 3.

Det är i detta sammanhang av intresse att söka bilda sig en uppfattning om hur många elever som inte uppnår betyget 2 i gymnasieskolans olika ämnen. Enligt de riktlinjer för betygsättningen i gymnasieskolan som anges i läroplanen skall betygen i visst ämne, då samtliga elever i landet i en viss årskurs av ifrågavarande ämneskurs omfattas av betygsättningen, ha en procentuell fördelning som innebär att betyget 1 ges till ca 7 % av eleverna i hela landet.

Av betygsuppgifter som redovisas av SÖ och som bygger på ett slumpmässigt urval av hela årskullen i årskurs 2 av de tvååriga ekonomiska, sociala och tekniska linjerna samt årskurs 3 av de treåriga linjerna framgår att andelen »ettor» är genomsnittligt betydligt lägre än 7 %. Totalt synes frekvensen ligga något över 3 % på de treåriga linjerna och något högre på de tvååriga, där ämnena på den tekniska linjen genomgående har en tämligen hög frekvens »ettor».

Variationerna mellan de enskilda ämnena är dock stor. Andelen »ettor» är förhållandevis hög i matematik, i alla tekniska ämnen samt i ekonomiska ämnen på tvåårig linje men låg i ämnen som svenska (omkring 2 % på treåriga linjer), samhällskunskap och historia. Något större är andelen i moderna språk samt i fysik och kemi.

Betyget 2 som lägsta gräns för behörighet har således varierande betydelse för olika ämnen. Den slutsats man kan dra är att betyget säger mycket litet om kunskapsstandarden i vissa ämnen men något mer i andra. Bl. a. därför anser jag, att någon generell lägsta betygsgräns i form av betyget 2 inte bör förekomma.

Erfarenheterna visar emellertid, att studerande på högskolenivå i betydande utsträckning misslyckas med sina studier inom ämnesområden som matematik och moderna språk, när de inte har högre betyg än 2 i motsvarande ämne i gymnasieskolan. Att införa betyget 3 som behörighetskrav för studier inom dessa ämnesområden får dock tekniska och praktiska konsekvenser för utformningen av förkunskapskraven för andra utbildningsvägar, något som får belysas i det fortsatta utredningsarbetet. Jag är därför inte beredd att nu förorda att ett formligt krav på lägst betyget 3 i motsvarande skolämne uppställs för tillträde till studier i matematik och moderna språk. Med hänsyn till de erfarenheter som gjorts bör emellertid studerande, som planerar att studera dessa ämnen, upplysas om att betyget 3 utgör en i regel nödvändig förutsättning för framgångsrika studier. Som bl. a. UKÄ framhållit är det väsentligt att studerande med lägre förkunskaper får information om detta förhållande i kontakter med studierådgivningsorganisationen inom högskolan. De bör därvid enligt min mening starkt avrådas från studier inom de nämnda ämnesområdena. Information om

vad dessa studier i praktiken kräver bör också kunna föras in i gällande studieplaner.

5.3 Urval till högre utbildning

Den del av kompetensregelsystemet som rör urvalet av behöriga sökande berör direkt endast s. k. spärrad utbildning, dvs. utbildningsvägar där antalet utbildningsplatser är begränsat, och då endast de fall där antalet sökande är större än antalet tillgängliga platser.

Inom högskolan är i dag vissa utbildningsvägar spärrade medan tillträdet till teologisk och juridisk fakultet samt till större delen av utbildningen vid de filosofiska fakulteterna i princip är fritt för alla som har föreskriven behörighet.

Utredningen framhåller att den vid konstruktionen av ett nytt urvalssystem utgått från detta förhållande mellan spärrad och ospärrad utbildning.

Jag vill här erinra om att U 68 har i uppdrag att lägga fram förslag om den framtida dimensioneringen av den högre utbildningen. I sina direktiv till U 68 framhöll min företrädare att fördelningsproblemen inom utbildningssektorn ter sig svåra att lösa på sikt om tillträdet är fritt vid vissa och begränsat vid andra utbildningsvägar. Vidare framhölls att de fria fakulteternas dimensionering måste uppmärksammas, om man skall kunna finna metoder för en balanserad utveckling på det eftergymnasiala området. Detta är en synpunkt som återkommer i flera remissyttranden, bl. a. från U 68, SCB och UKÄ.

Jag finner således att man vid behandlingen av problemen rörande urval till högre utbildning bör ta hänsyn till att urvalssystemet skall kunna vara användbart, vare sig en viss del av den högre utbildningen är ospärrad eller inte.

Utförningen av kompetensreglerna har givetvis stor betydelse för tillströmningen till högskolan. Jag vill inte utesluta att U 68:s arbete i denna del kan leda fram till krav på en annan avvägning av de totala resurserna för utbildning än vad som betingas av nuvarande system, nämligen krav på en total dimensionering av högskolesystemet. Reglerna för urval bland behöriga sökande till de olika studievägarna kommer i en sådan situation att få vidare och andra konsekvenser, vilka måste uppmärksammas noggrant. Eventuella nya förhållanden kan vidare föra med sig en rad huvudsakligen tekniska urvalsproblem, vilka torde komma att belysas genom U 68:s förslag.

Urvalssystemet — liksom hela kompetensregelsystemet — måste vidare vara konstruerat med utgångspunkt i högskolområdets omfattning och struktur med avseende på utbildningsvägarnas längd, innehåll och mål. Strukturen i ett framtida eftergymnasialt system kommer sannolikt att vara sådan att de olika linjerna i gymnasieskolan har sina mer eller

mindre naturliga fortsättningar, men att de studerande ändå kan välja förhållandevis fritt mellan olika utbildningar oavsett innehållet i den behörighetsgivande gymnasieskolutbildningen. Med en sådan struktur av högskolan torde enligt min mening den principiella utformningen av urvalsreglerna kunna vara densamma för hela högskolområdet.

Mot bakgrund av vad som nyss sagts ter det sig, som många remissinstanser framhållit, vanskligt att nu i detalj ta ställning till kompetensutredningens förslag beträffande urvalsreglernas utformning. Även andra omständigheter — främst den inom SÖ pågående betygsutredningen — medverkar till att jag funnit det riktigast att nu inskränka mig till att förorda vissa principiella ställningstaganden. Å andra sidan är det mycket väsentligt att sådana ställningstaganden görs, i första hand med hänsyn till att karaktären av kompetensutredningens förslag förutsätter ett fortsatt utredningsarbete som bör kunna påbörjas så snart som möjligt.

Utredningen har vid sin analys av det nuvarande urvalssystemets effekter kommit fram till att urvalsinstrument — som betygen — kan ha icke önskvärda konsekvenser. Dessutom fungerar sociala och ekonomiska förhållanden som urvals- och styrinstrument. Dessa effekter, menar utredningen, måste beaktas vid konstruktionen av ett nytt urvalssystem. Utredningen vill således inte betrakta urvalsfrågorna som ett uteslutande tekniskt problem.

Dessa utredningens utgångspunkter accepteras av flertalet remissinstanser. I enstaka yttranden framhålls dock att urvalet bör betraktas som ett enbart tekniskt problem och att eventuellt socialt snedvridande effekter bör ha eliminerats tidigare.

Jag vill erinra om den helhetssyn på kompetensregelsystemet som jag tidigare har anlagt och där urvalsfrågorna måste ses som en del. Det allmänna behörighetsvillkoret och de särskilda förkunskapskraven skall i detta system — liksom i dagens — garantera att de sökande har de kunskaper och färdigheter som krävs för att de skall ha rimliga förutsättningar att genomföra den önskade utbildningen. Urvalet skall alltså göras bland sökande som i behörighetsavseende är i princip likställda. Den syn man i allmänhet haft på innebörden av ett »rättvist» urval har inneburit att de sökande till en viss utbildning, efter värdering av meriterna enligt vissa regler, rangordnats efter meritpoäng och att sökande med högre poäng tagits in före sökande med lägre. Betygen från underliggande skolstadium har därvid spelat en avgörande roll. Med de meritvärderingsregler och konkurrensförhållanden som gäller i dag blir följden, som utredningen också framhåller, att urvalet i många fall får göras på grundval av praktiskt betydelselösa poängskillnader. Vidare gynnar detta en viss begåvnings- och personlighetstyp. Att söka undvika konsekvenser av detta slag är en viktig riktlinje för utformningen av ett nytt urvalssystem.

Med dessa utgångspunkter kan jag, i likhet med flertalet remissinstanser, acceptera utredningens uppläggning av ett nytt urvalssystem, där det främsta urvalskriteriet skall vara studerandegruppens förväntade lämplighet för de avsedda studierna och där en varierad erfarenhetsbakgrund bland de studerande i högre utbildning skall främjas genom att, i förekommande fall, arbetslivserfarenhet tillgodoräknas vid meritvärderingen. Jag vill för min del gärna stryka under U 68:s uppfattning att det är väsentligt att urvalsmetoderna tillgodoser behovet hos dem som bedöms ha förutsättningar för högre studier men som t. ex. i socialt, ekonomiskt eller regionalt hänseende är handikappade. Jag finner också att någon form av kvotering bland de sökande bör finnas för att garantera en allsidig rekrytering.

Innan jag går över till att något mera i detalj granska utredningens förslag på vissa punkter finner jag det emellertid angeläget att ytterligare något diskutera den sociala rekryteringen till högre utbildning och urvalsreglernas roll i detta sammanhang.

Det är allmänt känt att studerande från familjer i lägre socialgrupper är underrepresenterade, framför allt vid vissa spärrade utbildningsvägar. Utredningen menar att detta förhållande i viss mån är ett resultat av nu gällande urvalsregler. Det f. n. i stort sett enda urvalsinstrumentet, betyg från underliggande skola, visar ett klart samband med socialgruppstillhörighet, ett förhållande som utredningen belagt med resultat från olika undersökningar.

Det är bl. a. för att minska denna effekt av betygen som utredningen föreslår att dessa skall kompletteras med ytterligare urvalsinstrument, nämligen studielämplighetsprov och arbetslivserfarenhet. För beaktande av arbetslivserfarenhet talar även andra skäl. I den allmänna debatten har under de senaste åren ibland förts fram tanken på någon form av socialgruppkvotering för att uppnå en rimligare social fördelning bland de studerande i framför allt spärrad högre utbildning. Ett sätt att genomföra en sådan kvotering vore att dela upp de sökande efter socialgruppstillhörighet och sedan göra urvalet med hänsyn till resp. socialgrupps andel av hela befolkningen. Mot ett genomförande av en sådan anordning talar flera tekniska och praktiska skäl. Jag finner emellertid att tanken på att låta socialgruppstillhörighet spela en direkt, mer eller mindre avgörande roll vid urvalet till högre utbildning bör avvisas i första hand av följande skäl.

De faktorer som påverkar ungdomarnas val av väg genom utbildningssystemet ligger dels utanför skolans område, t. ex. skillnader i bostadsmiljö, föräldrarnas inkomst- och arbetsförhållanden, dels inom utbildningssektorn såsom tillgången till förskola, innehåll och arbetsformer i grundskola och gymnasieskola etc. Inte minst en vidare bearbetning av resultaten från en undersökning, som delvis redovisas även av ut-

redningen — den s. k. Västmanlandsundersökningen — visar att en avgörande punkt tycks ligga vid valet av fortsatt utbildning eller annan verksamhet vid avslutandet av grundskolan. Det framstår då som betydligt angelägnare att vidta åtgärder som påverkar dessa förhållanden i avsedd riktning än att i efterhand i urvalssituationen söka kompensera för sådana förhållanden i individens tidigare liv. Vad som här sagts får givetvis inte tolkas så att det skulle vara onödigt att söka påverka de ogynnsamma fördelningseffekter som själva urvalssystemet har. I själva verket måste det vara en av de viktigaste riktlinjerna i det fortsatta arbetet med detaljutformningen av det nya urvalssystemet.

Utredningen lägger inte fram något fullständigt förslag när det gäller värderingen av *studielämplighetsprov* och *arbetslivserfarenhet* och inte heller beträffande sammanvägningen av de olika meritvärderingsunderlagen. Dessa frågor måste således ingå som en viktig del i det fortsatta utredningsarbetet och därvid bör även resultaten av den inom SÖ pågående betygsutredningen beaktas.

Praktiskt taget alla remissinstanser anser att den påbörjade försöksverksamheten med *studielämplighetsprov* bör fortsätta. Flertalet hävdar att man inte kan ta ställning till provets användbarhet som urvalsinstrument förrän dessa försök utvärderats. Vidare påtalas att utredningen synes ha underskattat många teoretiska och praktiska svårigheter i samband med provets utformning, konstruktion och administration.

Frågan om möjligheten att konstruera ett studielämplighetsprov samt dettas användning har ägnats stor uppmärksamhet under beredningsarbetet. Jag har efter kontakt med tillgänglig expertis blivit övertygad om att det bör vara möjligt att få fram ett prov som kan fylla flera syften. Jag har således i det föregående nämnt att ett studielämplighetsprov bör kunna användas för att fastställa en kollektiv studieprognos för olika grupper av sökande. Man bör däremot vara mer försiktig när det gäller att utnyttja ett sådant prov — även om det bör genomgå av alla — för att fastställa om den enskilde individen är behörig till högskoleutbildning eller inte. Studielämplighetsprovet bör således i behörighetssammanhang för den enskilde närmast ha ett orienterande syfte. Eftersom studielämplighetsprovet t. v. bör användas med försiktighet för att fastställa enskilda studerandes studielämplighet bör det inte spela en avgörande roll i urvalssituationen. För sökande från gymnasieskolan bör dess viktigaste användning t. v. vara att ge en förnyad möjlighet åt den som av en eller annan anledning inte kunnat göra sig själv rättvisa under gymnasieskoltiden. Förekomsten av en sådan »andra chans» skulle kunna göra arbetet mera avspänt i gymnasieskolan. För andra sökande, som inte har formellt dokumenterade meriter, kan det dock bli nödvändigt att använda sig av provet som ett urvalsinstrument i den me-

ningen, att det för alla sådana sökanden utgör underlag för meritvärdering och rangordning.

När det gäller tillgodoräknande av *arbetslivserfarenhet* är opinionen bland remissinstanserna splittrad. Majoriteten tillstyrker i princip utredningens förslag och menar att verksamhet i arbetslivet kan ge ett värdefullt tillskott till de sökandes erfarenhetsbakgrund men flera anser att enbart eller i första hand endast sådan erfarenhet som har anknytning till den sökta utbildningen bör tillgodoräknas. Andra är tveksamma till utredningens förslag att särskilt värdefull yrkeserfarenhet skall ge kvalitetstillägg och menar att all sådan erfarenhet skall värderas lika. Några remissinstanser menar att endast erfarenhet överstigande fem år bör tillgodoräknas och ett fåtal avstyrker helt förslaget.

För egen del finner jag de motiv utredningen redovisat för ett tillgodoräknande av arbetslivserfarenhet väsentliga och förordar i likhet med flera remissinstanser att sådan erfarenhet tillmäts meritvärde vid urvalet. Hur detta skall ske måste bli föremål för övervägande i det fortsatta utredningsarbetet. Därvid bör man tillgodogöra sig de erfarenheter som vunnits vid de utbildningsanstalter, där arbetslivserfarenhet redan får tillgodoräknas, bl. a. socialhögskolorna, där försöksverksamhet inletts på utredningens förslag, samt vid kursen för utbildning till studie- och yrkesvägledare och den särskilda utbildningen till folkhögskollärare.

Det är emellertid nödvändigt, som bl. a. RRV påpekat, att, vid utformningen av de regler som skall gälla för tillgodoräknande av arbetslivserfarenhet, vara uppmärksam på riskerna för en förstärkning av den sociala snedrekryteringen till vissa utbildningsvägar. Från denna synpunkt inger utredningens förslag att s. k. särskilt värdefull yrkeserfarenhet skall ge tilläggspoäng tvekan. Den som har sociala eller geografiska skäl har goda möjligheter att välja arbetsuppgifter i en anställning efter gymnasieskolan kan härigenom komma att gynnas otillbörligt i jämförelse med den som inte har sådana valmöjligheter.

Utredningen föreslår att *fördelningen av platser* mellan olika sökandegrupper t. v. skall ske genom s. k. proportionell kvotering. Denna innebär att tillgängliga utbildningsplatser fördelas på olika sökandegrupper i direkt proportion till antalet behöriga sökande inom resp. grupp. Utredningens förslag i denna del har således i viss mån preliminär karaktär.

Utredningen räknar med att man, när försöksverksamheten med studielämplighetsprovet kommit längre, tar upp en annan kvoteringsmetod till prövning. Denna metod, av utredningen kallad SP-kvotering, innebär att man för in ett studielämplighetsprov med vilket man kan jämföra de olika sökandegrupperna med avseende på förväntad fram-

gång i studierna och låter resultatet av denna jämförelse vid varje an-
sökningstillfälle vara avgörande för hur stor andel av utbildningsplat-
serna som varje grupp skall erhålla.

Majoriteten av remissinstanserna tillstyrker utredningens förslag till
lösning av kvoteringsfrågan, i allmänhet utan närmare kommentarer.

I sin fortsatta diskussion av kvoteringsmetodernas funktion och kon-
sekvenser framhåller utredningen att den *proportionella kvoteringen*
tillgodoser principen om behörighetsgruppernas likställighet och skapar
balans mellan de olika gruppernas efterfrågan och tillgången på platser.

Den indelning i kvotgrupper som utredningen föreslår är baserad
på det förhållandet att olika grupper har sin behörighet dokumenterad
på olika sätt. Således för utredningen de treåriga linjerna i gymnasie-
skolan till en grupp, tvåårig ekonomisk, social och teknisk linje till en
annan och övriga linjer till en tredje grupp. Härigenom får kvoteringen
en i viss mening styrande effekt, på samma sätt som kvoteringsbestäm-
melserna styr urvalet inom grundskolans kompetensområde. En liknande
styreffekt kan den proportionella kvotering sägas ha som tillämpas vid
antagningen av klasslärarkandidater, medan däremot den kvotering
som används inom universitets- och högskolområdet har till uppgift att
medge antagning av sökande med utbildning av samma slag men med
olika typer av betyg, utan att man behöver översätta betygen från den
ena betygskalen till den andra.

Bland de nackdelar med en proportionell kvoteringsmetod som påpe-
kas såväl av utredning som av vissa remissinstanser är de effekter den
kan få på elevernas val mellan i första hand tre- och tvåårig linje i
gymnasieskolan men även på valet mellan lika långa linjer med olika
utbildningsinnehåll. Jag vill dock understryka vad utredningen anför om
statsmakternas möjligheter att, vid mera påtagliga snedfördelningar,
styra dimensioneringen av de olika linjerna. Behovet av kompletterings-
studier för uppfyllande av de särskilda förkunskapskraven kan beräknas
bli mera omfattande för sökande från tvåårig än för sökande från tre-
årig linje. Detta kan antas innebära en restriktion som motverkar speku-
lationsval av tvåårig linje före treårig.

Utgångspunkten för utredningens tanke på s. k. *SP-kvotering* är att
man genom SP-kvoteringen får en med avseende på studielämplighets-
prognos homogenare grupp av studerande än man sannolikt skulle få
med en proportionell kvotering. Risken för att en i studielämplighets-
hänseende bättre rustad person slås ut av en med sämre förutsättningar
i detta avseende blir mindre.

Utredningens tvekan att ta ställning till denna kvoteringsmetod, innan
studielämplighetsprovet är mera utprövat, finner jag i dagen läge moti-
verad. Metodens konsekvenser är helt beroende av vilka egenskaper in-
strumentet mäter. Om ett studielämplighetsprov starkt samvarierar med
betygen från teoretiskt inriktade linjer i gymnasieskolan, kan SP-kvot-

ringen förstärka de sociala snedrekryteringseffekter som nuvarande urvalssystem enligt gjorda undersökningar bidrar till och motverka en strävan att till de skilda utbildningsvägarna rekrytera personer med varierad utbildnings- och erfarenhetsbakgrund.

Det studielämplighetsprov som prövats på utredningens initiativ är konstruerat för att mäta lämplighet för studier inom en begränsad krets av studievägar på eftergymnasial nivå, vilka bygger på i första hand treårig gymnasieskollinje. Med den uppläggning av behörighetsvillkoren jag förordat och med hänsyn till det vidare högskolebegrepp man bör räkna med måste man i det fortsatta utvecklingsarbetet anpassa studielämplighetsprovet till dessa ändrade förutsättningar. De överväganden som ägt rum i denna fråga har lett mig fram till slutsatsen att detta bör vara möjligt.

Man bör i det fortsatta arbetet vidare söka finna alternativ till de här diskuterade kvoteringsmetoderna. En möjlighet är att utgå från studielämplighetsprovets roll som behörighetsprövande instrument. Under förutsättning att alla sökande har genomgått ett sådant prov kan man låta varje sökandegrupps andel av utbildningsplatserna stå i direkt proportion till det antal personer i gruppen som har nått över det provresultat som motsvarar behörighetströskeln.

Remissinstansernas uppfattning är delad beträffande utredningens förslag till *indelning i grupper* som underlag för kvoteringen. Majoriteten tillstyrker utredningens förslag, men flera remissinstanser anmäler avvikande mening. UKÄ framhåller att antalet grupper blir för stort, något som försvårar antagningsproceduren. SSU avstyrker uppdelningen i undergrupper beroende på om de sökande har arbetserfarenhet eller inte. SACO anser att en effekt av förslaget kan bli att sakligt mer meriterade sökande kan få stå tillbaka för mindre meriterade. Flera remissinstanser har förslag till annan kvotgruppindelemning.

Kvotgruppsystemet är enligt min mening avhängigt av vilka meritvärderingsregler som skall gälla. Eftersom jag i det föregående förutsett att meritvärderingsfrågorna måste utredas ytterligare bör även frågan om kvotgruppernas antal och omfattning hänskjutas till det fortsatta utredningsarbetet. I detta bör ingå att undersöka om det — i enlighet med vad bl. a. SSU önskat — är möjligt att undvika den undergruppindelemning som utredningen föreslår och som innebär att sökande med resp. utan arbetslivserfarenhet men med samma utbildningsbakgrund antas i skilda kvotgrupper.

I urvalssystem där kvotering tillämpas torde det finnas behov av någon form av särskild och ofta friare bedömning av vissa sökande som inte naturligen låter sig inordna i någon av kvotgrupperna. Utredningen föreslår att man skall föra sådana sökande till en s. k. *fri kvot*. Dit skall hänföras dels sökande som försöksvis får behörighet genom ålder och yrkesverksamhet, dels sökande med utländsk behörighetsgivande

utbildning. Till den fria kvoten skall också kunna hänföras sökande som inte antagits i sin ursprungliga kvotgrupp men som på grund av särskilda omständigheter bedöms böra beredas plats vid utbildningslinjen i fråga.

Bedömningen inom den fria kvoten skall, enligt utredningen, i stort följa samma principer som gäller i huvudkvoterna men utföras av anknagnsmyndigheten utan de fasta regler som gäller i fråga om dessa kvoter. Vissa normer måste givetvis finnas men de får inte bli så fasta att syftet med den fria kvoten förfelas.

Även för remissinstanserna synes det självklart att någon form av fri kvot bör finnas. Flera remissinstanser menar att även denna kvot bör vara proportionell mot antalet behöriga sökande, medan andra anser att utredningens riktpunkt beträffande storleken av den fria kvoten, högst 15 % av antalet utbildningsplatser, kan behöva justeras uppåt i många fall. Beträffande bedömningen inom den fria kvoten anser vissa remissinstanser att man bör göra en tämligen formaliserad bedömning, medan andra delar utredningens uppfattning.

Jag delar utredningens uppfattning om behovet av en fri kvot. Bedömningen inom denna måste ske enligt vissa normer som i princip inte bör skilja sig från dem som tillämpas i övriga kvotgrupper. Bedömningen bör dock vara mindre formaliserad än inom övriga kvotgrupper. All erfarenhet talar också för att bedömningen inom fri kvot blir mera komplicerad ju flera sökandegrupper som skall bedömas där. Det är därför viktigt att den fria kvoten inte blir en uppsamlingsplats för alltför många sökandegrupper. Även denna aspekt bör tas med i det fortsatta utredningsarbetet.

Jag finner det till sist angeläget att man vid urvalet i viss utsträckning kan ta särskild hänsyn till sökande med fysiska handikapp av olika slag. Sådant hänsynstagande innebär t. ex. att om man bedömer att en handikappads skolresultat ligger under vad han skulle ha presterat utan sitt handikapp han kan tas in inom ramen för den fria kvoten.

5.4 Räckvidd och genomförande av förslagen

Utredningens uppdrag har enligt direktiven omfattat all statligt reglerad högre utbildning, även sådan av myndighet anordnad utbildning som krävs för fortsatt anställning hos myndigheten, s. k. verksutbildning.

Frågan om räckvidden av nya behörighets- och urvalsbestämmelser kan sägas rymma två problem, dels frågan om vilka utbildningsvägar som skall räknas till den högre utbildningen, dels frågan huruvida kompetensreglerna undantagslöst skall tillämpas för alla utbildningsvägar inom den högre utbildningen eller om vissa undantag eller modifieringar är motiverade.

Utredningens utgångspunkt vid gränsdragningen mellan högre utbildning och grundskolans kompetensområde har varit behörighetskungörelsens definition av högre utbildning nämligen »sådan utbildning till vilken högre skolunderbyggnad än grundskola krävs för tillträde». Av detta följer att all utbildning som i dag för tillträde kräver treårig linje eller tvåårig ekonomisk, social eller teknisk linje i gymnasieskolan enligt utredningens uppfattning skall beröras av nya kompetensregler. Utredningen föreslår vidare att man till den högre utbildningen även skall föra ett mindre antal utbildningsvägar, som i dag tillhör grundskolans kompetensområde. Dessa utbildningsvägar återfinns huvudsakligen inom vårdområdet, och sjuksköterskeutbildningen är den kvantitativt mest omfattande av dem.

Flertalet remissinstanser som yttrat sig i avgränsningsfrågan delar utredningens uppfattning att de föreslagna utbildningsvägarna bör föras till högskolan. Flera av remissinstanserna pekar på att även andra utbildningsvägar borde komma i fråga för en ändring av behörighetsnivån. Främst nämner man vissa lärarutbildningar, som utredningen lämnat utanför sina ställningstaganden med motivering att de är under utredning av lärarutbildningskommittén, men även andra utbildningsvägar aktualiseras för en ändring av behörighetsnivån, exempelvis polisutbildningen och ungdomsledarutbildningen.

För egen del är jag inte beredd att nu ta ställning i denna fråga, som intimt hänger samman med den övergripande planering av hela högskolområdet som faller inom U 68:s uppdrag. Jag finner det mest ändamålsenligt att avvakta resultatet av U 68:s jämte lärarutbildningskommitténs arbete.

Frågan om modifikation av kompetensreglerna finner utredningen vara aktuell i första hand för de s. k. verksutbildningarna. Utredningen menar att viss hänsyn bör tas till dessas specifika yrkes- eller befattningsinriktning samt till det förhållandet att de studerande har anställning hos resp. myndighet redan under utbildningstiden. Utredningen föreslår att samma behörighetsregler bör gälla som för övrig högre utbildning, medan vissa modifikationer av urvalsreglerna kan vara motiverade.

Bland berörda remissinstanser är flertalet tveksamma till eller avstyrker utredningens förslag att de nya kompetensreglerna skall gälla även för externt rekryterad verksutbildning.

Jag anser dock att den av mig förordade utformningen av de allmänna behörighetsvillkoren i förening med möjligheten att ställa upp nödvändiga förkunskapskrav bör medge att reglerna kan tillämpas även vid så specifika utbildningsvägar som de här aktuella. Jag ansluter mig således till utredningens förslag att samma behörighetsvillkor skall gälla även för externt rekryterad verksutbildning.

Däremot anser jag ... i likhet med utredningen — att vissa modifika-

tioner kan behöva göras vid tillämpningen av urvalsreglerna vid dessa utbildningsvägar. Sådana möjligheter att modifiera urvalsreglerna bör sannolikt inte förbehållas enbart verksutbildningen utan bör kunna förekomma även vid andra utbildningsvägar, där så befinner motiverat. Som bl. a. SÖ och TCO framhåller finns ett behov av ytterligare analyser i denna fråga.

Utredningens förslag att de nya kompetensreglerna skall *genomföras* i sina huvuddrag i och med antagningen av studerande till högre utbildning inför höstterminen 1973 tillstyrks av många remissinstanser, medan andra förordar ett uppskjutande till 1974 eller 1975 främst med hänsyn till att tiden annars blir för knapp för det erforderliga förberedelse- och informationsarbetet.

Utredningens huvudmotiv för ett genomförande vid den angivna tidpunkten — hänsynen till att inga elever bör lämna den nya gymnasieskolan utan att ha allmän behörighet till högre utbildning — kommenteras av SÖ, som menar att detta skäl väger tyngre än det faktum att behovet av information inför genomförandet härigenom knappast kan bli tillfredsställande tillgodosett.

En rad remissinstanser pekar på att det föreligger ett samband mellan genomförandet av utredningens förslag och behandlingen av U 68:s kommande förslag och förordar att definitiv ställning inte tas till utredningens förslag förrän U 68:s förslag slutbehandlats.

Jag har i det föregående framhållit att ett ställningstagande till vissa delar av det nya kompetensregelsystemet måste anstå, tills främst U 68:s arbete är klart. Jag delar således den ståndpunkt som intagits i denna fråga av bl. a. statskontoret, UKÄ och U 68. Det är samtidigt nödvändigt med en fast grund för det fortsatta utredningsarbete som under alla omständigheter måste ske. Detta gäller såväl arbetet med de särskilda förkunskapskraven som den slutliga utformningen av urvalsreglerna, i vilket bl. a. måste ingå en slutlig utprövning av studielämplighetsprovet. Vidare kan pedagogiska och metodiska förändringar i högskolesystemet bli aktuella. Det kommer utan tvekan att ta viss tid i anspråk, även om arbetet bedrivs med stor skyndsamhet. Jag räknar med att det bör bli möjligt att låta nya behörighets- och urvalsregler träda i kraft omkring mitten av 1970-talet.

De tidplaner efter vilka U 68 arbetar bör göra det möjligt att man i det fortsatta utredningsarbetet skall kunna ta hänsyn till U 68:s förslag rörande den framtida planeringen av den högre utbildningen.

Under tiden fram till dess att ett nytt kompetensregelsystem kan träda i kraft bör nuvarande regler kvarstå till sitt innehåll i stort sett oförändrade. Jag anser det emellertid angeläget att man vid prövningen av ansökningar om dispens för tillträde till högre utbildning söker ta hänsyn till de principer för behörighetsvilkorens utformning som jag för-

ordat i det föregående. Jag vill i detta sammanhang också anmäla att jag räknar med att de kvarstående uppgifter som kompetensutredningen har i egenskap av centralt kompetensorgan skall upphöra vid utgången av innevarande budgetår.

När det nödvändiga utredningsarbetet är avslutat ämnar jag som redan nämnts föreslå Kungl. Maj:t att lägga fram förslag till riksdagen rörande vissa återstående frågor angående utformningen av nya behörighetsregler, principerna för nya urvalsbestämmelser och antagningsorganisationen.

Jag vill i detta sammanhang ta upp en fråga som berör betygssystemet i gymnasieskolan. Enligt statsmakternas beslut 1970 (prop. 1970: 159, SU 1970: 222, rskr 1970: 437) skall betyg sättas i gymnasieskolan enligt samma principer som i grundskolan. I fråga om vissa specialkurser har det visat sig vara mindre lämpligt att använda detta betygssystem. Det gäller framför allt sådana specialkurser som avser utbildning av samma slag som utbildning vid andra läroanstalter än gymnasieskolan, i den mån utbildningen vid dessa betygsetts efter ett annat system än den femgradiga numeriska skalan. Som exempel på sådana specialkurser kan här nämnas sjukgymnast- och tandsköterskeutbildning samt utbildning av fritidspedagoger. I de aktuella fallen har Kungl. Maj:t på framställning av skolöverstyrelsen förordnat att tidigare betygssystem skall användas. Vad sålunda beslutats får anses som av praktiska skäl påkallade undantag från den år 1970 antagna huvudregeln. I avvaktan på resultatet av skolöverstyrelsens betygsutredning bör det som beslutades 1970 alltså gälla som grundläggande huvudregel. Vad sålunda förekommit bör bringas till riksdagens kännedom.

6 Hemställan

Under återopande av det anförda hemställer jag att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen

att godkänna de riktlinjer för behörighet, urval m. m. för högskolan som jag förordat.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:
Britta Gyllensten

Innehåll

	Sida
1 Inledning	3
2 Nuvarande förhållanden	4
2.1 Nuvarande behörighetsbestämmelser	4
2.1.1 Behörighet till universitet och vissa högskolor	4
2.1.2 Bestämmelser om vidgat tillträde till vissa universitetsstudier	6
2.1.3 Behörighet till decentraliserad universitetsutbildning m. m.	7
2.1.4 Behörighet till annan högre utbildning	7
2.1.5 Behörighetsbestämmelser på grundskolans kompetensområde	8
2.2 Nuvarande urvalsbestämmelser	8
2.2.1 Urval till högre utbildning	8
2.2.2 Urval till spärrad utbildning vid universitet och vissa högskolor	9
2.2.3 Urval till annan högre utbildning	10
2.2.4 Urval inom grundskolans kompetensområde	11
2.3 Försöksverksamhet med vidgat tillträde till utbildning — utvärdering	11
2.3.1 Beskrivning av försöksverksamheten	11
2.3.2 Studier av försöksverksamheten	12
3 Utredningen	15
3.1 Allmänna problemställningar och utgångspunkter	15
3.1.1 Det nya gymnasiala skolsystemet	15
3.1.2 Rekryteringsunderlagets bredd	16
3.1.3 Anknytningen mellan högre utbildning och underliggande nivåer	17
3.1.4 Kvalitetsaspekten	17
3.1.5 Vuxenutbildningens kompetensaspekter	17
3.1.6 Dimensioneringsproblem	18
3.1.7 Ekonomiska aspekter	19
3.1.8 Ett socialt perspektiv på kompetensfrågorna	19
3.2 Avgränsningen av den högre utbildningen	20
3.3 Behörighet till högre utbildning	21
3.3.1 Principerna för behörighetsvillkorens utformning	21
3.3.2 Engelska som allmänt behörighetsvillkor	24
3.3.3 Allmän behörighet grundad på gymnasial utbildning	25
3.3.4 Allmän behörighet för vuxenstuderande	27
3.3.5 Särskild behörighet	30
3.4 Urval bland behöriga sökande	33
3.4.1 Några effekter av det nuvarande urvalssystemet	33
3.4.2 Ett nytt urvalssystem	35
3.5 Utländska studerande — behörighet och urval	41

Prop. 1972: 84	116
3.6 Förslagens räckvidd och genomförande	42
3.6.1 Räckvidden av utredningens förslag	42
3.6.2 Tidpunkt för genomförande	43
3.7 Antagningens organisation och genomförande	44
3.8 Kompetensfrågornas handläggning	45
3.9 Information om kompetensfrågor	45
4 Remissyttranden	46
4.1 Allmänna synpunkter	46
4.2 Avgränsningen av den högre utbildningen	50
4.3 Behörighet till högre utbildning	53
4.3.1 Principerna för behörighetsvillkorens utformning	53
4.3.2 Engelska som allmänt behörighetskrav	55
4.3.3 Allmän behörighet grundad på gymnasial utbildning	56
4.3.4 Allmän behörighet för vuxenstuderande	60
4.3.5 Särskild behörighet	62
4.4 Urval bland behöriga sökande	67
4.4.1 Några effekter av det nuvarande urvalssystemet	67
4.4.2 Ett nytt urvalssystem	67
4.5 Utländska sökande — behörighet och urval	76
4.6 Förslagens räckvidd och genomförande	80
4.6.1 Räckvidden av utredningens förslag	80
4.6.2 Tidpunkt för förslagets genomförande	81
4.7 Organisation och information	83
5 Departementschefen	84
5.1 Utgångspunkter	84
5.2 Behörighetsreglerna	87
5.2.1 Behörighetsreglernas roll	87
5.2.2 Allmän behörighet grundad på gymnasieskolan m. m.	91
5.2.3 Allmän behörighet för vissa övriga studerande	96
5.2.4 Särskilda behörighetskrav	98
5.3 Urval till högre utbildning	104
5.4 Räckvidd och genomförande av förslagen	111
6 Hemställan	114